

banka ve EKONOMİK yorumlar

YILLIK DERGİ • HAZİRAN 1990 • YIL : 27 • SAYI : 6 • 4000 LİRA (KDV DAHİL)

Okurlara Mektup / 3

EKONOMİK YORUMLAR / 5

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat

Dr. Öztin Akgüç

Prof. Dr. Dündar Sağlam

Osman Ulagay

Ekonomik Göstergeler (İç) / 24

1882 Sayılı Bankalar Kanunu'na

İlişkin 6 No.lu Tebliğ

Çerçevesinde Düşünceler / 25

Prof. Doç. Dr. Salih Durer

Para Piyasası / 35

Prof. Doç. Dr. Mehmet Balak

Türkiye'de Bölgesel Dengesizlikleri

Yazdırmaya Yönelik Politikalar

Örneği / 41

Prof. Ali Yılmaz Gündüz

Gelecekteki Liberal Ekonomi,

Gelecekteki Çağdaşlık? / 48

Prof. Rıza Erdeğirmenci

İşçi Basından / 51

Prof. Dr. Nilfen Altıntaş

Ekonomik Göstergeler (Dış) / 54

Yıllık Ekonomik Olayları / 55

Prof. Yıldırım Kılıç

Ekonomik Yayınlar / 59

Prof. Tarık Yaşa

1990 ilkbaharında
Türk Ekonomisinin Karşılaştığı
Sorunlar ve Çözüm Önerileri

ÇELİK HALAT

EN BÜYÜK ÜRETİCİ
OLMANIN
SORUMLULUĞUNU
TAŞIYOR.

ÇOKDEMETLİ HALAT
MONOTORON
ÖNGERİLİMLİ BETON TELİ
YAYLIK TEL
GALVANİZLİ TEL ve
LASTİK TELİ

Öncü oluşumuzu bize duyduğunuz güvene borçluyuz.

ÇELİK HALAT
ve
TEL SANAYİ A.Ş.

Kabataş, Setüstü No:27 80040-Istanbul

Tel: (1) 152 45 00 (4 hat) Tlx: 24230 ceha tr Fax: (1) 149 89 22

SELNİKEL

ISITMA VE KLİMA CİHAZLARI SANAYİİ A.Ş.

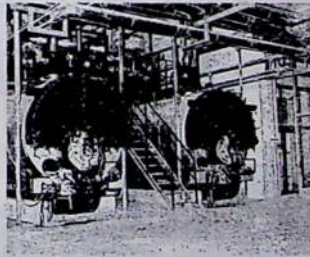
KALİTEDE **35** YILLIK
TECRÜBE

İMALAT PROGRAMIMIZ

1. YÜKSEK BASINÇLI KOMPLE BUHAR VE KIZGIN SU SANTRALLARI
2. ENDÜSTRİYEL TİP SIVI YAKIT ROTATİF, SIVI YAKIT,GAZ KOMBİNE VE GAZ BRÜLÖRLERİ İLE EV TİPİ GAZ BRÜLÖRLERİ
3. KAT KALORİFERİ KAZANLARI
4. ALEV VE DUMAN BORULU ÜÇ ÇEKİŞLİ YÜKSEK VE ALÇAK BASINÇLI BUHAR, KIZGIN SU VE SICAK SU KAZANLARI 0,5-20 atü basınç ve 0,2-22,5 ton/h kapasitelerde, alev duman borulu 3 çekişli sistemde
5. SU DORULU YÜKSEK BASINÇLI BUHAR VE KIZGIN SU KAZANLARI 5-100 atü basınç ve 5-1000 ton/h kapasitelerde, su borulu sistemde
6. ISI SANTRALİ YARDIMCI TEÇHİZATI Kondensatör, Ekonomizör, Siklon, Degazör, FPI istasyonu v.b.
7. EŞANJÖR VE BUHAR JENERATÖRLERİ 7,1 milyon Kcal/h ısıtma kapasitelerine kadar
8. BOYLER, HİDROFOR VE SU DEPOLARI
9. AKARYAKIT TANKLARI
10. SU YUMUŞATMA CİHAZLARI VE KUM FİLTRELERİ
11. ENDÜSTRİYEL DEMİR VE ÇELİK İŞLERİ
12. SU ARITMA TESİSLERİ
13. OTOMOBİL ISITMA RADYATÖRLERİ
14. ENDÜSTRİ VANTİLÖTÖR VE ASPIRATÖRLERİ 3000 mm SS toplam basınç ve 500.000 m³/h kapasitelerine kadar, oksijen ve tüdül tiplerde
15. ISITMA, HAVALANDIRMA VE KLİMA CİHAZLARI 200.000 m³/h hava, 3.600.000 Kcal/h ısıtma ve 1.200.000 Kcal/h soğutma kapasitelerine kadar, hijyenik veya normal tiplerde
16. SOĞUTMA KULELERİ
17. İNDÜKSİYON CİHAZLARI
18. SALON, DUVAR VE TAVAN TİPİ CİHAZLAR
19. BİNALARIN KOMPLE MEKANİK TESİSATI
20. BOYAMA VE BOYA KURUTMA TESİSLERİ
21. KOMPLE FABRİKA MONTAJI

Atakule Isıtma Havalandırma Klima ve Sıhhi tesisatları

Duman borulu yüksek basınç kızgın su kazanı

ANKARA : Tunus Cad. 5

İSTANBUL : İnönü Cad. 69/12

İZMİR : M. Kemal Bulv. 291/A

Bakanlıklar Tel: (4) 117 60 30 - 31

Taksim Tel: (1) 149 03 62

Küçükyalı Tel: (51) 46 07 54

Fax: (4) 117 60 32

Fax: (1) 143 71 41

Fax: (51) 19 34 45

Diş düşmanı tartar'a ve diş çürümelerine karşı güç

Özel formülünün etkisi klinik deneylerle kanıtlanan İpana Anti-Tartar, diş taşlarına ve diş çürümelerine karşı güçlüdür. İçerdiği Fluorid ile diş minelerini sertleştirir, diş çürümelerini önler. Bileşimindeki özel maddeler, yeniden diştaşı oluşumunu en aza indirir. İpana Anti-Tartar, günlük kullanımda diş çürümelerini de önleyen ideal "özel bakım" diş macunudur.

Tartar (Diştaşı) Nedir?

Tartar dişler üzerinde, özellikle diş ile dişetin birleştiği bölgelerde biriken kireçleşmiş tabakalardır.

Tartar "periodontal" hastalıklara neden olur.

- İstenmeyen ağız kokuları oluşur.
- Dişetleri çekilir, iltihaplanır, sık sık kanar.
- Dişlerin direnci azalır, sallanmaya başlar.
- Diş çürümeleri hızlanır.

Tartar, ayrıca, dişlerin görünümünü de çirkinleştirir.

Tartar (Diştaşı) Nasıl Önlenir?

Tartar, diş hekimleri tarafından temizlenir. Ancak, zaman içinde, dişlerin dişetiyle birleştiği bölgede yeniden tartar birikimi başlamaktadır. İpana Anti-Tartar, bu birikimi geciktirir, en aza indirir. Diş çürümelerine ve diştaşlarına karşı güçlü İpana Anti-Tartar, her gün, düzenli olarak kullanılmalıdır.

Unutmayın!

İpana Anti-Tartar özel formülü, güçlü etkisi, farklı tadyyla, günlük ve özel diş bakımı için geliştirilmiş, çağdaş bir İpana ürünüdür.

Siz de, her gün düzenli olarak İpana Anti-Tartar kullanın, diş minelerinizi sertleştirin, diş çürümelerini önleyin, diştaşlarından arınmış, sağlıklı dişler kazanın!

diş macununuzu biliyoruz

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.
Adına İmtiyaz Sahibi

KEMAL KURDAŞ

Yazı İşleri Müdürü

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Prof. Dr. Erdoğan Alkin • Dr. Orhan Altan • Prof. Dr. Osman Fikret Arkun • Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Dr. Metin Berk • Prof. Dr. Ünal Bozkurt • Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu • Prof. Dr. Nasuhi Bursal • Ege Cansen • Haluk Ceyhan • Prof. Dr. Lâtif Çakıcı • Mehmet Gün Çalika • Sınasi Çelikkol • Özer U. Çiller • Bülend Çorapçı • Ahmet Demirel • Zeki Döşluoğlu • Necdet Durakbaşı • A. Aydın Dündar • Kaya Erdem • Tarhan Erdem • Oktay Ersoy • Prof. Dr. Cumhuriyet Ferman • Prof. Dr. Atilla Gönenli • Prof. Dr. Emre Gönensay • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu • Erhan Işıl • Prof. Dr. Haluk A. Kabaalloğlu • Prof. Dr. Müh. Kemal Kafalı • Adnan Başer Kafaçoğlu • Y. Doç. Dr. Ahmet S. Kalın • A. Nazif Keyman • Prof. Dr. Yıldırım Kılıkış • Prof. Dr. Tamer Koçel • Prof. Dr. Kemal Kurtuluş • Nuh Kuşçulu • Prof. Dr. Erol Manisalı • Prof. Dr. Orhan Morgül • Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu • Ziya Nebloğlu • Ergin Neng • Rahmi Önen • Prof. Dr. İsmail Öztaşlan • M. Celâlettin Özgen • Ertan Özgür • Tuncay Özülhan • Selâhattin Özmen • Prof. Dr. Ergün Özsunay • Doç. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Reha Poroy • Prof. Dr. Dündar Sağlam • Halit Soydan • Prof. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş • Osman N. Torun • Prof. Dr. Kemal Tosun • Fikret M. Tuncer • Nezih Tunçşiper • Prof. Dr. Gül G. Turan • Doç. Dr. Şeref Türen • Doç. Dr. T. Güngör Uras • İbrahim Ülkem • Dr. Cüneyt Ülsever • A. Doğan Yalın • Doç. Dr. Göksel Yücel • Prof. Dr. Ahmet Yüksel

Basım-Yayın Danışmanı

M. Tarık Yaşa

OKURLARA MEKTUP

Sevgili Okurlarımız,

Bu sayının «Ekonomik Yorumlar» bölümünde, 1990'ın ilk yarısında Türk ekonomisinin durumu irdelenmektedir. Verilen bilgilere göre; ekonomide, 1989'un son yarısında başlayan ve 1990'da daha da belirginleşen bir canlanma gözleniyor. Üretimdeki artış ve kapasite kullanım oranlarındaki yükselme, son iki yıldır düşük olan büyüme hızının 1990'da Program hedefini aşabileceğini olası kılıyor. % 60 düzeyinde giden enflasyon hızında şimdilik bir artış olmamakla beraber, Türkiye'nin dış ticareti olumsuz gelişmeler göstermektedir. İhracattaki küçük kıyrdamalara karşın, ithalat giderek artmakta; bu, ticaret açığının büyük boyutlara ulaşmasına neden olmaktadır. Özellikle işçi döviz girişi yavaşlaması sonucu, bu yıl cari işlemler dengesi de açık vermiştir. Mevduat artışı yavaşladığından, para arzı rakamlarındaki gelişme hızı, giderek artan emisyondaki gelişme hızının gerisinde kalmıştır. Kredi talepleri canlıdır.

«Açık Oturum»a katılan değerli konuşmacılarımız, Türkiye'nin ekonomik durumuna ilişkin senaryolar yazarak, ilginç açıklamalarda ve önerilerde bulunuyorlar: Türkiye'de halen «dur-yürü» ve «benden sonra tufan» politikaları izlenmektedir. 1991 sonbaharında seçime gidilebilir.

Her zaman olduğu gibi Dergi'de yer alan diğer yazıların da iğnizi çekeceğini ümit ediyoruz. Bu arada; «Türkiye'de Bölgesel Dengesizlikleri Gidermeye Yönelik Politikalar: Güneydoğu Anadolu Projesi Örneği» ve «3182 Sayılı Bankalar Kanunu'na İlişkin 6 No.lu Tebliğ Hakkında Düşünceler» başlıklı yazıları okumanızı salık veririz.

Saygılarımızla,

AYLIK DERGİ HAZİRAN 1990 YIL : 27 SAYI : 6 4000 LİRA (KDV DAHİL)

İDARE YERİ : Binbirdirek Mahallesi, Suterazısı Sokak No. 6 Kat 2; 34400 Sultanahmet - İstanbul • TELEFON : 526 34 11 • YAZIŞMA : P.K. 769; 80005 Karaköy - İstanbul • AÇIKLAMA : Dergi'de çıkan yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir • KDV DAHİL 1990 İÇİN YILLIK ABONE : 48.000 TL; ÖĞRENCİLERE : 24.000 TL. • İLAN FİYATLARI : Arka Kapak 1.000.000 TL, Ön Kapak İç 600.000 TL, Arka Kapak İç 500.000 TL, Tam Sayfa (Ekonomik Yorumlar bölümü öncesi ve içi) 400.000 TL, Tam Sayfa 350.000 TL, Yarım Sayfa 200.000 TL, Çeyrek Sayfa 100.000 TL, Renk Farkı 250.000 TL. • NOT : İlan fiyatlarına % 10 oranında KDV ilave edilecektir • BANKA HESAP NUMARALARI (İstanbul): Akbank Türbe Şubesi 443, İş Bankası Türbe Şubesi 15410, Yapı Kredi Çemberlitaş Şubesi 2269-9, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi 763 • DİZGİ - TERTİP - BASKI : Met/Er Matbaası, Piyerloti Cad. Anadolu İş Hanı No. 39/7, Çemberlitaş - İstanbul, Telefon: 528 28 90 • CİLT : ŞEMA, Telefon: 556 31 09 • BASKI TARİHİ : 22 Haziran 1990 • SAYISI : 5000 •

Siz... ister sanayici,
t ccar, ev kadını,
ister işadami olun...

T   b a n k i  i n
Çok  nemlisiniz.

T BANK

ekonomik yorumlar

AÇIK OTURUM

KATILANLAR :

- Prof. Dr. Asaf Savaş AKAT
- Prof. Dr. Dündar SAĞLAM
- Osman ULAGAY

YÖNETEN :

- Dr. Öztin AKGÜÇ

1990 İLKBAHARINDA TÜRK EKONOMİSİ

AKGÜÇ — Toplantıya hoş geldiniz. Dilerseniz bugünkü toplantımızda önce Türk ekonomisinin 1990 yılının ilk yarısındaki performansını tartışalım. Bu dönemde ortaya çıkan sorunlar üzerinde duralım. Tartışmalara geçmeden önce 1990'ın ilk yarısında ekonomideki gelişmelere kısaca değineyim. Her ne kadar bu konudaki rakamlar kesin değilse de, Türk ekonomisinin gelişmesine ilişkin şu gözlemleri yapabiliyoruz.

1990 yılının ilk yarısında Türkiye ekonomisinde göze çarpan gelişmeler

Ekonomide 1989 ortalarından itibaren bir canlanma gözleniyor. Üretim artışı ve kapasite kullanım oran-

larındaki yükselme ekonomideki canlanmayı ortaya koyuyor. Bu canlanma yılın ikinci yarısında da sürdüğü takdirde, son iki yıldır düşük olan büyüme hızının, 1990 yılında Program hedefi olan % 5.7 dolayına kadar yükselmesi olası. İkinci önemli gözlemimiz enflasyonla ilgilidir. Yıllık enflasyon hızı % 63 dolayında kararlılık gösteriyor. Yaz aylarında enflasyonun bir ölçüde duraklaması Türk ekonomisinin mevsimlik hareketlerinin etkisi altında olması nedeniyle doğal. Ama Eylül'den sonra enflasyonda belli bir kıpırdama beklentisi var.

Üçüncü önemli gözlemimiz, Türkiye'nin dış ticaretinde olumsuz olarak niteleyebileceğimiz gelişmelerdir. Bundan önceki yıllarda en olumlu gelişmeler dış ticarete ve dış ödemelerde gözlenirken, 1990 yılında bunun

tam tersi bir gözlem içerisindeyiz. Yılın ilk üç ayında dış ticaret açığı 1,7 milyar dolara yükseldi. İhracatta çok az bir kıpırdama, hatta Mart ayında bir önceki yıla göre gerileme var. Buna karşı ithalat çok hızlı bir biçimde artıyor. Üç ayda ithalat artışı % 43 gibi bir boyuta ulaşıyor. Bu da doğal olarak dış ticaret açığının tehlikeli bir ölçüde artmasına yol açıyor. Gerçi 1990 Programı'nda dış ticaret açığının 5 milyar dolar dolayında olması öngörülmüştür ama, sanıyorum bu tempoda giderse dış ticaret açığında 5 milyar dolarlık tavan da aşılabilecek gibidir, üç aylık performansına göre.

Diğer önemli bir gelişme, görülmeyen kalemlerde ve işçi dövizlerindeki giriş cari işlemler dengesini geçen yıllarda pozitif dönüştürürken, bu yıl iki aylık cari işlemler dengesi açık vermiştir. Açık vermesinin en önemli nedenlerinden bir tanesi dış ticaret açığının büyümesinin yanı sıra işçi dövizlerindeki girişin de azalmasıdır. Bu işçi dövizindeki girişlerdeki yavaşlama hatta azalma belki de geçen dönemlerde yaptığımız bir yorumu haklı gösteriyor. Demistik ki; «İşçi dövizlerinin bir kısmı Türkiye'deki faiz arbitrajından yararlanmak için geliyor.» Şimdi bu marj daraldıkça veyahut da faizler negatif oldukça Türkiye'de, bu amaçla gelen işçi dövizleri de azalıyor.

SAĞLAM — Hangi tarih itibarıyla?

AKGÜÇ — 1990'ın ilk iki ayı itibarıyla. Çünkü ondan sonraki rakamlar henüz açıklanmadı. İşçi dövizleri 1989 yılında 3 milyar dolar gibi bir rekor düzeye ulaşmışken, 1990 yılında azalma eğilimi gösteriyor. Bunun nedenini şöyle açıklama halinde doğru olur: Geçen yıl faiz arbitrajı nedeniyle işçi dövizleri gelmişti. 1990 yılının ilk yarısında bu olanak daraldığı ya

da ortadan kalktığı için, işçi dövizlerinde belli bir düşüş var. Bir yandan dış ticaret açığı genişlerken, diğer taraftan da işçi dövizleri girişinin azalması, cari işlemler dengesinin yeniden negatif olmasına yol açmıştır, 1990 yılında.

Diğer bir gözlemimiz, bu yıl emisyonun oldukça hızlı gelişmesine karşılık diğer para arzı rakamlarındaki gelişme hızının o boyutlarda olmadığıdır. Neden? Çünkü 1990 yılında mevduat artışı yavaş. Gerek M_1 ve gerek M_2 kapsamındaki para arzı artışı, hızlı emisyon genişlemesine karşılık geçen yılın eş dönemine göre daha yavaş bir tempoda gelişiyor. Yalnız döviz tevdiat hesaplarını da içeren M_2Y , bir ölçüde, daha hızlı bir artış gösteriyor. Bu da şunu ortaya koyuyor ki, geçen yıl Türk Lirası'na yönelmiş olan iç birikimler yeniden döviz tevdiat hesaplarına kaymaya başlamıştır. Bunun iki nedeni var. Birincisi, TL mevduatta faiz hadlerinin negatif olması, ikincisi de, dövizde daha hızlı bir artış beklentisinin yaygınlaşmasıdır. Vadeli mevduatın dağılımına baktığımız zaman da, daha çok üç aylık ve aylık mevduatta bir yığılma görüyoruz. Halbuki önceki yıllarda vadeli mevduatın çok büyük bir kısmı bir yıl vadeli hesaplarda toplanıyordu. Vadeli mevduatta yavaşlamanın yanı sıra, mevduatın kısa süreli hesaplarda yoğunlaşması, bir faiz artışı beklentisini veya alternatif yatırım alanları beklentisini yansıtır.

O halde şöyle özetleyebiliriz. Ekonomide bir canlanma, bir hareketlenme var. Ama bu beraberinde şimdilik dış ticaret açığının büyümesi, mevduat artışı hızının yavaşlaması, kredi taleplerinin canlanması gibi bir sorun getiriyor. Buna bir ekleme daha yapabiliriz. Açıklanan bütçe uygulamalarına göre, 1990 yılının ilk dört ayında bütçe açıkları

AÇIK OTURUMA KATILANLAR : Yukarıdaki fotoğrafta, soldan sağa doğru; Osman Ulagay (Cumhuriyet Gazetesi Ekonomi Yazarı), Dr. Öztin Akgüç (İ.Ü. İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi), Prof. Dr. Asaf Savaş Akat (İktisatçı) ve Prof. Dr. Dündar Sağlam (İşletmeciler İktisatçı); «1990 İlkbaharında Türk Ekonomisinin Karşılaştığı Sorunlar ve Çözüm Önerileri» konulu «Ekonomik Yorumlar» toplantısında bir arada görülmüşlerdir.

bir önceki yıla göre çok büyük boyutlarda artmıştır. Her ne kadar bu yıl resmen 10,5 trilyon TL dolayında bir bütçe açığı bekleniyorsa da, ilk dört aylık uygulama açığının bunun çok üstünde olacağını gösteriyor. Eğer bu tempoda giderse, bütçe açığı 20 trilyon TL'ye yaklaşabilir, yıl sonunda. Bu da tabii önemli bir sorun getirecektir, önümüzdeki aylarda, bu denli bir bütçe açığı ile enflasyonu % 60' larda dahi tutma zorlaşacaktır.

SAĞLAM — İç borçlanma nasıl?

AKGÜÇ — İç borçlanma sürekli kabarıyor. İç borçlara ilişkin rakam vermek son derece zor. Çünkü iç borçlarımız her hafta kabarıyor. Yıl başında iç borçlar 45 trilyon TL iken, Haziran 1990 başında 50 trilyon TL' yi aşmıştır denilebilir. İç borç stoku statik, durağan bir rakam olmaktan çıkmıştır. Her hafta değişen, artan bir rakam haline gelmiştir.

Benim gözleyebildiğim hususlar bunlar. Burada şunu tartışabiliriz. Sayın Ulagay da bunu kendi sütununda tartıştı. Ekonomideki canlanmanın Türk ekonomisine getirdiği bir maliyet var. Bu canlanma devam edebilir mi, yoksa Sayın Akat'ın sık sık söylediği gibi: «Dur, sonra gaza bas, sonra tekrar frenle.» gibi bir yöntemle mi gedeceğiz? Kısa aralıklarla «dur-yürü» politikası mı izlenecek? Böyle bir politika ne zamana kadar sürecek? Eksik bıraktığımız hususlar varsa tamamlayalım. Sayın Ulagay, bu genel ekonomik görüntüye ekleyeceğiniz hususlar var mı?

ULAGAY — Hayır yok. Billenen verileri ortaya koydunuz.

AKGÜÇ — Türk ekonomisinde 1990 yılının ilk yarısındaki gelişmeler üzerinde bir görüş birliğiniz varsa, bu sorunlara nasıl bir çözüm getirilebileceğini tartışabiliriz.

AKAT — Çözüm getirmek bizim elimizde değil. Belki neler olabileceğini tahmin edebiliriz.

AKGÜÇ — Tabii, ancak bazı önerilerde bulunabiliriz. Durumu yorumlayabiliriz. Sonuçta neler olabileceğine ilişkin tahminler yapabiliriz. Yılın ikinci yarısında bu gidiş nereye varacak? Ben Sayın Akat'ın bir görüşünü yineledim. Şimdi gaz verildiğine göre, acaba ekonomide frene ne zaman basılacak? Bu gibi soruları gündeme getirebiliriz diye düşünüyorum.

ULAGAY — Bence çok kritik olan nokta; neler olabileceği konusunda belki anlaşabiliriz ama, önemli olan ne zaman olacağıdır. Onu bilmek çok zor.

AKAT — Aslında şöyle bir şey de yapabiliriz. Birer senaryo yazabiliriz. Sonra bu senaryolara bakıp «Acaba aralarında üzerinde anlaşmış bir senaryo veya ortak noktalar var mı?» diye fikir yürütebiliriz.

AKGÜÇ — İsterseniz o senaryoları, Sayın Ulagay'dan başlayarak yazmaya başlayalım.

AKAT — Sayın Ulagay mesela 18 aylık bir senaryo yazsa.

AKGÜÇ — Bence Türkiye'de senaryoların o kadar uzun süreli yazılamaz. Buyurun Sayın Ulagay.

ULAGAY — Zaman sürelerini koymak bana çok zor geliyor. Onu tahmin etmek olanaksız denecek kadar zor. Ben ANAP'ın ve ANAP'ı yönlendirmeye devam ettiği görülen Sayın Cumhurbaşkanlığı'nın senaryosunun ne olduğundan yola çıkmak istiyorum. Çünkü bana önümüzdeki kısa dönemi de bu senaryo belirleyecek gibi geliyor.

AKGÜÇ — Bir noktaya değinmek istiyorum. Şimdiye kadar Sayın

Başbakanı Sayın Özal yönlendirdiyse de, acaba bundan sonra yönlendirme sürebilir mi? Bunu da senaryoya katmak lazım. Mini seçim başarısı ve ANAP'a yeni başkan, başbakan arayışından sonra, Sayın Özal'ın Sayın Akbulut üzerinde eski etkinliği olacak mı? Sayın Akbulut'un son mini seçimi izleyen davranışları, senaryoya yeni bir boyut getiriyor.

ANAP hükûmeti ekonomiyeye bakış açısını değiştirmiştir; izlenen yeni ekonomik politikanın ana unsuru, iç pazarın tüketici talebi kışkırtılarak canlandırılmasıdır; ancak, türkiye'yi kim nereye kadar finanse edecektir?

ULAGAY — Ben en azından ekonomik konularda bu etkinin devam edeceğini düşünüyorum. Çünkü, benim görebildiğim kadar ekonomiyi yönlendiren kadrolara hâlâ Sayın Özal hâkim; gerek bürokraside gerek Hükümette olsun, onlara yön veriyor.

AKAT — Sayın Başbakan'ın aleyhinde konuşmak istemiyorum ama, Sayın Özal çok güçlü ekonomik görüşü olan bir kişi. Ekonomide ne istediğini bilen bir insan. Sayın Akbulut'un ekonomiyeye böylesine hâkim olduğu kanaatinde değilim. Öyle olunca, doğal bir şekilde Sayın Özal'ın yönlendirmesi kolaylaşır gibime geliyor.

AKGÜÇ — Bana önümüzdeki aylarda politik bakımdan yeni bir bo-

yut gelebilir gibi geliyor. Sayın Özal'ın sayın Akbulut üzerindeki eski etkinliği sürer mi? Tabii olay tartışılabilir.

ULAGAY — Ben onu dikkate (kale) almadan senaryoyu çiziyorum. Bugünkü yönlendirme biçiminin süreceğini varsayıyorum. Benim görebildiğim, geçen yıl 26 Mart seçimlerinin verdiği mesajdan sonra ANAP Hükümeti ekonomiye bakış açısını değiştirmiştir. Yeni bir ekonomi politika yönelişine girmiştir. Bu politikanın

OSMAN ULAGAY

ana unsurları ise, iç pazarın bu kez tüketici talebinin özendirilerek canlandırılması, bunun tüketici kredileriyle desteklenmesi, ucuz döviz politikasının devam etmesi, bu sayede ve gümrüklerin ve fonların indirilmesiyle de ucuz ve bol ithalatın özendirilmesi, aynı zamanda düşük kur ihracat üzerinde caydırıcı etki yaptığı için, ihracat mallarının da iç piyasaya yönelmesiyle ekonomide mal arzının artırılması, bunu finanse etmek için de dışarıdan Türkiye'ye serma-

ye girişini özendirici politikaların güçlendirilmesi şeklinde özetlenebilir. Bunlar arasında konvertibiliteye geçişi getiren kararların bütününe ele alabiliriz. Sanırım bu politikalar sonucunda istenen amaçların bir kısmına ulaşıldı. Ekonomide bir canlanmanın belirtilerini görüyoruz. İthalattaki artışın beklenen etkileri oluyor. Bunun yanı sıra ücret ve maaşlarda yapılan artışlarla da ANAP'ın popülaritesini artırma yönünde adımlar atılıyor. Şimdi burada bana ilginç gelen nokta; biz başkalarının parası ile bir saadet yaşamaya başladık.

İçeride tasarruf açığımızı kapatmış değiliz, mal ve hizmet akımlarındaki dış açığımızı kapatmış değiliz; ama buna rağmen bu operasyonu finanse edebiliyoruz, dışardan Türkiye'ye giren paralarla; hızlı büyümeyi de sağlayabiliyoruz; ve gene göreceli bir mal bolluğunun ve ucuz ithalatın yarattığı etkilerle de enflasyonu belli bir yerde tutabiliyoruz. Kurumuzu da düşük tuttuğumuzdan, maliyet yönünden olumlu bu etkiyi de devreye sokarak bu dengeyi götürebiliyoruz. Bence kilit sorun şudur: Türkiye'yi kim nereye kadar finanse edecek? Bence iş sonunda buna dayanıyor. Tabii bunda politik motifler de etkili olabilir. Bir de demin Sayın Akgüç'ün de belirttiği gibi, kur ile faiz arasındaki arbitraj. Yani Türkiye'ye para getirmenin cazip olmaya devam etmesi gerekiyor. ANAP'ın senaryosunda da aşağı yukarı bunlar görülüyor ve bunun çok uzun süre gitmeyeceğini tahmin ediyorum, onlar da biliyorlar. Fakat bunu bir yıl daha sürdürerek Türkiye'de büyümenin canlandığı, enflasyonun bu seviyelerde tutulduğu, belki % 50'lere doğru aşağıya çekilebildiği ve herkesin cebinin göreceli olarak biraz para gördüğü bir ortamda; acaba seçime mi gidilecek? Bunun hazırlığı mı yapılıyor? Ben böyle bir senaryo görüyo-

rum. Bunun arkasından gelecek olanları isterseniz ikinci aşamada tartışalım. Çünkü orada olumlu bir şeyler söylemek mümkün değil. İşin kaygı verici boyutu hemen görünüyor.

AKGÜÇ — Sayın Sağlam, sizin senaryonuzu öğrenebilir miyiz?

SAĞLAM — Sayın Ulagay'ın çizdiği senaryoya genelde katılıyorum. Yalnız burada kritik sektör, kritik sorun döviz dengesini sağlayabilmek. Şimdiye kadar arbitrajının sürmüş olması, içeriye kısa vadeli kaynak akışını devam ettirebiliyor.

AKGÜÇ — Demin söylediğim gibi, orada biraz tıkanma görülmeye başladı. İşçi dövizlerinin azalması, cari işlemler açığının büyümeye başlaması, bazı sorunların başladığını gösteriyor.

1990 sonbaharında
dövizde hızlı bir
hareket, türk
lirası'nda değer
yitirme olayı beklenebilir;
ayrıca, faiz oranları
da yükseltilebilir

SAĞLAM — Sizin söylediğiniz işçi dövizleri açısından. Benim söylediğim ise firma finansmanı açısından. Hâlâ içerden borçlanmak, bankalardan kredi almak yerine dışardan borçlanıp günlük işletme faaliyetlerini sürdürmek çok daha cazip gözüktüyor. Bu da Türkiye'ye kısa vadeli kaynak akışını devam ettiriyor. Bu ne kadar devam edebilir? Bir zamanlar DÇM tabikatında da gördük. Bu, kısa zamanda bir sorun halinde ülkenin üzerine çöktü. Sayın Ulagay'ın senaryosu hakkında benim söyleyebileceğim, öntümüzdeki Eylül ya da Ekim ayında

Türk Lirası'nın döviz karşısındaki değer kazanma sürecinin sona erdirilerek, ihracata özendirme bakımından dövizde hızlı bir hareket bekliyorum. Her ne kadar Hükümetin: «Döviz arz ve talebi kuru belirliyor. Burada arz ve talep kuralları geçerlidir. Benim etkim burada söz konusu değildir.» demesine rağmen, ben bu konuda Merkez Bankası'nın müdahale ederek bir devalüasyonu veya Türk Lirası'nda bir değer yitirme olayını bekliyorum. Benim Sayın Ulagay'ın senaryosuna ilavem bu olabilir. Onlar daha erken davranıp Eylül veya Ekim'de böyle bir dövizde değer kazanma sürecini başlatabilirler.

AKGÜÇ — Acaba döviz kuru ile mi oynarlar, yani devalüasyona mı giderler, yoksa faizi yükselterek sermaye girişini mi özendirirler? Türkiye'ye kısa vadeli dış kredi girmesini mi özendirirler?

SAĞLAM — Her ikisi de söz konusu olabilir, dövizin aniden kaçmasını önlemek için faiz oranlarıyla da oynayabilirler. Ama bunun üretimdeki artışlar üzerinde negatif etkileri olacağı muhakkak tabii. Özellikle maliyetleri artırarak.

AKGÜÇ — Bu durumda Türkiye kısa aralıklarla bir döngü içerisine giriyor. Türkiye'de ekonomik konjonktür çok kısa aralıklarla değişmeye başladı. «Dur, gazı bas, yürü, frenle» sürecini şimdi Türkiye çok daha kısa dönemler içerisinde yaşamaya başladı. Eskiden daha uzun dönemlerde yaşanırdı. Gerçi ben de Eylül ya da Ekim'de bir önlem paketi bekliyorum ama, acaba bu bir devalüasyon mu olur, yoksa faizleri ayarlamak şeklinde mi olur? Ben faiz ayarlamasını daha olası görüyorum.

ULAGAY — Ashında orada şöyle bir çıkmaz var. Eğer Sayın Sağlam'ın dediği gibi devalüasyonda bir hızlan-

ma olursa, o zaman faizleri yükseltmek zaten bir zorunluluk haline gelecek. Zaten o yükselme olunca arbitraj avantajını da kaybetmeye başlıyorsunuz. Bu durumda sermaye artışını ancak faizleri yükselterek devam ettirebilirsiniz. Sonbaharda ihracatın çok hızlı gerilediği ya da durakladığı ortaya çıkarsa, devalüasyon o amaçla belki gündeme gelebilir. İkincisi de onların dedikleri gibi -tabii bunun etkisi ne kadar sürede olacak kestirmek zor- eğer makas birden çok hızlı açılırsa, bu sefer kur beklentileri değişecek. İşin psikolojisi değişecek ve o yüzden dövizde spekülasyon bir talep devreye girmeye başlayacak. Bu da eğer bir piyasa mekanizması işli-yorsa haliyle kurun yükselmesini, devalüasyonu gündeme getirecek.

AKGÜÇ — Kaldı ki o eğilim var, görebildiğimiz kadar döviz tevdiat hesaplarına kayma var. Döviz tevdiat hesaplarında kabarma var. Bu bir yerde devalüasyon beklentisini de yansıtır.

ULAGAY — Orada çok hassas bir denge var. Bunun yanı sıra da tabii kredi ve mevduat seyrindeki gelişme, ayrıca kamu kesiminin süregelen yüksek iç borçlanması da faizlerin zaten yükseleceği işaretini veriyor. Bence faizler dibeye vurdu. Bundan sonra ne hızla olacağını bilmiyorum ama, yuvarları doğru gitme olasılığı kuvvetli.

AKGÜÇ — Yaz ayları genellikle Türk ekonomisinde durgun aylar olduğu için, belki Temmuz ve Ağustos'ta değil ama, Eylül ve Ekim'den itibaren herhalde faizlerde bir yükselme beklenebilir. Ben olsam, eğer devalüasyondan kaçmak istiyorsam, faizleri bugünden yükseltirdim. Çünkü gecikmediği takdirde hem faizleri yükseltmek hem de devalüasyon yapmak gerekebilir. Halbuki bugün önlem alsanız, belki ileride yüksek oranlı bir devalüasyondan kurtulabilirsiniz.

ULAGAY — Bir noktaya daha değineyim. Bu gelişme şunu gündeme getiriyor. Faizlerin yükselmesi gerekli hale gelirse, ekonomide başlayan canlanmayı durduruyorsunuz demektir. Bunu bir noktada frenleyecek mekanizmaların çalışması gerekiyor.

AKGÜÇ — Sayın Akat, sizin senaryonuz?

siyasi kadrolarda görüş ayrılıkları olmasına karşın, seçim 1991 yılının sonbaharındadır; seçim ekonomisi uygulaması başlamıştır

AKAT — Bu söylenenlere katılmamak mümkün değil. Bunlar kendi aramızda uzun süredir konuştuğumuz şeyler. Kamuoyu da hiç olmazsa bu seferki konjonktür dalgasında dalgayı tespit edebiliyor. Sayın Akgüç de belirtti, ben uzun süredir bu «Dur ve yürü.» politikasını düşünüyorum ve bunu da siyasi bir konjonktür çerçevesinde düşünüyorum. Şu anda uygulanan politikayı da böyle görmek eğilimindeyim. Tabii senaryo yaparken biraz şeytanın avukatlığını yapmak, olaya Sayın Özal açısından bakmak mümkün. Sayın Özal da bu işi biliyor, durumu görüyor, diye düşünmek mümkün. Çünkü orada deneyimi var. Yedi yıllık performansı da hiç fena değil. Daha önceki toplantılarımızda da konuşmuştu. Enflasyonu uzun süre % 70'lerde tutabilmek, inanılmaz mucizevi bir başarıdır. Dünyada öyle çok örneği yoktur. Genellikle enflasyon % 60'lara, % 70'lere çıkınca ya patlar, ya düşürülür. Biz bu işi götürebildik.

Gelişmelere siyasi iktidar açısından bakıldığında, bir seçim ekono-

misi sathı mailine girilmiştir demek lazım. Bana öyle geliyor ki, seçim 1991 sonbaharındadır. Onun da sebebini söyleyeyim. 1991 sonbaharına kadar bugünkü trendleri götürebileceği kanaatindeyim ANAP iktidarının. Ama 1992 sonbaharına götüremeyeceği hemen hemen kesin. 1991 sonbaharına kadar Türk ekonomisinin daha evvelki yıllarda biriktirdikleriyle, çizilen şemayı götürebileceği kanısındayım. Bir seçim ekonomisi uygulanacaktır. Hatta bu uygulama başlamıştır ve nasıl uygulanacağı hakkındaki işaretler de Sayın Turgut Özal'ın konuşmalarında, yüksek bürokratların konuşmalarında verilmiştir. Belli ki siyasi kadrolar içinde bu hususta da bir fikir birliği yoktur. Bölünme vardır, o da çok net ortaya çıkmıştır. Konu gazetelere de yansımıştır. Ekonomide canlanmanın nasıl olacağı, nasıl başlatılacağı konusunda bir ayrılma vardır, farklı düşünenler vardır.

Bir adım geriye gidersek, gene bundan evvelki toplantılarda tartışmıştık, aslında cari işlemler fazlası Türkiye açısından arzulanmayan bir durumdur. Olmaması gereken bir şeydir. Bu aşamada cari işlemler fazlası Türkiye için lüktür. Cari işlemler fazlası bir yerde uygulanan ekonomik politikaların zafiyeti idi. Cari işlemler fazlası arzulandığı için olmadı; uygulanan birtakım politikalar sonunda bu cari işlemler fazlasını buldular. Bilinçli bir kararla, bilinçli bir politika ile değil. Cari işlemler fazlasını eritmek, siyasi iktidarın arzuladığı, bizim de desteklememiz gereken bir şeydir. Burada sanıyorum hemfikiriz. Konuyu bundan önce de tartışmıştık. Türkiye'nin bu koşullarda cari işlemlerde yılda 1,5 - 2 milyar dolar kadar bir açığı normaldir. Bunu, yabancı sermaye girişi ile, hesaplara yansımayan döviz girişi ile Türkiye kapatabilir.

AKGÜÇ — Tabii Türkiye yılda bir milyar dolar kadar açık verebilir. Bu

aşamada, bence de bir sorun doğuramaz.

AKAT — Bu miktarda bir açık verebilir. Bir milyar dolar fazladan bir milyar dolar açığa geçmek için zaten iki milyar dolarlık bir marj var demektir. Artı, vaktiyle izlediğiniz iktisat politikalarıyla bir rezerv biriktirmişseniz, şimdi bir de o rezervi yiyebilirsiniz. Dolayısıyla cair işlemler açığınızı 3 veya 4 milyar dolara çıkardığınız zaman, o kadar vahim değildir. Çünkü, nihayet biriktirmiş olduğunuz rezervi yemiş olursunuz.

AKGÜÇ — O rezerv de brüt bir rezerv. Net bir rezerv değil.

cari işlemler fazlasının eritilmesi yerindedir, bunu gerçekleştirmek için kullanılan yöntem yanlıştır; yapılacak seçimden sonra türkiye yeni bir istikrar paketine gitmek zorundadır

AKAT — Olabilir. Ama ben meseleye seçim ekonomisi uygulama açısından bakıyorum. Bu fazla seçim ekonomisi uygulayacaklara bir manevra alanı oluşturmuştur. Burada ben, bir siyasi çevre ile beraber, cari işlem fazlasının kurla oynayarak, yani ihracatı engelleyerek eritilmesine karşı çıkanlardanım. Benim söylediğim hep şu olmuştur: Cari işlemler fazlasını eritelim. Fazlamız olmasın. Ama bunu yaparken, 8-10 yılda biriktirdiğimiz bu ihracat hamlesini de durduramayalım. Dolayısıyla bunu kurla oynayarak yapmayalım, gümrük duvarlarını indirerek yapalım, ithalatta teminatları kaldırarak yapalım ama, as-

la ve asla kur ile yapmayalım. İthalatı artıralım. Burada hemfikirim. Ama ithalatı artırırken ihracatı düşürmeyelim, ya da sabit tutmayalım. İhracatımız artsın, ama ithalatımız çok daha fazla artsın. Böyle bir sisteme gidilmesini önerdiğimi çok iyi hatırlıyorum; ama bu olmamıştır.

AKGÜÇ — Evet, bunları geçen yılki tartışmamızda söylediniz.

AKAT — Yapılan olay bizim önerdiğimiz değildir. Bunu görmek lazım. «Ekonominin uzun vadeli çıkarları bizi ilgilendirmez. Kısa dönemde bu işin kolay yolu Türk parasının değer kazanmasını sağlamaktır. Böylece de

PROF. DR. ASAF SAVAŞ AKAT

cari işlemler fazlasını yemektir.» denmiştir. İşe apar topar böylece girilmiştir. Cari işlemler fazlasının eritilmesini destekliyorum; fakat bu eritmede kullanılan yöntem karşıyım. Bunun yanlış ve ekonominin geleceğini satan bir yöntem olduğunu düşünüyorum. Bu da işte «Dur ve yürü.» politikasının tipik bir örneğidir; ama

kısa vadeli görüştür. Hiçbir zaman uzun vadeli bir ufukla, ekonominin uzun vadeli çıkarları ile yürütülen bir politika değildir. Bu, kısa vadeli ve günle ilgili kararlarla yürütülen bir ekonominin görüntüsüdür.

Ben kendime göre şöyle bir senaryo yazdım. 1991 Eylül ya da Ekimde seçim olacağı varsayımıyla, kendi kendime şunu söyledim. Seçime gidinceye kadar; (1) Enflasyonun yavaş yavaş inmesi, seçime düşmekte olan bir enflasyonla girilmesi, (2) Bunu sağlamak için Türk Lirası'nın reel olarak değer kazanmaya devam etmesi. Bu politika bizi nerelere götürür diye, konuya örneğin toptan eşya fiyatları açısından baktım, halen % 60 civarında olan fiyat artış hızının yıl sonunda % 50 civarına, Eylül-Ekim 1991'de ise % 40'lara düşmesi muhtemeldir. Seçime girildiğinde, 12 aylık enflasyon % 40 civarına düşüyor. Böyle düzgün bir iniş temposuyla giden bir olay. Devalüasyonların ise bu dönem içerisinde % 30 civarında kalması, gerekiyor. Bunu sürdürürlerse, 1 Ocak 1989'a kıyasla, Eylül 1991'de yani yaklaşık 2 yıl 9 ayda Türk parası % 50 değer kazanıyor. Kısacası, bu düzeyde giden bir ihracatla, mevcut döviz rezervini harcayarak ANAP iktidarı Eylül-Ekim 1991'i bulabilir gibime geliyor. Bu tarihe kadar, döviz üzerinde herhangi bir spekülasyon baskını karşısında Merkez Bankası'nın müdahalesiyle olayı engelleyebilecekleri güçteler gibime geliyor.

Bir tek şart var, herkesin görüşüne katılıyorum, faizlerin yüksek olması. Sadece bu arbitraj yetmez. Faizlerin düşmesine hiçbir zaman izin vermemeliler. Aslında bu bahsettiğimiz manzara hızla çok kızışmış bir ekonominin görüntüsü olabilir. Aslında bu manzara aşırı kızışmış bir ekonomiye gidiş manzarasıdır. Sayın Turgut Özal'ın daha önceki uygulamalarından bildiğimiz, böyle çok aşırı bir kı-

zışmaya izin vermediğidir. Orada Sayın Rüstü Saraçoğlu'nun da o konuda Sayın Turgut Özal ile hemfikir olacağına inanıyorum. Faiz aracını kullanacaklardır. Dolayısıyla faizlerde bir yükselme, enflasyonda düşüş, sürekli değeri artan bir Türk Lirası. Bana öyle geliyor ki, bu uygulamayı seçim gününe, Eylül 1991'e kadar götürürler. Seçimden sonra ne olur? Seçimden sonra Türkiye 3 aşağı 5 yukarı 24 Ocak benzeri bir istikrar paketine girmek zorundadır. Seçimden sonra aylık fiyat artışları ayda % 10'lara çıkarsa hiç şaşmamalıyız. Türkiye TL'deki bu % 50 reevalüasyonu kapatmak zorundadır. Bugünkü politika bir bakıma «Benden sonra tufan.» uygulamasıdır. Gelecek seçimi kazanmak için, Türkiye'nin seçim sonrasındaki 5 yılını satma pahasına bir genişleme, büyüme ve refah politikası uygulamasıymış gibi geliyor bana. Şeytanın avukatlığı da şurada idi. Bunu yapabilirler, diyorum. 1991 yılına kadar bunu yapabilecek manevra alanı şu anda ellerinde vardır. Ama 1991 sonbaharında seçimler olduktan sonra kim gelirse gelsin iktidara, kamu kesiminde büyük bir operasyon, döviz kurlarında büyük bir operasyon yapmak zorunluluğu ile başbaşa kalacaktır. Bu ise «Yürü ve dur.» politikasının tipik bir örneğidir. Seçime kadar yürü ve ondan sonra konjonktür olarak ciddi bir dur.

AKGÜÇ — 1991 Ekim'ine kadar bunu götürebilmek için bence iki şeyi öncelikle yapmaları lazım. Faizi çok bekletmeden ayarlamaları gerek.

AKAT — Ayarladılar zaten. İnterbank şu anda % 65'lere çıktı.

AKGÜÇ — İnterbank faizinin yükseltilmesinin başka bir nedeni var. Elinde büyük fonu olan bankalar geçen yıl ellerindeki fonları müşterilerine satmak yerine, yeni kredi türleri

geliştirmek yerine İnterbank'ta değerlendirdiler. O zaman da İnterbank'tan fon bulan orta çaplı bankalar bundan çok kârlı çıktılar. Büyük bankalar yüksek maliyetli fonlarını daha ucuza satıp bu operasyondan zarar ederken, küçük bankalar çok kârlı çıktılar. Nitekim bilançolar da onu gösteriyor. Büyük bankaların bilançolarındaki makyajı sildiğiniz anda, onların kâr etmediklerini görüyoruz. Buna karşı küçük bankalar genellikle çok kârlı. Büyük bankalar sonra uyandılar. «Biz kendi silahımızla kendimizi vuruyoruz. Ben bu fonu ucuz olarak küçük bankalara veriyorum. Küçük bankalar da benim müşterimi kapıyor. Ben bu fonu ucuza satmam, İnterbank'ta fiyatı indireceğime, kendi müşterime indirim yaparım.» diye düşünmeye başladılar. Bu uygulama başlayınca, olay değişti. Büyük bankaların etkinliği artmaya başladı, küçük bankalar yüksek faizlerle para almaya mecbur kaldılar.

AKAT — Olayın sadece bundan ibaret olmadığı, Sayın Akgüç'ün verdiği rakamlardan da anlaşılıyor. Mevduat artış hızı enflasyonun altında kalmıştır. Hükümet şu anda bütçe aşğını, kamu kesimi finansman açığını kapatmak üzere Borsa'yı kullanmak kararını vererek, aslında mevduat artış hızını daha da yavaşlatıcı bir etkiye bulunmaktadır.

AKGÜÇ — Ben mevduatın faizinin negatif olması üzerinde fazla durmuyorum. Bence kredi talebinin şu sırada çok canlı olması önemli. Bankalar bir fon sıkıntısı sorunu ile karşı karşıya kalabilirler. Nitekim bazı bankalar bu sıkıntının içerisinde. İnterbank'ın % 65'e çıkması da onu gösteriyor. Ayrıca, şu sıralarda yalnızca kamu kesimi değil, özel kesim de Borsa'yı kullanmaya çalışıyor, fon bulma yönünden.

AKAT — Bütün bunlar da mevduatın aleyhine işliyor. Dolayısıyla

faizlerde bir yükselme muhakkak beklenmesi gereken bir olay. Mevduat rakamları bir taraftan, Borsa diğer taraftan...

bir süre sonra hem devalüasyon hem yüksek faiz gündeme gelebilir; firmalar yönünden maliyetler giderek yükselmektedir; üreticiler yakında gerçek bir darboğaz içinde kalacaklardır

AKGÜÇ — Ayrıca, kredi taleplerinin çok canlı olması, genişletici bir etki yapıyor, alınacak önlemler gecik-

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

kirse, o zaman Sayın Sağlam'a katılıyorum. Bir süre sonra hem devalüasyon hem yüksek faiz gündeme gelebilir.

AKAT — Ona katılıyorum, Merkez Bankası bunları yakından izliyor. Ben şu anda Merkez Bankası'nın yüksek faiz yönünden müdahale yaptığı ve buna da devam edeceği kanaatindeyim. Her zamanki açmaz şu: Faizler yükselince devletin iç borçlanma faizleri de yükseliyor. Onun için Hazine'nin orada tabii bir açmazı var.

AKGÜÇ — İkinci önemli nokta, Sayın Akat'ın senaryosunun yürütülebilmesi için, devletin açığının da bu boyutlarda olmaması lazım. Eğer kamu kesimi bu sene tahmin ettiğimiz gibi 20 trilyon TL açık verirse, enflasyonu % 50'lerde tutmak çok zorlaşır. Bu açığın çok önemli bir baskısı olacaktır. Benim tahminim bu yönde. Büyük bir kamu kesimi açığı ile enflasyonu aşağı çekmek zor. Her ne kadar özelleştirmeden bir şeyler bekliyorlarsa da onun getireceği nihayet birkaç trilyon TL. Bir yılın bütçe açığının çok ufak bir bölümünü kapatabilir.

AKAT -- Ama orada bu yıl mahsulün geçen yıla nazaran iyi olduğunu da unutmamak lazım. Tarımsal üretimde daha iyi bir yıl idrak edileceği üç aşağı beş yukarı kesinleşti. O canlanmanın vergi hâsılatına Türkiye'de çok büyük bir etkisi var. Çünkü Türkiye'de vergiyi toplayan zaten sanayi kesimi, ticaret kesimi. Bu canlanma, iyi ürün ile beraber kamu kesimi finansman açığını yönetebilir boyutta tutabilir beklentisindeyim. % 50 enflasyonun düşükmüş gibi görüldüğü garip bir ülkede yaşıyoruz. Aslında % 50 fevkalâde yüksek bir düzey.

SAĞLAM — Sayın Akat'ın senaryosuna bir de üretici yönünden firmalar yönünden bakıldığında maliyetler giderek yükseliyor. Türk Lirası reel olarak değer kazandığı için ithalata dayalı endüstrilerde nispi bir ferahlama var, bu devam da edebilir. Ama yurt içi kaynaklara dayalı sektörlerde

özellikle işçi ücretlerinin etkisiyle maliyetlerin hızla yükseldiğini müşahade ediyoruz ve son toplu sözleşmeler gerçekten % 100'leri aşan artışlar getiriyor. Özellikle istihdam katkısı yüksek olan, ücret katkısı maliyette önemli pay tutan endüstrilerde bu mesele çok büyük sorunlar çıkaracak. Faizlerin de yükseleceği düşüncesinde olduğumuza göre, üretici yakın bir gelecekte gerçek bir darboğaz içinde kalacaktır. Ben bu senaryonun üretici açısından, beklediğimiz bir milyar dolarlık aylık ihracat hedefinin tutturulmasını dahi tehlikeye düşüreceğini, ve bunun arkasından büyük krizlerin, büyük iflasların beklediğini tahmin ediyorum.

AKGÜÇ — Bu konuda şöyle düşünebiliriz. Bazı imalatçılar dış pazarlara girdiler. Ve bu pazardan ko-

lay çıkmıyorlar. Çıkmamak için dış çaba sarfediyorlar. Bu konuda bence hâlâ iki tane önemli nedenleri var. Bunlardan biri ucuz kredi, Eximbank kredisi ve/veya yüksek oranlı döviz kredisi kullandıkları takdirde kredi maliyetleri oldukça düşük oluyor. Yüksek oranlı devalüasyon da olmadığı takdirde döviz kredisi kullanmanın maliyeti % 36'lara kalıyor. Böylece nispeten daha ucuz bir kredi kullanma imkânına sahip oluyorlar. İhracatın hâlâ ucuz kredi kullanmaya olanak sağlaması gibi bir avantajı var. Artı eğer yurt içindeki faaliyetler kârlı ise bir de önemli bir vergi avantajı getiriyor. Çünkü ihracat istisnası dolayısıyla hemen hemen kurumlar vergi ödemiyorlar. Kurumlar Vergisi'nden büyük tasarruf sağlıyorlar. Vergi yükü % 49.22'den % 10.5'e düşüyor.

AKAT — Artı —onu Sayın Akgüç de söyledi zaten— sektöre uzun vadeli bakan firma o dışarıda kazandığı pazarı kaybetmeye razı değil. İmalatçının için direniyor.

AKGÜÇ — Kaldı ki, adam 10 milyon dolarlık bir döviz kredisi kullanıyorsa, mecburdur 10 milyon dolarlık bir ihracat yapmaya, yahut ona yakın bir ihracat yapmaya.

17 ay içinde türk lirası % 27,5 değer kazanmıştır; bu aşamada ihracat durmadığına göre, ihracatçı kesimlerin mukayeseli üstünlükleri olduğu anlaşılıyor

AKAT — Şu anda bakın, benim rakamlarıma göre Ocak 1989'dan bu yana Türk parasının değer kazanması % 27.5'tur. TL % 27.5 değer ka-

E S Yayınları Sunar:

VECDİ ÜNAY

BANKALARCA DIŞ TİCARETİN FİNANSE EDİLMESİ USULLERİ

Bankalar, bankacları, bankacılık eğitimi gören gençleri, ithalat ve ihracat işleriyle uğraşan firmaları yakından ilgilendiren kaynak kitap

410 sayfa (büyük boy) - 15.000 TL (KDV dahil)

İsteme Adresi:

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.
Ziraat Bankası Mah., Sütlüce Sokak No. 6/2
Şişli/Beşiktaş - İstanbul
Telefon: 528 34 11

Not: Kitabı almak isteyenler, bedelini, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi'ndeki 756. İş Bankası Türibe Şubesi'ndeki 15410. Yığı Kredi Çemberlitaş Şubesi'ndeki 2269-9. Akbank Türibe Şubesi'ndeki 643 no.lu hesaplarımızdan birisine, "Kitap bedelini olduğuna bakiyemizi" şeklinde e-mail, ad ve adreslerini lütfenize bildiriniz. Ödemeli postalamız yapılmamaktadır.

zanmıştır. Buna rağmen Türkiye ayda bir milyar liralık ihracat düzeyine oturmuştur. Bu bayağı yüksek bir değer kazanmadır. TL'nin % 27.5 değer kazanmasına göre ihracatın durması gerekirdi. Ne oluyor? Biraz Japon usulü oluyor. İhraç eden kesimler zaten mukayeseli üstünlüğü olan kesimler. İçerdeki piyasaya biraz daha yüksek fiyatla veriyor. İçerdeki yüksek fiyatla dışardaki düşük fiyatı dengeliyor. Büyük ihracatçı firmaların ihracatlarının toplam satışlarına oranı biraz geriler ama hiçbir zaman sıfır olmaz.

ULAGAY — Orada göz önünde tutulması gereken bir iki faktör daha var. Bir tanesi sektör bazındaki fiyat artışlarını alarak bu değerlemeyi yaparsanız farklı sonuçlar verir. Mesele tekstil-konfeksiyonda genele yakın bir rakam çıkıyor, TL % 27 değer kazanmış. Ama makine sanayiini alın TL'nin devalüe olduğu sektörler bile var. Maliyetlerindeki düşüş TL'nin değer kazanmasını telafi ediyor. Bütün sektörler aynı durumda değil.

AKAT — Ona iyi bakmak lazım. Artı bu toptan eşya fiyatları indeksinin aslında büyük ölçüde gıda maddeleri kökenli olduğunu görüyoruz.

ULAGAY — Zaten en kötü durumdakiler gıda sektörüne dahil olanlardır. Tekstilde TL'nin değerlenmesi medeniyle ihracatta zorlukla karşılaşılıyor.

AKGÜÇ — Çünkü onlar da yerli girdi kullanıyorlar; yerli girdiye dayanan endüstri kolları zor durumda.

AKAT — İhracatın aylık bir reel dolar dolayında süregelmesi bençe gerçekçidir, reevalüasyona rağmen. Şimdi ben bir yıl içinde ihracatımdan vazgeçip pazarımı bırakmam. Bir yıl direneceğim. Bir yıl sonra nasılsa yürümecek. Öbür ta-

rafa gene dönülecek. TL devalüe edilecek, bu reevalüasyon giderilecek.

AKGÜÇ — İhracatçının bağırmasına rağmen dışarıdan girdi ithal edenler, dış girdi kullananlar için olay o kadar da vahim değildir. Girdiler dolayısıyla maliyetler yükselmiyor. Ayrıca ihracat için iki itici güdü (sarik) daha var. Dış kredi kullanan firma ihracat yapmaya mecburdur. İki, daha önce de söylediğim gibi, eğer içerde kârlı ise onun vergi yükünü sıfırlayabilmek için gene ihracat yapacaktır.

SAĞLAM — Ben burada bir noktaya dokunmak istiyorum. İhracatın ana sürükleyici sektörü konfeksiyon da dahil tekstildir. Bir de büyük ka-

PROF. DR. DÜNDAR SAĞLAM

lem demir-çelik. Tekstil sektöründeki firmaların çoğu sanıldığı gibi aksine büyük, oturmuş, entegre, finansman durumları sağlıklı kuruluşlar değil; bunlar genellikle dağılık, işin yalnızca ticareti üzerinde yoğunlaşmış, geçmişte hayalisiyle resmisiyle ayakta kalmış ve çok kâr etmiş ku-

ruluşlardır. Bunlar geçmişte sağladıkları kârlarını yediler. Şimdi bir gerçek ile karşı karşıyalar. Bu durumu son zamanlarda tekstilcilerde ve deri sektöründe müşahade ediyoruz. Bu gelişmenin ne zamana kadar devam edebileceği konusunda ben endişeliyim. Bunların finansal yapıları tümüyle tahrip olacaktır, eğer bir yıl daha beklenirse. Bu firmaların bir yıl daha dayanma güçleri yoktur.

AKGÜÇ — Bunu düşük faizli kredi ile telafi etmeye çalışacaklardır. Düşünün, ekonomide normal enflasyon % 63 ise, siz % 36 ile kredi kullanıyorsanız, borcunuzu değeri düşmüş bir para ile ödüyorsunuz demektir.

ULAGAY — Sayın Sağlam şu açıdan sanıyorum önemli bir noktaya değindi. Benim bildiğim kadar da bu tekstil-konfeksiyon sektörü Türkiye'de firma sayısının fazla olduğu, irili ufaklı çok sayıda firmanın bulunduğu bir sektör. Sanıyorum ki, bunların hepsi çok rasyonel çalışan firmalar da değil. Rahat kâr marjları varken bu firmalar idare ediyorlardı. Ama şimdi böyle kuruşu hesaplayacak noktalara gelindiğinde, problem çıkabilir gibi geliyor bana da. Bunların kendi içinde bir seleksiyon olacaktır. Bazıları kapanacak, bazıları satılacak, bazıları birleşecek.

AKGÜÇ — Küçükler bu işi bırakabilirler. Fakat gerçekte şuna bakmak lazım. Türkiye'de ihracatın ne kadarını büyük firmalar yapıyor? Örneğin 500 büyük firmanın ihracattan payı nedir? Bilebildiğim kadarıyla ihracatın önemli bölümü kamu ve özel 500 büyük firma tarafından yapılıyor. Bir kısmı kendi üretimleri olmayabilir, ama ihracatın büyük bölümü 500 büyük firma tarafından yapılıyor. İhracata yönelmiş firmaların, çaplarının da büyük olmasına gerek var galiba.

ödemeler dengesinde, esas kalem cari işlemler değil, bizde giderek bozulmakta olan dış ticaret dengesidir; üretken ve sürükleyici kesim olan imalat sanayiindeki yatırımlar stop etmiş durumdadır

SAĞLAM — Şimdi konjonktürü irdeledik. İsterseniz artık senaryoyu bırakıp da «Ne olacak?» sorusuna cevap arayalım. Bence temeldeki üç sorun duruyor. Birincisi, enflasyon, yüksek düzeyini koruyor. İkincisi, kamu açıkları; giderek büyüyor, sorun kriz boyutlarında devam ediyor. Üçüncüsü, dış ticaret açığı büyüyor, içeride büyük bir döviz bolluğu yaşanırken dış ticaret açığı sürüyor, hatta büyüyor. Ben şunu da göz önünde tutuyorum. Ödemeler dengesinde esas kalem cari işlemler değil, dış ticaret dengesidir. O denge giderek bozuluyor. Bu üç kritik sorunun yanı sıra, imalat sanayiindeki yatırım eğilimleri durma noktasına gelmiş. Oysa imalat sanayii üretken ve sürükleyici sektördür. Faiz ve döviz kuru kaygan bir zemin üzerinde kayıyor. Geleceği göremeyen, projekte edemeyen bir sektör var. İmalat sektöründe bir yatırım hamlesi göremiyoruz. Şu ana kadarki konuşmalarımızda yatırımlı unuttuk. Ülkede büyük çapta nüfus artışı devam ederken, biz yatırım konusunu bıraktık, tamamen kısa dönemli senaryolar üzerinde durduk.

Bu arada ters durumlarla da karşılaşılıyor. Geçen gün gazetelerde bir bilanço gördüm. Büyük bir firma, imalatından elde ettiği kârdan daha fazlasını ithal ettiği yabancı otoların satışından sağlamıştır. Böyle ters ge-

lişmeler olmaya başladı. Otomotiv endüstrisinde de firmalar ana ithalatçı olarak devreye girmiş bulunuyor. Son olarak Toyota ile yapılan anlaşma bile, sanıyorum uzun süre ithalata sürdürülecektir. Japon bunun hesabını yapmıştır. Piyasayı ele geçirebilmek, pazarı kapatabilmek için «ucuz araba» imajını verecektir. Nitekim ilk açıklamalarda «% 30 daha ucuz» gibi ifadeler yer almaktadır.

AKGÜÇ — Pazara girebilmek için bunu yapacak, pazarda pay aldıktan sonra fiyatları yükselteceklerdir.

SAĞLAM — Bu da sonuçta ithalatı hızlandırıcı bir faktör olacaktır. Demir-çelik sektörü, korkunç bir finansman darboğazı ile karşı karşıyadır. Burada iki ana üretici olarak Ereğli Demir-Çelik ve Türkiye Demir-Çelik'i zikredebiliriz. Türkiye Demir-Çelik'i oluşturan İskenderun ve Karabük'ün finansman durumunun giderek bozulduğunu, dışarıdan ve içeriden borçlanmaya hız, ağırlık verdiğini görüyoruz. KİT'ler, kamu kesimi, iç piyasadaki hızlı bir biçimde borçlanma dönemine giriyorlar. Ereğli Demir-Çelik geçmişte yatırımlarını tamamlamış olmanın rahatına ermiş ve gelecekteki yatırımlarını finanse etmek için bünyesinde muhafaza ettiği ofofinansman kaynaklarını, Hazine bonusu gibi kısa vadeli finansal varlıklarla değerlendiriyor. Fakat o da enflasyona yetişemiyor ve reel olarak portföyündeki birikimin değerini sürdürüyor. Ne yapması lazım? Süratle yatırım yapması lazım. Elde ettiği fonları kısa sürede yatırıma dönüştürmesi lazım.

Ereğli Demir-Çelik için söyleyeyim. Kapasiteyi şimdiki bir milyon, bir buçuk milyon tondan üç milyona çıkarabilmesi için 1,5 milyar dolarlık yatırım yapması gerekiyor. Rakamlar da böyle. Hele hele 5 milyon tonluk hedef göz önünde tutulursa

-ki bunlar Güney Kore'nin üretimini yanında çok küçük hedefler olarak kaldı- karşımıza yeni bir GAP Projesi gibi rakamlar çıkıyor. Bu kadar temel sorun ortada dururken ülke ekonomisi sahipsiz durumda.

AKGÜÇ — Efendim, işte Sayın Akat'ın dediği gibi, bütün mesele şurada: Bu politikaların kokusu ne zaman çıkacak? Sayın Akat, «Bu durum, kokusu çıkmadan 1991 Ekim'ine kadar sürer.» diyor. Yoksa hiç kimse temel sorunların çözüldüğünü, çözülebileceğini söylemiyor.

türkiye'nin en büyük sorunu kamu kesimi finansman açığıdır; bunun altında yatan da kamu harcamaları değil, kamu gelirleridir; verginin tarhi ve hakça toplanmasıdır; ANAP sağdaki tek parti olmadığından bir vergi reformu yapamaz

AKAT — Aslında Sayın Sağlam'ın söylediği, Türkiye'nin bence en büyük sorunu kamu kesimi finansman açığıdır. Geri kalan bütün sorunlarının çözülebileceğini, süratli bir şekilde çözülebileceğini Türkiye kanıtlamıştır. Kamu kesimi finansal açığı sorununun altında da yatan, kamu harcamaları değil, kamu gelirleridir. Açıkçası vergilemedir. Bu, Türk devletinin kuruluşundan beri varolan bir sorundur. Âşar kalkmıştır, o zamandan beri de bu sorun vardır, devam etmektedir. Demokrat Parti'nin çöküşünün altında bu yatar. Çok açık ve seçik görülen bir gerçek var. Tür-

kiye ANAP iktidarı döneminde bu vergi sorununu çözemeyecektir. Bu noktada hiçbir umudumuzun olmaması lazım.

1991 sonrasında gelecek olan iktidarlar bu sorunu çözebilecekler mi? Bunu bilemem. Ama çözemedikleri takdirde de kimsenin yapabileceği bir şey de olmadığı kanaatindeyim. Türkiye'nin sorunları gelmiş artık bir yere düğümleştirmiştir. Bu düğüm de vergi tarifeleri değildir, verginin toplanmasıdır. Bunda benim artık en küçük bir tereddütüm kalmamıştır. Hatta bugünkü vergi tarifeleri yüksektir. Gelir Vergisi'nde tarifenin daha da düşürülmesi lazımdır. Ama bir kuruş da vergi kaçmaması lazımdır. Türkiye'nin bir numaralı sorunu verginin toplanmasıdır. Tarh edilmesi ve toplanmasıdır. Aynı geliri kazanan iki insan aynı vergiyi ödeyecek, aynı vergiyi ödeyen iki insan aynı geliri kazanacaklardır. Türkiye bunu sağladığı takdirde sorunlarını çözebilir. Bunu sağlayamadığı takdirde bu darboğazdan çıkması mümkün değildir. Bir tek yolu vardır. Büyümesini küçültmek. Büyümekten vazgeçtiği, yani durağan bir ekonomiye dönüştüğü takdirde ancak ve ancak sorununu başka şekilde çözebilecektir.

AKGÜÇ — Türk ekonomisi iki sene durdu. Ama o durmaya rağmen de sorunlarını çözemedi. Sayın Akat, bence şu oldu Türk ekonomisinde. Bunlar, iki yıl kadar önce zaman kazanmak için bir seri önlem aldılar. O kazanılan zaman içinde sorunları hafifletebilirlerdi, hafifletmediler veya hafifletemediler. Kazanılan zaman içerisinde kamu kesimi finansman açığı sorununu çözebilirlerdi. Şimdi artık iş zorlaştı.

AKAT — Daha önceki bir «Ekonomik Yorumlar» toplantısında böyle bir şeyi tartıştığımızı ben gayet iyi hatırlıyorum. Yapılanlar bunların si-

yasi taktikleri. Bence Türkiye'de ANAP bir vergi reformu yapamaz. Çünkü, sağ kanadın tek partisi değildir. DYP ile ANAP arasındaki rekabet sürdüğü sürece, ANAP'ın bu vergi reformunu yapabilmesi mümkün değildir. Çünkü vergiyi ödemeyen bizzat sağ kanattır, kendi müşterisidir. Bunu yapmak, açık açık o müşteriyi DYP'ye teslim etmek demektir. Daha önce söylediğim bir şeyi tekrar etmekte yarar görüyorum: «1983 seçimlerinin yapılaş biçimi sağda bir bölünme yaratmıştır. Bu bölünme bitmeden, sağ iktidarın bir vergi sorununu çözmesi mümkün değildir.» Hâlâ bunu söylüyorum.

Sol iktidar, sosyal demokrat bir iktidar geldiği takdirde bu sorunu çözebilir ama, onun da kendine göre başka sorunları var. Burada ona girmiyoruz. Sanıyorum artık kamuoyu da bunun farkına varmıştır. Biz iktisatçılar olarak bunu öteden beri söylüyoruz. Kamu kesimi finansman açığı üzerinde ısrarla duruyoruz. Sanıyorum bu görüş artık yaygınlaştı. Bu olayın çözülmesi için enflasyonun çözülmesi lazım. Enflasyonun çözülmesi için kamu kesimi finansman açığının bitmesi lazım. Kamu kesimi finansman açığını ise harcamaları kısarak bitiremezsiniz. Harcamalar zaten minimumdadır. Sağlık harcamalarını mı keseceksiniz, eğitim harcamalarını mı keseceksiniz? Altyapı yatırımlarını mı keseceksiniz? Bunları kesemezsiniz. O zaman geriye yapacak bir tek şey kalıyor. Kamu gelirlerini bu harcama düzeyine yükseltmek.

AKGÜÇ — Finansman açığı aslında sağ iktidarların kendi müşterilerine sağladıkları destek akçelerden, sübvansiyonlardan kaynaklanıyor.

AKAT — Öyle bir sistem kurulmuş ki, Vergi İdaresi öyle bir şekilde düzenlenmiş ki, amaç verginin top-

lanmamasıdır. Sanırım bunu Sayın Ulagay da yazmıştı. Türkiye Cumhuriyeti'nin devlet politikası vergiyi toplamamaktır.

AKGÜÇ — Türkiye'ye planlama teşkilatının kurulduğu yıllarda bir yabancı uzman gelmişti. O zaman toprak reformu konusu tartışılıyordu. Genellikle herkes toprak reformunun olmaması için argümanlar gösteriyordu. Yabancı uzman nihayet patladı: «Şunu açıkça ortaya koyun. Toprak reformu yapmak istiyor musunuz, yoksa istemiyor musunuz?» Bu vergi konusu da onun gibi. «Vergiyi toplamak istiyor musunuz, istemiyor musunuz?» Şeklen istiyoruz ama, aslında ne toprak reformunu ne de vergi reformunu istiyoruz.

AKAT — Kesinlikle toplamak istemiyorlar. Çünkü vergi toplamanın siyasi maliyetine razı değiller. Bilmiyorum bu noktada anlaşabiliyor muyuz? Bana öyle geliyor ki 1991 Ekim'ine, Kasım'ına kadar bu manzarayı sürdürebilirler.

AKGÜÇ — Faizi yükseltmek koşuluyla.

AKAT — Ona katılıyorum. Kur-faiz makasını arbitraja izin verecek şekilde tutmak şartıyla. O olduğu sürece büyüyen cari işlem açıklarını kısmen buradan, geri kalanını da biriktirdikleri rezervden finanse ederek, TL'nin dolara karşı değer kaybını % 30 civarında tutabilirler. Tabii dönemin sonuna doğru, yani seçime 6 ay kala KİT zamları falan da azaltacaktır. Seçime giren bir iktidar tüke-ticiye bir hediye paketi hazırlayacaktır. Bunlar yapılmıca da bana seçime % 40 gibi bir enflasyonla girebilirler gibi geliyor. Buna olmaz diyemiyorum. Çünkü sadece KİT zamlarını durdurarak enflasyonu 6 ay sonrası-na atabiliyorsunuz. Son üç ayda iki milyar dolar rezerv yiyebilirsiniz. Va-

tandaş rezerv yeniyor diye oy vermiyor ki. Kamu kesimi açığı artıyor diye de oy vermiyor. Vatandaş son altı aylık refahına bakarak oy veriyor. Öyle bir son altı ay düşünün ki, zamlar durmuş, bolluk var, enflasyon durmuş, dolar hiç kıpırdamıyor, her yer güllük gülistanlık. Sonuçta vatandaş oy verecek. Oyunun kuralı budur. Tabii böyle bir durumda seçimi kazanacak olana Allah kolaylık versin. Sayın Turgut Özal'ın büyük şanssızlığı şudur: Bunu 1987'de yapmıştır ve sonunda seçimi kendisi kazanmıştır. O zaman ben bunu yazmıştım. «Bu uygulamayı yapan hükümet seçim kazanamaz.» diye. Çünkü seçimi kazanınca da garip bir durum oluyor. Böyle durumlarda seçim kazanan partiler kamuoyuna döntüp şöyle derler; «Bu kepazeliği bizden önceki iktidar yaptı. Onun için kusura bakmayın.» Tabii Turgut Özal seçimi kendisi kazanınca bunu da söyleyemedi.

kamu kesiminin
harcamalarında da
aşırı israf vardır;
ancak, faiz oranları
zamanında artırılır ve
kamu kesimi açığı
bir dereceye kadar
frenlenebilirse, yazılan
senaryo 1991 yılı
sonbaharına dek yürür

SAĞLAM — Ben bir noktayı eklemek istiyorum. Sayın Akat'ın değindiği vergileme sorunu gerçekten bir temel sorun olarak ortada duruyor. Ama ben kamu kesiminin harcamalarında korkunç bir israf olduğu kanaatindeyim. Orada da büyük israf var. Geçenlerde 29 Ocak 1990 tarihli Resmî Gazete'de gözüme ilişti, defte-

rime not ettim. KİT'lerde yeni müşavir kadroları ihdas edilmiş; kendileri zor ayakta duran kuruluşlara bile atamalar yapılmış.

AKGÜÇ — Partizan yerleştiriyorlar. Ya da sivil-asker emekli bürokratlara iş buluyorlar.

AKAT — Sayın Kemal Kurdaş'ın favori konusudur. Şimdi burada olsaydı, yüzünün alacağı şekil görmeğe değerdi. Bu israf furyasına Cumhurbaşkanlığı'nın harcamaları da girdi.

SAĞLAM — Şunu söylemek istiyorum. Kadro disiplini denen bir şey kalmadı. Arkasından bir de şu başlamış Türkiye'de. Oy bakımından çok önemli bir araç olarak kullanılıyor. Beldeler ilçe olmak, ilçeler de il olmak istiyor. İktidar bu konuda gayet açık. Rahat bir şekilde bu yolu da deniyor. Amaç oy kazanmak. Gördüğümüz kadarıyla Türkiye'nin idari yapısı da, bugüne kadar dokunulmamış olan idari yapısı da, oy kaygısıyla iyice deforme edilecek gibi geliyor bana. Biliyorsunuz son olarak terörle başa çıkmak için Doğu bölgelerine muazzam miktarda kadro verildi. Ayrıca Diyanet İşleri'nin kadrosu artıyor. Oy deposu olan bu gibi uygulamaların yanı sıra cazip olan diğer bir alan da fakülte kurmaktır. Her hükümet yetkilisi gittiği yerde bir fakülte kurmaya, mevcut yüksek okulları fakülte haline çevirmeye çaba harcıyor. Ciddi olmayan bu tür faaliyetler oy uğruna devam etmektedir.

AKGÜÇ — Sayın Ulagay sizin ekleyeceğiniz bir nokta var mı?

ULAGAY — Ortaya konulanın muhtemel, görünen bir senaryo olduğuna katılıyorum ama, ben süre konusunda bir şey söyleyemiyorum. «Şu tarihe kadar devam edebilir.» diyemiyorum. O da şuradan kaynaklanıyor. Ekonomideki bu canlanma aşırı bir kızışmaya dönüşür mü? Eğer

dönüşürse, bu senaryo tutmayabilir. Dış ticaret cephesinden de, döviz cephesinden de tutmayabilir. Zaten döviz cephesi benim için anahtardır. Kur-faiz arbitrajının kaybolduğu ya da kaybolacağı izleniminin doğduğu anda bütün bu konuştuğumuz varsayımlar değişir. Ortaya tamamen değişik bir tablo çıkabilir. Bunun analizini ayrıca yapmak lazım. Ama eğer Sayın Akgüç'ün de dediği gibi, faizler zamanında yükseltilir, aşırı ısınma önlenirse, sanırım bu senaryo aşağı yukarı işler.

AKGÜÇ — Görüşmelerde bazı noktalarda genelde bir görüş birliği oldu. Faizi zamanında artırabilirlerse, kamu kesimi açığını çok büyük boyutlarda tutmazlarsa, bunu frenleyebilirlerse, bu senaryo 1991 sonbaharına kadar yürür.

SAĞLAM — Yatırımın durduğu bir ekonomi nasıl kızışır? Ya da kızışır mı?

ULAGAY — Benim gördüğüm kadarı, demir-çelik gibi sektörlerde de bazı gelişimler var. Yatırımda en önemli faktörlerden biri iç pazardaki canlanma. Yatırımın çok iç pazardaki canlanma, talep motive ediyor. Eğer bunun uzun süre devam edeceği konusunda kanaat yaygınlaşırsa, sanıyorum yatırımda da bir hareket başlayabilir, hızlanabilir.

AKAT — Zaten yatırım rakamları da o kadar düşük değil. Geçen sene yatırımlar GSMH'nin % 22'si civarında. Bunun % 18'e düşmesini herhalde beklemiyoruz. 1990'da olsa olsa bunun % 23'e veya % 24'e çıkmasını bekliyoruz. Yatırımın sektörel dağılımlarından çok memnun oluyabiliriz. Özellikle ihracata yönelik imalat sanayii yatırımlarının seyrinden çok memnun olmayabiliriz. Ama genelde bir gerileme yok.

AKGÜÇ — Yatırım rakamları da bir yerde aldatıcı. Çünkü yatırımın

içine konut da dahil. Bugün özel ke-
-tim yatırımlarının % 50'si konut ya-
-tırımıdır. Yatırımlarda son zamanlar-
-da görülen olay şu: Yatırımlar hiz-
-met sektörü ile konuta kayıyor. Üret-
-ken sektörler yapılan yatırımlar
azalıyor. Konut yatırımlarının payı
genelde % 20'den % 30'a özel sektör
yatırımları içinde de % 50'ye çıkmış.

ULAGAY — Bu yılın ilk iki ayın-
-da Türkiye'de kamu yatırımlarının
payı % 7'ye düştü. Görülmemiş bir
düzeye düştü. Orada nasıl bir seyrir
izlenecek? Onu bilemiyorum. Seçim
ekonomisinin bir unsuru olarak yavaş
yavaş kamu yatırımları da devreye
sokulur mu? Bu da kızıışmanın belir-
-leyicisi faktörlerden biri olabilir.

AKGÜÇ — Seçim ekonomisine gi-
-rilince haliyle kamu yatırımları da
hareketlenecektir.

AKAT — Ben, bundan evvelki
yedi yıllık uygulamaya baktığımda,
aşırı kızıışmaya izin vermeyeceklerini
sanıyorum. Genellikle buna izin ver-
-miyorlar. Orada bir becerileri var.

AKGÜÇ — İşte o beceri iki şeye
bağlı. Bir, vergilerin biraz hareket-
-lenmesine, kamu kesimi açığının sı-
-nırlı boyutta tutulabilmesine; iki,
ekonominin devalüasyon psikozuna
kapılmadan faizin ayarlanmasına
bağlı.

AKAT — Doğru. Ama onu da
gördüler. Sayın Saraçoğlu'nun açıklama-
-ları var. Ben hâlâ 1991 Ekim ayı-
-na kadar bu işi götürebilecekleri gö-
-rüşündeyim. Başarılı bir seçim ekon-
-omisi, biraz «Benden sonra tufan»
anlayışı ile. Bir de bu uygulamalar
gerçekten ANAP'ın ve dolayısıyla Sa-
-yın Cumhurbaşkanı'nın tek yaşama
şansı olabilir. ANAP'ın parlamentoda
% 20'den eksik bir oyla var olması,
yani marjinalleşmesi halinde bu sa-
-dece ANAP'ın değil, Sayın Cumhur-

başkanı'nın da geleceğini olumsuz
etkiler. Bu bakımdan böyle bir uy-
-gulamaya gitmek iktidar için biraz
da zorunlu.

AKGÜÇ — Tabii bu senaryoyu
yazarken politik görüntünün pek de-
-ğişmeyeceğini varsaydık. Bugünkü
politik yapının aynen devam edece-
-ğini düşünüyoruz. Oysa önümüzdeki
Ocak ayında bazı değişiklikler olabi-
-lir, ANAP kongresinden sonra.

AKAT — Kim gellersen gelsin,
1991'in Mart'ında büyük bir devalü-
-asyon yapamayacaktır. Kim gelirse
gelsin bir yıl içinde seçime gidecek-
-tir. Devalüasyonu engellemek için de-
-clinden geleni yapacaktır.

AKGÜÇ — Politik çöküntü olur-
-sa, 1991 Ekim'ini beklemeyebilirler.

AKAT — Şimdi ben bir iktisatçı
olarak düşünüyorum. Hatta önce ken-
-di kendime şunu sordum: «1992 Mart'
-ına kadar bekleyebilirler mi?» Bana
zor göründü. O tarihe kadar dayana-
-mazlar. Ama 1991 Ekim'ine kadar da-
-yanırlar ve seçimi yaparlar. Benim
mantığım böyle diyor.

AKGÜÇ — Toplantıya katıldığı-
-nız için teşekkürler.

Dergî'nin Notu: Yukarıda sunulan
«Açık Oturum», 7 Haziran 1990 tarihinde
yapılmıştır.

◆ Öğrenimden vazgeçerseniz hiç-
-bir sıkıntınız kalmaz, ama böy-
-le bir hayat da, hiçtir.

Lao-Tse

◆ Beni daha az övseydin, seni da-
-ha çok överdim.

Louis XIV

ekonomik göstergeler

	1988	1989	1990		
			Ocak	Şubat	Mart
T.C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Altın Mevcudu (milyon \$)	3689.3	5976.9	6406.4	6675.3	6382.3
Banknot Miktarı (milyar TL.)	4485.1	8365.4	8340.6	8636.0	9041.3
T.C. Merkez Bankası Kredileri (milyar TL.)	5142.3	6699.1	6114.1	5054.3	5866.6
Hazineye Kısa Vadeli Avans (milyar TL.)	2081.9	2564.9	2441.4	1338.4	2071.5
BANKALAR (milyar TL.)					
Toplam Mevduat	28972.4	48234.9			
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	6528.8	9627.9			
Tasarruf Mevduatı	12711.3	22831.4			
Vadesiz Tasarruf Mevduatı	1878.7	3377.1			
Vadeli Tasarruf Mevduatı	10382.6	19454.3			
Mevduat Sertifikası	1251.1	1978.4			
Resmî Kuruluş Mevduatı	1485.8	1698.8			
Bankalar Mevduatı	3263.2	4262.9			
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	3732.1	7835.5			
Döviz Tevdatı	9411.3	14170.3			
Toplam Krediler	27750.7	46046.6			
Tarım	4498.1	7364.1			
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	3967.9	6190.7			
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkar)	931.6	1496.5			
Gayrimenkul (İpotek Karşılığı)	2426.7	3453.4			
Denizcilik	91.4	105.2			
Ticari, Sınai, Sair	15934.9	27436.7			
PARA ARZI (milyar TL.)	11243.3	20358.3	18480.3	18631.0	19632.0
FİYATLAR (DİE Toptan Eşya 1981 = 100, Tüketici Fiyatları 1987 = 100)					
Toptan Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)	1274.2	2140.8	2278.4	2404.7	2492.0
Tarım (Genel)	1073.9	2019.8	2161.1	2489.9	2586.3
İmalat Sanayii (Genel)	1345.5	2157.7	2245.2	2312.1	2393.2
Tüketici Fiyatları (Türkiye)	4848.3	348.6	362.0	378.0	397.6
Tüketici Fiyatları (İstanbul)	5636.8	—	354.1	396.1	417.9
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım (CIF)	14339.7	15726.6	1501.1	3016.0	4730.3
Dışsatım (FOB)	11662.1	11627.3	997.8	1985.5	2970.3
İşçi Dövizleri	1755.0	3040.0	—	392.0	626.0

Notlar : (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın stokunun yeniden değerlendirilmesinden doğan değer artışları dahildir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Sosyal güvenlik kurumları mevduatı, Ekim 1988'den itibaren, Resmî Kuruluşlar Mevduatı'ndan Diğer Kuruluşlar Mevduatı (Sair Mevduat) grubuna alınmıştır. (4) Banka kredilerine, kalkınma ve yatırım bankaları kredileri dahildir. (5) Para arzı (M_1) dar tanımlıdır.

3182 SAYILI BANKALAR KANUNU'NA İLİŞKİN 6 NO.LU TEBLİĞ HAKKINDA DÜŞÜNCELER

YRD. DOÇ. DR. SALİH DURER

GİRİŞ

26 EKİM 1939 tarih ve 20324 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren «3182 Sayılı Bankalar Kanunu'na İlişkin 6 No.lu Tebliğ» Türkiye'de «Bankaların Sermaye Yeterliliği» konusunu gündeme getirmiştir. Tebliğin amacının ve içeriğinin değerlendirilmesine yardımcı olacak; bankaların sermaye yeterliliği kavramı ile ne ifade edilmek istenildiğinin anahtarlarıyla açıklanması bu aşamada önem kazanmaktadır. Sermaye yeterliliği kavramına ise, öncelikle banka sermayesinin tanımı üzerinde durmak suretiyle ulaşmak, ayrıca bir sorular seti ve şekil yardımı ile bu tanımı daha sistematik bir hale getirmek; izlenecek sağlıklı bir yol olmaktadır. Sözkonusu set şu sorulardan oluşmaktadır :

- 1 - Banka neden sermayeye ihtiyaç duyar?
- 2 - Banka sermayesinin unsurları nelerdir?
- 3 - Banka sermayesine farklı bakış açıları nelerdir?
- 4 - Ne kadar banka sermayesi gereklidir?

Bankaların sermaye yapı ve yeterliliklerinin incelenmesinde oldukça büyük öneme sahip olan bu sorular ve bunlar arasındaki ilişkiler aşağıdaki «Şekil 1» yardımıyla sistematik bir biçimde ifade edilebilmektedir. (2, s. 340)

• SERMAYE YETERLİLİĞİ VE ÖLÇÜLMESİ

Banka işletmeleri, bankacılık faaliyetlerini sürdürebilmek için ihtiyaç duydukları fonları, diğer işletme türlerinde olduğu gibi, iki kaynaktan elde etmektedir. Öz sermaye bankanın sahiplerini, ortaklarını; yabancı sermaye ise bankanın borçlarını ve bankaya borç verenleri simgelemektedir.

Banka sermayesinin 2 temel fonksiyonu bulunmaktadır. Birincisi, banka sermayesi diğer herhangi bir işte olduğu gibi üretim sürecinin girdisidir. Bu nedenle, bankacılıkta sermaye yatırımı, beklenen getiri oranını sağlayacak nitelikte olmalıdır. İkincisi ise, banka sermayesi, aynı zamanda üretim sürecinin gerekli bir girdisi olan mevduat fonlarını cezbetmek suretiyle bankaya çekmek için kullanılmaktadır.

Buna rağmen, banka sermayesinin üzerinde fikir birliğine varılmış genel bir tanımı bulunmamaktadır. Bazı yazarlar banka sermayesi içinde sadece hissedarların sahip olduğu sermayeye (öz sermayeye) yer vermekte, diğerleri bü-

tün uzun vadeli borçları ve hatta borçlardan kaynaklanan zararlar için elde tutulan rezervlerin bir kısmını veya tamamını da katmaktadır. (6, s. 455)

Literatürde çok çeşitli tanımlamaları bulunan banka sermayesinin en dar tanımı, «Nominal sermayenin belirli bir hesap dönemi sonunda fiilen ödenmiş kısmıdır.» şeklindedir. En geniş anlamıyla ise banka sermayesi, ödenmiş sermaye, dağıtılmayan kârlar, zorunlu ve ihtiyari ihtiyat akçeleri ile karşılıklar toplamı olarak ifade edilmektedir. (5, s. 111; 4, s. 105) Bir başka ifadeyle, banka sermayesi, mevduat ve diğer yabancı kaynakları aşan net varlıklar toplamı olmaktadır. (3, s. 110)

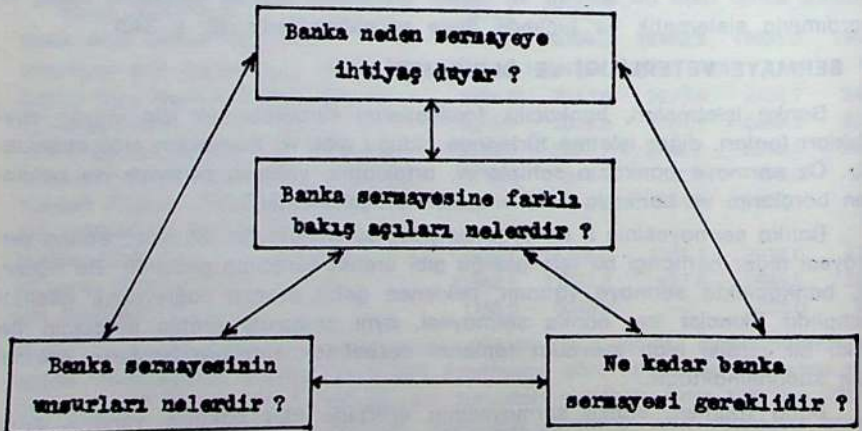
Özkaynaklarına oranla büyük ölçüde yabancı kaynak kullanan, yani toplam kaynakları içinde özkaynakları küçük bir paya sahip olan bankalar için, özkaynaklar ve bu arada banka sermayesi yine de oldukça büyük bir öneme sahiptir. Banka sermayesinin sahip olduğu bu önem, yerine getirmesi beklenen fonksiyonlarından kaynaklanmaktadır. (1, s. 9)

Burada ortaya çıkan soru, bankaların ne kadar sermayeye ihtiyaç duyacaklarıdır. Bankacılık dünyasında bu konuda ortaya çıkan problemler, gerek bankacıları gerekse yasal ve finansal otoriteleri zorlamaktadır. Elde bulundurulması gereken sermayenin miktarı ile mevduat sahiplerinin güveni arasında doğrusal bir ilişkinin olup olmaması bu noktada önem kazanmaktadır.

Düzenleyici otoriteler ile mevduat sahipleri açısından önemli olan, bankaların sahip oldukları sermaye ile gerçekleştirdikleri yatırımlardır. Mevduat sahipleri tasarruf ettikleri paranın güvenliğini, düzenleyici otoriteler ise sıhhatli bir banka sisteminin oluşturulmasını sağlama çabasıdır.

ŞEKİL 1

Banka Sermayesine İlişkin Sorular ve Aralarındaki İlişkiler

Kaynak : Paul F. Jessup (2, s. 340)

Bir bankanın sermaye yeterliliğinin belirlenmesi, ayrı ancak birbirine sıkıca bağlı bulunan beş basamaktan oluşan bir süreç yardımıyla ele alınabilmektedir. (4, s. 42) Bunlar;

- 1 – Bankanın faaliyetlerinin bölümlendirilmesi,
- 2 – Bankanın net değerlerinin tahmin edilmesi,
- 3 – Bankanın beklenen değerinin tahmin edilmesi,
- 4 – Bankanın beklenen gelirlerinin dağılım fonksiyonlarının tahmini,
- 5 – Bankanın risk ve sermayesi arasında bağ kurulmasıdır.

Bu basamakları sırasıyla kısaca inceleyelim.

1 – Bankanın Faaliyetlerinin Bölümlendirilmesi : Bu aşamadaki ilk adım, bankanın aktiflerinin, borçlarının ve diğer faaliyetlerinin uygun bir şekilde bölümüdür. Burada amaç, bankanın cari durum analizinde riskler ve gelirlerdeki farklılıklarla ilgili mevcut bilgileri kullanmaktır. Uygun bir bölünmenin gerçekleşmesi, cari net değer ve portföy risklerinin tahminini iyileştirecek piyasa ve diğer bilgilerin kullanılabilirliğini artırmaktadır. Gerçekçi bir analiz için optimum bölünme sayısı 15–20 arasında değişmektedir. Bankanın taşıdığı risk toplam içindeki her faaliyetin oranına bağlı olduğundan belirli bir banka için risk ölçülmesinde ilk adım, aktifleri ve borçları bu arzulanan sınıflar içinde toplamaktır.

2 – Bankanın Net Değerinin Tahmin Edilmesi : Toplam veya riskli aktifleriyle ilişkili olarak sermayeye ihtiyaç duyan işletmeler olarak bankalar, en yüksek finansal kaldıraca sahiptirler. Dönem başında net değer ölçümüyle birlikte sermaye yeterliliği ve risk modeli sorunu ortaya çıkmaktadır. Bankanın net değerinin tahmin edilmesi, bankanın sermaye yeterliliğinin belirlenmesinde en zor aşamalardan birini teşkil etmektedir. Sınırlı sayıda banka için sözkonusu tahmin hisse senedi ve tahvil piyasalarınca yapılmaktadır. Ancak, hisse senetleri küçük pazarlarda ticarete konu olan bankalar için böyle bir belirleme geçerli olmamakta, bu tür bankalar için gerçek cari sermayeyi bulmak amacıyla alternatif metodlar gerekmektedir. Ayrıca, net değerleri piyasa tahminleriyle elde edilebilen bankalar için bile, özellikle ödeme gücü riskinin ölçülmesinde, böyle bir değerlemenin doğruluğu konusunda sorunlar ortaya çıkmaktadır.

3 – Bankanın Beklenen Değerinin Tahmin Edilmesi : Bir bankanın beklenen değeri gerek faaliyetlerine, gerekse nakit akışının gelecekteki hareketlerine bağlıdır. Beklenen değer tahmini için çeşitli teknik modeller üzerinde durulmakla birlikte, zaman serileri modelleriyle faiz oranı tahminlerinin, gayri safi milli hâsıla ve dividend politikasının birleştirilmesi suretiyle bir banka için kabul edilebilir beklenen değerler elde edilmesine yardımcı olmaktadır.

4 – Bankanın Beklenen Gelirlerinin Dağılım Fonksiyonlarının Tahmini : Bankaların sermaye yeterliliklerinin belirlenmesinde dördüncü aşama bankanın beklenen değerleriyle ilgili dağılım fonksiyonunun tahmin edilmesidir. Bu aşamada, dağılım fonksiyonunun yayılması banka portföyündeki faaliyetlerin geçiciliğine

ve ağırlığına bağlı olmaktadır. Teoride gerçekçi ve tam bir risk tahmini bankanın herbir faaliyetinin getirilerinin kovaryans matrisini bulmayı gerektirmektedir. Uygulamada ise, faydalı risk tahmini küçük bir faaliyet grubuna sınırlı sayıda bir risk fonksiyonunun uygulanmasıyla yapılabilmektedir. Tahminlerde ortaya çıkan sapmaların ise üç ana nedeni bulunmaktadır. (4, s. 45) Bunların birincisi, faiz oranı riski veya iskonto edilmiş beklenen nakit akışları oranındaki hareketlerden doğan, bir portföyün değerindeki değişimlerdir. İskonto oranları; piyasa faiz oranları oynadıkça, faiz oranlarının zaman yapısı değiştikçe ve riskli aktiflerle risksiz aktifler arasındaki marj farklılaşınca değişme göstermektedir. İkinci neden ise, borçlar üzerinden kayıp yani zarar veya ödeyememe riskidir. Üçüncü neden ise, faaliyet zararlarıdır. Faaliyet zararları; faiz marjlarında, faaliyet harcamalarında ve fon kaynaklarında değişme görüldüğünde ortaya çıkmaktadır. Sözkonusu faktörlerin her birindeki bir değişme, bankanın belirli faaliyetlerdeki potansiyel zararlarını ve ihtimali dağılımlarını tahmin etme amacıyla kullanılmaktadır. Kasıtlı hileler veya bankanın içinden gelebilecek istismarları önlemek amacıyla, bu ihtimali dağılımların bilinmesi, herhangi bir bankadaki risklerin dış sınırlarını oluşturmakta kullanılabilmektedir. Her bir bankadan detaylı bilgi sağlanması yoluyla bu tahminler iyileştirilebilir. Ayrıca, örnek bankalara bu tahminlerin uygulanmasıyla, riskin bankalar arasında farklılıklar göstereceği de ortadadır. Farklılıkların temelinde ise bankaların ekonomik anlayışları yatmaktadır.

5 - Bankanın Risk ve Sermayesi Arasında Bağ Kurulması : Gerçekleştirilecek son aşama, beklenen değer tahminleriyle, sermaye tahminlerini birleştirerek bir portföy riski belirlemektir. Ödeme gücü riski, bir bankadaki potansiyel sapma ve sermaye seviyesinin doğrusal olmayan bir fonksiyonudur. Beklenen sermayenin aktiflere oranı yükseldikçe, ödeme gücü riski hızlı bir şekilde düşmektedir. Bu risk aynı zamanda portföy değerlemeleri arasındaki süreye göre de değişmektedir.

• 6 NO.LU TEBLİĞİN GETİRDİKLERİ

Bilindiği gibi, 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun 56. maddesinin 3. bendinde, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, bankaların «... mali bünyeleri ve kaynaklarının kullanımı ile ilgili standart rasyoları, bu rasyolar ile mali tabloların gerekli görüldüğü takdirde yayınlanmasına ilişkin usul ve esasları, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ve Türkiye Bankalar Birliği'nin görüşlerini alarak tespit etkilidir.» denmektedir. Buna rağmen 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 2 Mayıs 1985'den «3182 Sayılı Bankalar Kanunu'na İlişkin 6 Numaralı Tebliğ»in 20324 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdiği 26 Ekim 1989 tarihine kadar sözkonusu konuyla ilgili hiçbir gelişme olmamıştır. Ancak, «3182 Sayılı Bankalar Kanunu'na İlişkin 6 Numaralı Tebliğ» bu konuda önemli bir gelişme olmuş ve Türkiye'de ticaret bankalarının sermaye yeterliliği konusunu yeniden gündeme getirmiştir.

Adı geçen Tebliğ'de bankaların sermaye arttırmalarında ve özkaynaklarının mevcut ve potansiyel riskler nedeniyle oluşacak zarara karşı korunmasının

da uyulacak «Sermaye Tabanı / Risk Ağırlıklı Varlıklar, Gayrinakdi Krediler ve Yükümlülükler» standart rasyosu ile ilgili yeni tanımlar, uygulama yöntemleri, risk ağırlıkları ile olması gereken asgari oran ile ilgili açıklamalar getirilmiştir.

Tebliğ'in amacı, «bankaların sermaye arttırmalarının ve özkaynaklarının riski karşılayabilecek belirli bir düzeyde idame ettirilmesinin sağlanması ve bu konuda sermaye yetersizliğinden doğabilecek riskin azaltılması» olarak belirtilmiştir.

6 No.lu Tebliğ'de sermayenin yeni tanımı, ana sermaye ile katkı sermayenin toplamından oluşmaktadır. Aşağıda (1) No.lu formülde bunu bir eşitlik şeklinde görmekteyiz.

$$(1) \text{ Sermaye} = \text{Ana Sermaye} + \text{Katkı Sermaye}$$

Ana Sermayeye ulaşmak için ödenmiş sermayeye; kanuni yedek akçeler, ihtiyari ve fevkalade yedek akçeler, muhtemel zararlar karşılığı ile bünyede bırakılan bilanço kârı eklenmekte, bilanço zararı ise indirim kalemi olarak yer almaktadır. (2) No.lu formülde bunu görmek mümkündür.

$$(2) \text{ Ana Sermaye} = \text{Ödenmiş Sermaye} \\ + \text{Kanuni Yedek Akçeler} \\ + \text{İhtiyari ve Fevkalade Yedek Akçeler} \\ + \text{Muhtemel Zararlar Karşılığı} \\ + \text{Bünyede Bırakılan Bilanço Kârı} \\ - \text{Bilanço Zararı}$$

Yukarıdaki (1) No.lu formülün diğer kalemini oluşturan Katkı Sermaye'nin nelerden meydana geldiği ise (3) No.lu formülde ifade edilmiş; ayrıca, yeniden değerlendirme fonlarının yarısının dikkate alınacağı belirtilmiştir.

$$(3) \text{ Katkı Sermaye} = \text{Banka Sabit Kıymet Yeniden Değerleme Fonu} \\ + \text{İştirakler ve Kuruluşlar Yeniden Değerleme Fonu} \\ + \text{Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Sağlanan Sermaye Benzeri Krediler}$$

Ancak, burada adı geçen Yeniden Değerleme Fonu'nun katkı sermaye içinde dikkate alınış oranının Geçici Madde 1 ile; 1989 yılı için % 100, 1990 yılı için % 90, 1991 yılı için % 80, 1992 yılı için % 70, 1993 yılı için % 60, 1994 ve daha sonraki yıllar için % 50 olarak uygulanacağı esası getirilmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken bazı noktalar vardır. Bunlar;

- Katkı sermaye, maksimum ana sermaye miktarı kadar olabilir. Daha fazla olması halinde, bu fazlalık dikkate alınmaz.
- Kalkınma ve Yatırım Bankalarının sağlanan sermaye benzeri krediler, ancak Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın uygun görmesi halinde ve kalan vadesi 4 yıl veya daha fazla olduğu takdirde katkı sermayeye dahil edilir ve maksimum miktarı ana sermayenin yarısı kadardır.

Tebliğde ayrıca sermayeden indirilen değerler üzerinde de durulmuştur. Bunlar;

- a) Bankalar, sigorta şirketleri, finansal kiralama şirketleri ve diğer mali kuruluşlara olan Mali İştirakler,
- b) Özel maliyet bedelleri,
- c) İlk tesis giderleri,
- d) Peşin ödenmiş giderler,
- e) İştirakler ve sabit kıymetlerin rayiç değeri ile bilanço değeri arasındaki farktır.

Rasyonun payında yer alan Sermaye Tabanı'na ise, sermayeden yani (1) No.lu formülden, sermayeden indirilen değerleri düşmek suretiyle ulaşılmakta, bu ise (4) No.lu formül olarak ifade edilmektedir.

(4) Sermaye Tabanı = Sermaye — Sermayeden İndirilen Değerler

Tebliğde üzerinde durulan ve rasyonun paydasında yer alan «Risk Ağırlıklı Varlıklar, Gayrinakdi Krediler ve Yükümlülükler» ise, çeşitli oranlardaki risk ağırlıklarına göre tasnif edilmiş ve gruplandırılmış banka aktifleri ile gayrinakdi kredi ve yükümlülükleri içermektedir. Bunlar aşağıda, tebliğdeki şekliyle sıralanmıştır.

RİSK AĞIRLIĞI

HESAP ADI

RİSK AĞIRLIĞI	HESAP ADI
% 0	— Nakit Değerler (Vadesi Gelmiş Kuponlar, Satın Alınan Dövizli Banka Çekleri hariç) — T.C. Merkez Bankası Hesabı — Bankalararası Para Piyasası — Menkul Değerler Cüzdanı : a. Hazine Bonoları, b. Devlet İç Borçlanma Tahvilleri, c. Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Fonu'nca çıkarılan Gelir Ortaklığı Senetleri. d. Altın — Mevduat Munzam Karşılıkları — Bankalar Kanunu'nun 38/5 c-d fıkrası kapsamındaki krediler — K.Y.A.K. Devlet Tahvili Hesabı — T.C.M.B. Özel Hesaplar — Fonlardan Alacaklar (Muhtelif Alacaklar Hesabı) — Peşin Ödenmiş Vergiler (Diğer Aktifler) — Özel Görev Hesapları (Diğer Aktif. Hes.) — Cirolar (Garanti ve Kefaletler Hes.)
% 20	— Bankalar Hesabı : a. Yurtiçi Bankalar b. OECD Ülkelerinde Kurulu Yurtdışı Bankalar c. Yurtdışı Merkez ve Şubeler. — Özel Finans Kurumları — Akreditifler (Garanti ve Kef. Hesabı)
% 50	— Taahhütler (Senet ihracına aracılık taahhütleri hariç) — Döviz ve Faiz Haddi ile İlgili İşlemler

% 100

- Vadesi Gelmiş Kuponlar, Satın Alınan Dövizli Banka Çekleri (Nakit Değerleri)
- Men. Değ. Cüz.'daki Diğer Menkul Değerler
- Diğer Yurtdışı Bankalar
- Diğer Nakdi Krediler
- Takipteki Alacaklar (Net)
- Sabit Kıymetler (Net) (Özel Maliyet Bedelleri Hariç)
- Mali Olmayan İştirakler (Net)
- Muhtelif Alacaklar (Fonlardan alacaklar hariç)
- Diğer Aktifler (İlik tesis masrafları, özel görev hesapları, peşin ödenmiş giderler, peşin ödenmiş vergiler ve özel görevler hesabı hariç)
- Teminat Mektupları
- Banka Kabulleri
- Garanti Verilen Prefinansmanlar
- Riski Bankaya Rücu Edilebilen Banka Aktif değerleri ile ilgili Satış İş.
- Diğer Garanti ve Kefaletler
- Senet İhracına Aracılık Taahhütleri (Nazım Hesaplardaki)
- Menkul değerler ihracına aracılık ve kefalet işlemleri (Diğ. Naz. Hes.)

Yukarıdaki liste ile ilgili herhangi bir açıklama veya değişiklik yapma yetkisi Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na aittir. Tebliğ konusunu oluşturan «Sermaye Tabanı/Risk Ağırlıklı Varlıklar, Gayrinakdi Krediler ve Yükümlülükler» rasyosunun standart oranının asgari % 8 olması zorunluluğu tebliğ ile getirilen bir diğer yeniliktir. Bilanço dönemi sonunda bankaların, bu rasyoyu % 8 olarak tutturması ve ilgili tabloların bilanço döneminden itibaren Mart ayı sonuna kadar Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na göndermeleri zorunlu kılınmıştır.

Burada getirilen bir diğer önemli yenilik ise, bankaların mali bünyelerini etkileyen diğer faktörlerin Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca dikkate alınarak her bir banka için, % 8'in üzerinde bir oranın saptanması yetkisinin Müsteşarlığa verilmiş olmasıdır.

Bu standart rasyonun, bilanço yılı sonunda % 8'in altında oluşması halinde, sermaye tabanının eksik kısmının sözkonusu bilanço yılını izleyen 6 ay içerisinde tamamlanması zorunlu kılınmıştır. Sermaye artırımına gidilmesi halinde ise, aynı süre içinde artı bedelin tamamının nakden tahsil edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, standart rasyo asgari oranının; 1989 yılı için % 5, 1990 yılı için % 6, 1991 yılı için % 7, 1992 yılı için % 8, olarak uygulanacağı Geçici 2. Madde ile hükme bağlanmıştır.

Son olarak belirteceğimiz ve tebliğle getirilen belki de en önemli yenilik «Bankaların Sermaye Yeterliliği Analiz Formu»dur. Standart rasyonun belirlenmesinde çok önemli bir role sahip olabilecek bu form, Türkiye'de bankaların sermaye yeterlilikleri konusunda olan ilginin ve verilen önemin arttığına bir göstergesi olarak nitelendirilebilir. Sözkonusu form aşağıda, tebliğdeki şekliyle görülmektedir.

..... BANKASI'NIN SERMAYE YETERLİLİĞİ ANALİZ FORMU
(..... TARİHİ İTİBARIYLA)

I - ANA SERMAYE

- A) Ödenmiş Sermaye
- B) Kanuni Yedek Akçeler
- C) İhtiyari ve Fevkalade Yedek Akçeler
- D) Muhtemel Zararlar Karşılığı
- E) Bünyede Bırakılan Bilanço Kârı
- F) Bilanço Zararı (-)

II - KATKI SERMAYE

- A) Banka Sabit Kıymet Yeniden Değerleme Fonu
- B) İştirakler ve Kuruluşlar Sabit Kıymet Yeniden Değerleme Fonu
- C) Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Sermaye Benzeri Kredileri

III - SERMAYE (I + II)

IV - SERMAYEDEN İNDİRİLEN DEĞERLER

- A) Mali İştirakler (Bankalar, Sigorta Şirketleri, Finansal Kiralama Şirketleri ve diğer mali kuruluşlara olan iştirakler)
- B) Peşin Ödenmiş Giderler
- C) İlk Tesis Giderleri
- D) Özel Maliyet Bedelleri
- E) İştiraklerin ve sabit kıymetlerin rayiç değeri bilançoda kayıtlı değerinin altında ise aradaki fark.

A - SERMAYE TABANI (III-IV)

B - RİSK AĞIRLIKLIL VARLIKLAR, GAYRİNAKDİ KREDİ VE YÜKÜMLÜLÜKLER

- A) Risk Ağırlığı % 0 olanlar
- B) Risk Ağırlığı % 20 olanlar
- C) Risk Ağırlığı % 10 olanlar
- D) Risk Ağırlığı % 100 olanlar

TOPLAM

SERMAYE YETERLİLİĞİ STANDART RASYOSU (A/B)

• DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bankaların sermaye yeterliliği sorunu, uzun yıllar dikkatlerin ve tartışmaların üzerinde yoğunlaştığı bir konu olmuştur. Bankalar, özkaynaklarına oranla büyük ölçüde yabancı kaynak kullanan, dolayısıyla toplam kaynakları içinde özkaynakları küçük bir paya sahip olan işletmeler olmakla birlikte, özkaynakların ve bu arada banka sermayesinin, bankalar açısından, sahip olduğu önem çok büyüktür.

Banka sermayesinin, yerine getirmesi beklenen fonksiyonlarından kaynaklanan önemi yanında, «yeterli» sayılabilecek sermaye miktarının belirlenmesindeki güçlük, ölçünün ne olacağı konusunda farklı görüşlerin varlığı ve banka faaliyetlerine yön veren denetim ve gözetim otoriteleri arasındaki sermayenin yeterli miktarının sınırı konusundaki görüş ayrılığı, bankaların sermaye yeterli-

liği konusuna olan ilginin ve verilen önemin sürekli canlı kalmasına sebep olmaktadır.

Bankaların sermaye yeterliliğinin ölçülmesi konusunda birbirinden farklı görüşler bulunmaktadır. Bankalarla ilgili menfaat gruplarınca, tek bir bankanın veya bankacılık sisteminin sermaye yeterliliğini ölçmek amacıyla çok sayıda standart ve analiz metotlarından oluşan ölçüler belirlenmiştir.

Türkiye'de ise bankaların sermaye yeterliliğine ilişkin bugünkü yasal düzenleme 2 Mayıs 1985 tarih ve 18742 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 3182 sayılı Bankalar Kanunu'dur. Sermaye yeterliliği ile ilgili hükümler sözkonusu Kanun'un çok sayıda maddesine yayılmış durumdadır. Gerek 3182 Sayılı Bankalar Kanunu, gerekse geçmişteki yasal düzenlemeler gözönüne alındığında, Türkiye'de bankaların sermaye yeterliliğinin büyük ölçüde sıkı yasal kısıtlamalara bağlandığı görülmektedir.

«3182 Sayılı Bankalar Kanunu'na İlişkin 6 No.lu Tebliğ», Türkiye'de bankaların sermaye yeterliliği konusunda yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Ülkemizde bu konuya olan ilginin ve verilen önemin arttığı bir göstergesi olan tebliğle, Bankalar Kanunu'nun 56. maddesinin 3'üncü fıkrası ile Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na verilmiş olan görev, biraz gecikmeli de olsa, yerine getirilmiş olmaktadır.

Sermayenin oluşumu, sermaye tabanının ve riskli aktiflerin belirlenmesi ve standart rasyonun oluşturulması ve standart rasyonun hesaplanmasına yönelik, ancak, likidite testi ile desteklendiğinde daha yararlı olacağına inandığımız, banka sermaye yeterliliği analiz formunu içeren, çeşitli yönleriyle eleştirilebilecek olan tebliğin bu haliyle makul bir süre ile yürürlükte kaldıktan ve ilk sonuçlar alındıktan sonra geniş kapsamlı bir değerlendirmeye tabi tutulmasının daha yararlı olacağı kanaatindeyiz.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. ÇELEBİCAN, Gürgân : Bankalarda Sermaye Yeterliliği Sorunu, T.B.B. Yayınları, No. 129, Olguç Matbaası, Ankara, 1984.
2. JESSUP, Paul F. : Modern Bank Management, Yayımlanmamış, 1980.
3. KARACAN, Ali İhsan : «Türkiye'de Ticaret Bankalarının Sermaye Yeterliliği Üzerine», Finansal Yönetim ve Yatırım Planlama Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 6, Haziran 1980.
4. MAISEL, Sherman J. : «The Theory and Measurement of Risk and Capital Adequacy», Editörlüğünü kendisinin yaptığı Risk and Capital Adequacy'in Commercial Banks A National Bureau of Economic Research Monograph The University of Chicago and London, içinde, 1981.
5. SINKEY, Joseph F.J. : Commercial Bank Financial Management, Mc Millan Publishing Co., Inc., 1983.
6. TERRY, Ronald;
MERCER, Christopher : «Capital Planning and Capital Adequacy», Editörlüğünü William H. Boughn ve Charles E. Walker'ın yaptığı The Bankers Handbook Revised Edition, Dow Jones-Irwin Inc., Homewood Illinois, içinde, 1978.

Kurum Temizliği!

Kurum temizliği, gösterilmeden görülen bir **kurum kimliğidir**.

Ancak temiz olanı, temiz göründüğünü herkes bilir... görür... hisseder... konuşur... ve not verir!

Sağlıklı, temiz bir çalışma ortamı, herkesin hakkı; verimliliğin ve çağdaş olmanın gereğidir.

Yumuşak, emici, dayanıklı, hesaplı özellikleri ve kalitesiyle İpek Kağıt ürünleri, çalışma hayatımızın vazgeçilmez, günlük, temel ihtiyaçları arasında yer alır.

Kurumsal temizliğe yönelik hizmetler boyutunda İpek Kağıt, Mendil, Kutu Mendil, Peçete, Havlu ve Tuvalet Kağıtlarında; Selpak, Solo, Silen markaları ile sağlıklı, hesaplı ve pratik çözümler sunuyor.

İpek Kağıt'ın kurumsal temizliğin "Kuruluş Özel" boyutunda sunduğu Peçete, Mendil ve Kutu Mendiller ise, kurumsal kimliğinizin simge ve mesajlarını özenle taşıır.

Bu çağdaş çözümlerden, zaman yitirmeden yararlanmak için **Girişim Pazarlama A.Ş.'den, Cüneyt Çingitaş'ı (1-174 27 00) arayın...** İpek Kağıt ürünleri Size hesaplı ulaştırılsın!

İPEKKAĞIT

Sermaye Piyasası

Yrd. Doç. Dr.
MEHMET BOLAK

1990 yılı içinde, Borsa'da Ocak ayından sonraki en yüksek artış Mayıs ayında gözlenmiş, İ.M.K.B. İndeksi 4000 puan civarlarına ulaşmış, zaman zaman bu barajı aşmış ancak sonuç olarak 3900'lü puanlarda kalmıştır. Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi de «25 Mayıs 1990, Cuma» günü kapanış fiyatları itibarıyla % 19.62 oranında artış göstererek 8438,476 puana ulaşmıştır.

Sermaye artırımını nedeniyle fiyatı düşen hisseler haricinde, birinci pazarda işlem gören hisselerden yalnızca ikisi yatırımcısına zarar ettirmiş, Metaş'ın değeri % 23.68, Yapı Kredi'nin değeri ise % 10.20 oranında gerilemiştir. İzmir Demir Çelik'in fiyatı, Nisan ayına göre sabit kalırken, diğer tüm hisseler çeşitli oranlarda değer kazanmışlardır. Ayın rekor düzeyde prim yapan hisseleri Bağfaş (% 92.07) ve Köktaş (% 89.74) olmuşlardır. Sifaş (% 59.18), Koruma Tarım (% 53.41), Gübre Fab. (% 52.63), T.S.KB. (% 49.33), Döktaş (% 46.67), Çelik Halat (% 45.45), Arçelik (% 41.86), Otosan (% 41.82), Yasaş (% 40.30), Demir Döküm (% 40) ve Siemens (% 40); Mayıs ayı içinde % 40'ın üzerinde prim yapan diğer hisselerdir.

Ay içinde 5 şirkette sermaye artırımını gerçekleştirilmiştir. Akçimento, % 40 bedelli, % 75 bedelsiz artırımla sermayesini 39 milyar 375 milyon liradan 84 milyar 656,25 milyon liraya; Brisa, % 100 bedelli, % 25 bedelsiz artırımla 67.5 milyar liradan 151 milyar 875 milyon liraya; Çimsa, % 80 bedelli, % 80 bedelsiz artırımla 21.6 milyar liradan 56.16 milyar liraya; Kordsa % 25 bedelli, % 25 bedelsiz artırımla 67.5 milyar liradan 101.25 milyar liraya yükseltirken; Koç Yatırım'da da, 1989 yılı sonu itibarıyla ilan edilmiş olan % 50 oranındaki bedelsiz artırım karşılığı hisselerin dağıtımı ile, ödenmiş sermaye 16 milyar liradan 24 milyar liraya çıkartılmıştır. Arçelik, Çelik Halat ve Kartonsan'da da sermaye artırım işlemlerinin Haziran ayı içinde yapılacağı ilan edilmiştir. [*]

Mayıs ayı içinde, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın 1989 yılı faaliyet raporu yayınlanmıştır. Bu rapordan elde edilen bilgilere göre; 1. pazarda işlem

[*] **Düzeltilme:** Dergi'nin Mayıs 1990 sayısının «Sermaye Piyasası» bölümündeki «Sermaye Artırımları»na ilişkin «Tablo 1»de, Makina Takım'a ait rakamlar zühulen eksik çıkmıştır. «Bedelli» sütununda «1.500», izleyen «%» sütununda «100» ve «Yeni Sermaye» sütununda «4.500» rakamlarının yer alması gerekiyordu. Düzeltir, okurlarımızdan özür dileriz.

gören hisse senetlerinin 1989 yılı içindeki toplam işlem hacmi 1 trilyon, 714 milyar, 38 milyon TL (1988 rakamı 144 milyar 556 milyon TL); işlem gören hisse senedi sayısı ise 230 milyon, 110 bin, 388 (1988 rakamı 28 milyon 830 bin 173) olmuştur. Buna göre işlem hacminin 11.86 katına (%1086 artış), işlem miktarının ise 7.98 katına (% 698 artış) çıktığı anlaşılmaktadır.

«Tablo 1»de 1989 yılında Borsa'nın 1. pazarında işlem görmekte olan hisse senetlerinin işlem miktarları, işlem hacimleri ve işlem görme oranları yer almaktadır.

Her hisse için işlem görme oranı, işlem hacminin yıl sonu piyasa değeri ne bölünmesiyle hesaplanmaktadır. Bu değer bir bakıma söz konusu hisse senedinin likiditesi hakkında fikir vermektedir. Geçen yıl en yüksek işlem görme oranları sırasıyla, Rabak, Yasaş, Metaş, Sarkuysan, Koruma Tarım, Çelik Hat, Köytaş ve Bağfaş'da görülmüştür.

TABLO 1
İşlem Hacim ve Miktarları

Kuruluş	İşl. Mik. (Adet)	İşl. Gör.		Kuruluş	İşl. Mik. (Adet)	İşl. Gör.	
		İşl. Hac. (Mil. TL.)	Oranı (%)			İşl. Hac. (Mil. TL.)	Oranı (%)
Akçimento	11.351.872	35.969	19.69	Koç Hol.	2.001.339	19.702	2.14
Alarko Hol.	234.077	851	1.67	Koç Yat.	3.894.064	19.249	13.27
Anadolu C.	770.538	3.774	2.62	Kordsa	3.970.024	26.800	6.14
Arçelik	1.789.495	20.612	2.88	Koruma T.	3.292.370	21.820	32.59
Bağfaş	15.900.565	62.586	26.52	Köytaş	655.867	1.925	29.56
Bolu Çim.	927.052	10.709	7.80	Maret	2.850.524	7.037	8.48
Brisa	3.460.590	17.128	3.23	Mens. Sant.	4.003.118	21.730	6.13
Çelik H.	4.539.664	32.825	31.62	Metaş	8.391.689	12.458	37.75
Çimsa	1.958.889	12.875	5.27	Nasaş	4.673.759	6.911	7.27
Çukurova E.	15.925.731	209.857	19.23	Olmuksa	1.174.921	7.375	6.24
Döktaş	1.130.302	5.663	6.30	Otosan	3.188.133	24.716	5.89
Ecz. Yat.	845.431	2.949	10.92	Pınar Süt	1.264.832	5.594	22.20
Ege Bira	2.157.763	29.130	14.92	Pımaş	114.285	213	1.18
Ege Gübre	1.877.134	3.129	11.96	Polylen	110.166	374	1.79
Enka Hol.	82.774	193	0.97	Rabak	13.698.998	73.207	62.57
Erdemir	27.974.287	680.701	16.10	Sarkuysan	4.949.487	68.187	37.58
Good-Year	2.187.925	16.955	8.82	Sifaş	616.907	3.545	5.67
Gübre Fab.	15.742.176	16.222	14.11	Teletaş	2.787.305	18.302	9.95
Güney Bira	1.935.067	12.482	22.18	T. D. Döküm	5.472.940	21.217	12.86
Hektaş	1.811.946	8.831	21.16	T. İş Bank.	3.685.288	11.946	1.24
İzdaş	10.398.543	15.569	4.72	T. Siemens	781.385	9.844	4.57
İzocam	844.638	5.601	5.82	T.S.K.B.	845.166	1.104	0.27
Kartonsan	7.193.239	33.743	17.12	T. Şişe Cam	3.217.903	12.460	2.07
Kav	780.145	13.802	12.43	Yapı Kredi	15.843.783	46.317	7.59
Kepez El.	741.859	5.512	5.33	Yasaş	6.064.438	14.336	39.62
				Toplam	230.110.388	1.714.038	11.02

«Tablo 2»de ise hisse senedi dışındaki finansal varlıkların 1989 yılı içinde Borsa'da işlem görme miktar ve hacimleri 1988 yılı ile karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Görüldüğü gibi, diğer yatırım araçlarının işlem miktar ve hacimlerindeki artış oranları, hisse senetlerine olduğu kadar yüksek değildir. Ancak, hisse senedi işlemlerinin diğer yatırım araçlarına göre hâlâ çok düşük düzeyde kaldığı gözlenebilmektedir. Örneğin, 1. pazar hisselerinin işlem sayısı; Hazine bonosu, devlet tahvili ve konut sertifikası sayısının % 0.663'ü, işlem hacmi ise % 5.79'u imertebesindedir.

Hisse senetlerine olan ilginin, diğer yatırım araçlarına olan ilgiye nazaran daha hızlı bir artış göstermesi, şirketleri halka açılmaya teşvik etmektedir. Mayıs ayının son günlerinde, Aselsan, Tekstilbank, Tam Sigorta ve Emek Sigorta halka açılma kararı almışlar ve hisseleri İ.M.K.B. ikinci pazarında işlem görmeye başlamıştır. Aselsan'ın hisseleri 21 Mayıs tarihinden itibaren 4200 TL fiyatla İş Bankası'nın yurt içi ve yurt dışı şubelerinde satışa çıkarılmış, daha sonra İ.M.K.A.'de işlem görmeleri öngörülmüştür. Tekstilbank, Tam Sigorta ve Emek Sigorta'nın hisseleri ise 23 Mayıs tarihinde doğrudan doğruya İ.M.K.B. ikinci pazarında işlem görmeye başlamışlar, her üç şirketin hisseleri ilk gün, sırasıyla 7000, 9900 ve 4700 liraya varan fiyatlarla işlem görmüşlerdir. 28 Mayıs tarihinden itibaren ise Vestel hisselerinin halka satışı başlayacaktır. Hisseler önce, Finansbank, Garanti Bankası, İmperbank, Manufacturers Hanover Finans, Osmanlı Bankası ve Yatırım Finansman'ın genel müdürlük ve tüm şubelerinde satışa sunulacak, daha sonra İ.M.K.B.'de işlem görmeye başlayacaklardır.

Petkim'in özelleştirme işlemlerine de Haziran ayı içinde başlanacağı açıklanmıştır. Yaklaşık 10 trilyon lira değer biçilen Petkim'in ilk etapta 2 trilyon 500 milyar liralık hisselerinin bölümler halinde satılması kararlaştırılmış, ancak hisse senedi satış fiyatı henüz belirlenememiştir. Tesisin hisselerinin öncelikle çalışanlara, daha sonra halka satılacağı açıklanmıştır. Kamu Ortaklığı İdaresi ((K.O.İ.) yetkilileri blok satış yapılmayacağını belirtmişler; fakat hisse satışlarının banka şubeleri aracılığıyla mı, yoksa Borsa kanalıyla mı olacağını açıklamamışlardır.

İ.M.K.B.'nin «18 Mayıs 1990, Cuma» günkü olağan genel kurul toplantısının

TABLO 2
Diğer Yatırım Aracı İşlemleri

	İşlem Miktarı (1000 Adet)		İşlem Hacmi (Milyon TL)	
	1988	1989	1988	1989
— Özel sektör tahvili, banka ve finansman bonosu	1.261.838	2.933.973	1.226.909	2.701.143
— Gelir ortaklığı senedi	379.774	1.722.722	430.416	2.222.920
— Hazine bonosu, devlet tahvili ve konut sertifikası	12.395.985	34.682.261	9.758.661	29.566.248

da, Borsa'daki günlük fiyat değişim sınırlarının $\pm$ % 10'dan $\pm$ % 5'e indirilmesi kararı alınmıştır. Bu kararın fiyat istikrarsızlığını ve büyük dalgalanmaları engellemek amacıyla alındığı anlaşılmaktadır. Ancak, bu karar sonucunda, sokakta oluşan alış-veriş hacminin daha da yükselmesi ve arz-talebi yansıtan gerçek fiyatın Borsa dışında oluşmaya başlaması da akla gelen ihtimaller arasındadır. Öte yandan, Borsa ile ilgili olarak Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) Başkanlığı tarafından hazırlanan bir «reform paketi» önerisi hükümete götürülmüş Cumhurbaşkanı Turgut Özal'a da sunulmuştur. Tasarıda yer alan bazı yeni düzenlemeleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Sermaye artırım işlemlerinin azaltılarak, artırımların daha kısa sürede tamamlanmasını sağlamak.
- Kamuoyunu aydınlatma ve etkin denetim için bağımsız denetleme esasları getirmek.
- Menkul kıymetler takas ve saklama merkezi, ipoteğe dayalı menkul kıymetler merkezi kurulması imkânını getirmek.

**"BİRA"
BU KAPAĞIN
ALTINDADIR.**

- Genel kurullarda vekaleten oy kullanma imkânı verecek düzenlemeler yapmak.
- Halka açılmayı özendirmek amacıyla oy hakkı olmayan hisse senetleri ihdas etmek.
- Yatırım fonlarını organize ederek, gayrimenkul yatırım fonları, altın gibi kıymetleri temsil eden belgeleri ihtiva eden yatırım fonları kurulması imkânını getirmek.
- Ekonomik suçlar için caydırıcı para cezaları getirmek ve özellikle «içeriden öğrenenlerin ticareti»ni cezai sorumluluk kapsamına almak.

Bankalar tarafından oluşturulan yatırım fonlarının 50'ncisi de Nisan ayı içinde devreye girmiştir. Denizcilik Bankası tarafından kurulan Denizbank Fon'un katılım belgeleri 16 Nisan tarihinde satışa sunulmuştur. Toplam 5 milyar TL değerindeki Denizbank Fon içinde ağırlıklı olarak, özel sektör tahvilleri, finansman bonoları, dövizle indeksli tahviller, gelir ortaklığı senetleri ve devlet tahvilleri yer almaktadır.

Mayıs ayı içinde de 4 yeni yatırım fonunun katılım belgeleri piyasaya çıkmıştır. Bu fonlar, İmpex Fon 2, Ege Fon, Kalkınma Fon-1 ve Demir Fon olmuşlardır. Yine Mayıs ayında piyasaya çıkarılan yeni bir yatırım aracı F tertibi gelir ortaklığı senedidir. F tertibi gelir ortaklığı senetleri 200 milyar TL nominal değerli ve 1 yıl vadeli olarak ihraç edilmişlerdir. Senet sahipleri, Türkiye'nin tüm elektrik enerjisi üretiminden kaynaklanan 1 yıllık brüt gelirin % 1.4'ü ile, 1. Boğaziçi ve Fatih Köprülerinin 1 yıllık brüt gelirin % 12'si üzerinde hak sahibi olacaklardır. 22-25 Mayıs tarihleri arasında İş Bankası ve Ziraat Bankası şubelerinden satışa sunulan yeni senetler daha öncekilerde olduğu gibi hemen tükenmişlerdir.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi (Ocak 1974 = 100)

AYLAR	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Ocak	94.18	135.51	243.11	202.78	297.38	493.05	1711.69	714.75	6793.38
Şubat	94.60	157.44	246.73	207.73	325.71	658.37	1465.45	822.11	7402.13
Mart	97.99	165.21	249.65	214.77	316.36	619.21	1351.48	923.62	6957.24
Nisan	101.49	152.04	235.43	207.07	305.68	613.09	917.93	1009.89	7054.56
Mayıs	102.60	156.08	227.24	209.20	304.85	833.54	1005.71	1334.72	8438.48
Haziran	106.38	176.25	220.66	210.89	306.66	1050.91	924.97	1745.24	
Temmuz	106.22	176.40	207.07	213.75	323.22	1709.16	927.28	1554.78	
Ağustos	113.08	186.42	204.24	218.60	360.80	2290.94	816.29	1716.64	
Eylül	112.47	199.71	198.36	226.70	394.62	2015.20	881.71	2673.32	
Ekim	115.27	212.63	200.20	238.27	384.48	1548.75	734.01	3486.07	
Kasım	132.45	217.12	200.44	258.90	406.68	1374.18	777.53	3241.70	
Aralık	133.33	242.03	202.10	261.35	438.99	1202.28	722.21	4940.99	

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış (Ödenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Takvim Yılı Kârı			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1987 (Milyon TL)	1988 (Milyon TL)	1986 (Milyon TL)	1987 (Net)	1988 (Net)	1988 (Net)	Mayıs 1989	Mart 1990	Nisan 1990	Mayıs 1990
1	AKÇİMENTO	100.000	84.656,3	6.953	5.192	3.784	168	36	6,60	3.925	7.000	8.400	4.800
2	ANADOLU CAM	150.000	18.850	5.203	9.791	2.549	50	60	29	3.000	13.000	12.250	14.000
3	ARÇELİK	500.000	45.000	39.087	51.661	16.131	80	92	100	6.950	24.500	21.500	30.500
4	BAGPAŞ	—	40.000	9.313	27.734	7.005	85	40	40	2.475	8.500	8.200	15.750
5	BOLU ÇİMENTO	—	15.750	5.607	7.142	4.553	181,38	213,45	37	16.100	18.500	12.750	13.750
6	BRISA	150.000	151.875	23.102	49.639	11.236	63	103,20	44	3.125	12.750	15.000	7.900
7	ÇELİK HALAT	27.000	10.800	7.558	10.574	3.729	100	100	70	4.050	14.500	13.750	20.000
8	ÇİMSA	50.000	58.160	13.667	18.178	7.791	203,87	82,60	44	7.700	17.000	20.500	10.100
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	300.000	75.000	61.939	111.186	32.189	200	250	250	14.800	25.000	24.000	27.000
10	DOKTAŞ	50.000	10.500	8.317	5.075	2.224	100	58,50	27	4.100	15.000	15.000	22.000
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	25.000	2.400	771	1.713	421	40	45	45	2.300	19.750	33.000	50.000
12	EGE BİRACILIK	12.600	12.600	3.315	18.926	1.560	35	130	80	11.300	23.500	22.600	27.000
13	EGE GÜBRE	12.000	12.000	1.720	1.512	2.603	50	18	—	1.025	4.700	4.650	6.100
14	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	2.500.000	384.000	119.616	435.558	41.097	55	175	50	16.800	11.250	11.750	12.250
15	GOOD-YEAR	80.000	23.448	9.058	15.536	3.108	100	60	15	8.050	11.750	12.000	14.750
16	GÜBRE FABRİKALARI	120.000	100.000	Zarar	Zarar	1.048	—	—	—	850	1.950	1.900	2.800
17	GÜNEY BİRACILIK	8.400	8.400	3.395	6.730	1.041	35	60	35	5.650	11.750	11.000	14.750
18	HEKTAŞ	10.000	5.940	2.173	5.041	1.014	35	75	60,80	3.700	11.500	12.600	14.500
19	İZMİR DEMİR ÇELİK	150.000	150.000	5.721	Zarar	1.774	22,66	—	—	920	3.000	2.100	2.100
20	İZOCAM	30.000	0.000	2.250	6.569	367	35	120	85	3.500	19.750	20.000	24.000
21	KARTONSAN	81.000	27.000	4.478	8.580	1.054	35	20	30	1.900	12.250	12.250	14.250
22	KAV	12.000	6.000	3.694	7.967	4.221	130	75	75	10.200	24.500	24.000	30.500
23	KOÇ HOLDİNG	500.000	50.000	15.504	41.329	10.696	32,50	60	110	4.275	35.500	37.000	50.000
24	KOÇ YATIRIM	100.000	24.000	2.826	7.385	2.622	35	50	60	1.800	14.750	16.750	12.500
25	KORDSA	150.000	101.250	24.507	44.293	11.116	96	96	45	5.500	10.250	10.100	7.600
26	KORUMA TARIM	20.000	7.425	5.239	14.105	2.169	66	111	20	3.600	10.000	8.800	13.500
27	MAKİNA TAKİM	3.000	1.580	Zarar	493	101	—	5	100	1.250	17.000	24.000	29.500
28	METAŞ	75.000	30.000	4.194	Zarar	352	15	—	—	940	2.650	1.900	1.450
29	NASAŞ	70.000	50.820	2.853	205	1.218	30	—	2	1.100	3.400	2.500	3.150
30	OLMUKSA	50.000	38.500	6.854	9.722	2.625	45	35	16	3.400	22.500	6.000	6.600
31	OTOSAN	100.000	43.730	24.346	55.685	Zarar	26,60	70	60	3.250	14.000	13.750	19.500
32	PINAR SÜT	18.000	5.400	1.037	2.378	266	22,13	37,80	53,60	—	7.200	6.600	7.700
33	RABAK	25.000	15.000	6.535	7.547	1.802	40	40	15	1.700	6.700	6.400	8.200
34	SARKUYSAN	30.000	7.560	5.158	11.020	3.132	75	90	150	3.900	27.000	28.000	38.000
35	TELETAŞ	250.000	20.000	31.372	39.190	—	120	85,00	55	—	17.000	18.500	21.500
36	TÜRK DEMİR DÖKÜM	50.000	30.000	12.131	13.880	11.801	103	44	30	3.150	9.600	10.000	14.000
37	TÜRK SİEMENS	—	10.500	7.313	15.542	5.728	81	68,50	90	5.400	25.500	30.000	42.000
38	T. İŞ BANKASI «B»	—	30.000	62.246	121.414	35.207	38,33	46,68	37,74	1.650	18.000	15.000	20.000
39	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM	200.000	121.293,4	4.584	12.084	3.507	10	20	15	2.250	8.900	10.000	10.250
40	YASAŞ	—	10.800	1.428	2.969	252	35	20	23,82	—	6.400	6.700	9.400

TÜRKİYE'DE BÖLGESEL DENGESİZLİKLERİ GİDERMEYE YÖNELİK POLİTİKALAR Güneydoğu Anadolu Projesi Örneği

DR. ALİ YILMAZ GÜNDÜZ

GİRİŞ

TÜRKİYE'de Bölgesel Dengesizlikleri Gidermeye Yönelik Politikalar: Güneydoğu Anadolu Projesi Örneği» konulu doktora tezinde; önce bölgesel dengesizlik olgusu teorik olarak incelenmiş, ikinci bölümde Türkiye'de bölgesel dengesizliği gidermeye yönelik politikalar tartışılmış, üçüncü ve son bölümde de Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ele alınarak bu projenin önemi, etki alanı ve Türk ekonomisine yapacağı katkı üzerinde durulmuştur. İnceleme konusu projeden sağlanacak yararların artırılmasına yönelik öneriler ile tez tamamlanmıştır. Aşağıdaki başlıklar altında anılan tezin özetlenmesine çalışılacaktır.

I — Bölgesel Dengesizlik Olgusu

Tezin birinci bölümünde bölge ve bölgesel kalkınma kavramları farklı ölçeklere göre tanımlanmaktadır. Daha sonra bölgelerin sınıflandırılmasında gözönünde bulundurulmuş kriterler üzerinde durulmaktadır. Günümüzde bölgesel çalışmalarda genellikle fiziksel unsurlar, doğal kaynaklar, nüfus

ve beşeri yapı, ekoloji ve çevre, iktisadi kalkınma, şehircilik çalışmaları ve planlama, bölgenin tarih, edebiyat ve sosyo-kültürel öğelerini esas alan metod ve teknikler kullanılmaktadır. Buna göre «bölge» kavramını; «Şehirden büyük fakat ülke topraklarının bütününden küçük olan ve kendine özgü ekonomik, sosyal ve kültürel özellikler taşıyan ülke parçasıdır.» diye tanımlamak mümkündür.

Bölgeleri iktisatçılar çeşitli açıdan sınıflandırmışlardır. Bölgeler, «Homojen Bölge», «Polarize (Kutuplaşmış) Bölge» ve «Plan Bölge» diye üçe ayrıldığı gibi ekonomik gelişme derecesi gözönünde tutularak «Gelişmiş» ve «Az Gelişmiş» olarak da genel bir ayırımı tâbi tutulmaktadır.

Çalışmamızda bölgeler «Makro Ekonomik Açıdan» ve «Gelişmişlik Açısından» ele alınmaktadır.

Makro ekonomik açıdan bölgeler, «Homojen», «Polarize» ve «Plan» bölgeler diye alt başlıklara ayrılarak incelenmektedir.

Homojen Bölge, ölçütleri bir veya birden çok kritere göre aynı olan ve birbirini izleyen kesimlerin oluşturdu-

ğu bir bütündür. Ancak özelliklerindeki benzerlikler seçilen kriterlere göre değişebilir.

Polarize Bölge, ekonomik gelişmenin çok yönlü ve çeşitli sebeplerle bazı bölgelerde gerçekleşmesi diğer bölgeleri bu bölgelere göre, ekonomik bakımdan az avantajlı bir hale getirmektedir. Örnek olarak İzmir ve hinterlandını ele alacak olursak; İzmir'in ekonomik, sosyal ve kültürel açılarından gelişmiş olması; Afyon, Manisa ve Uşak illerinin gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Plan Bölgeler ise bölge kalkınmasında takip edilecek amaç bakımından bir idari sınırlamayı öngörmektedir. Diğer iki tip bölge araştırmaları yapıldıktan sonra «Plan Bölge» ayırımına gidilmektedir. Plan Bölge'nin asıl gayesi, bölgenin kalkınması açısından ekonomik ve sosyal kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasıdır. Türkiye'de «Plan Bölge» çalışmalarına örnek «Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi», «Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi», «Antalya Kalkınma Projesi», «Aşağı Gediz Projesi», «Zonguldak Projesi» ve «Güneydoğu Anadolu Projesi» gibi çeşitli projeler gösterilebilir.

Öte yandan bölgeler gelişmişlik düzeyleri bakımından «Az Gelişmiş» ve «Gelişmiş» olarak ikiye ayrılır.

Belirli bir zamanda çeşitli sosyal ve ekonomik faktörler açısından başka bölgelerle ve ülkenin bütünü ile kıyaslandığında iktisadi avantajları olmayan bölgelere «Az Gelişmiş Bölgeler» denir. Az Gelişmiş Bölgelerde ekonomik faaliyetler tarıma dayalı olup nüfusun büyük çoğunluğu tarım sektöründe çalışmaktadır. Bölge sanyii az gelişmiştir. Buna bağlı olarak da bu bölgelerde gelir seviyesi

ve gelir artışı hızı düşüktür. Bu bölgelerde vasıfsız işçiler çoğunlukta olup okur-yazarlık oranı da ülke ortalamasının altındadır. Türkiye'de İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nin bazı kesimleri «Az Gelişmiş Bölgelere» örnek verilebilir.

Gelişmiş Bölge, belirli bir zamanda çeşitli sosyal ve ekonomik faktörler bakımından ülkenin diğer bölgeleriyle karşılaştırıldığında iktisadi, sosyal ve kültürel açıdan ileri olduğu görülür. Gelişmiş Bölgeler'de gelir seviyesi ve gelir artış hızı ülke ortalamasının üzerindedir. Ekonomik faaliyetler tarım sektöründen sanayi sektörüne kaymıştır. İşçilerin çoğunluğu vasıflı olup okur-yazarlık oranı da ülke ortalamasının üzerindedir.

Tezde, bölgesel dengesizlik kavramının tanımı yapıldıktan sonra bölgesel dengesizliğin ortaya çıkışına yol açan nedenler üzerinde durulmaktadır.

Çalışmamızda bölgesel dengesizliğe yönelik teoriler, «İhracat Merkezleri Teorisi», «Sektörler Teorisi», «Merkez Çevre Modeli» ve «Mekân Dengesi Modeli» olmak üzere dört grup altında ele alınmaktadır.

İhracat Merkezleri Teorisi taraftarları bölgesel gelişmenin sadece ihracata bağlı olduğunu ileri sürerler. İhracatın gelişmesini sağlayacak temel faktörlerin de işbölümü, uzmanlaşma, seri imalat ve teknik gelişme olduğunu bildirirler.

Sektörler Teorisi, tarım ve sanayi kesimindeki kişi başına düşen geliri esas almaktadır. İhracat Merkezi Teorisi, daha çok dış faktörleri esas alırken «Sektörler Teorisi», bölge gelişmesinde iç faktörleri dikkate almaktadır. Ekonomik gelişme ihtisas-

laşma, işbölümü, ekonomik faaliyet hacmi ve ferdi gelirdeki artışlara bağlanmaktadır. Bölge dışından gelebilecek etkiler de gözardı edilmemektedir. Sektörler Teorisi, bölgedeki mevcut kaynakları ve sektörleri gözönünde bulundurarak iktisadi faaliyetlerin ve işgücünün sektörler itibarıyla gelişmesine ışık tutmaktadır.

Merkez Çevre Modeli, Friedman'ın geliştirdiği bir modeldir. Bu model, merkez ile çevre arasındaki ilişkileri incelemektedir. Friedman'a göre merkezin özellikleri teknolojik gelişim, sermaye oluşumu, hızlı nüfus artışı, faktörlerin verimliliğinin ve gelir seviyesinin yüksek olmasıdır. Modelde rol oynayan en önemli faktör yeniliklerdir. Yenilikler merkezden devlet müesseseleri vasıtasıyla çevreye yayılır. Modelin işlerliği, yenilikler sayesinde merkezden çevreye doğru yayılarak yeni merkezler meydana getirmesidir. Eski merkezlerin yeni merkezlerle rekabeti sonucu tüm bölgenin gelişmesi beklenir. Merkez Çevre Modeline örnek olarak İstanbul ve İzmit illeri gösterilebilir.

Mekân Dengesi Modeline göre bölgesel gelişme belirli noktalarda meydana gelmekte ve çevresine iletişim kanalları ile yayılmaktadır. Bu model sanayi kesimini ekonominin lokomotifini saymaktadır. Diğer yan sanayi ve dalları vasıtasıyla tüm ülkeye yayılmaktadır. Bu modele göre, yatırımcıların metropolitan bölgeler dışında çevreye doğru yapılması,

◆ Bütün insanlığı tanımak, insanları teker teker tanıtmaktan daha kolaydır.

La Rochefoucauld

Merkez Çevre Modeli'ndeki aksaklıkları ortadan kaldıracak ve merkez ile çevre arasındaki gelişme farkını azaltıp iktisadi dengeyi sağlayacaktır.

II - Türkiye'de Bölgesel Dengesizliği Gidermeye Yönelik Politikalar

Çalışmanın ikinci bölümünde, ülkemizde bölgesel dengesizlik sorununun çözümüne yönelik politikalar ele alınmıştır. Cumhuriyet döneminde bu sorunun çözümü üzerinde durulmuş ve planlı dönemde bölgesel dengesizliği giderici bir dizi önlemler uygulamaya konulmuştur.

Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de bölge kavramına büyük önem verilmiştir. Gelişmiş ve az gelişmiş bölgeler diye ayırma tâbi tutulup incelenmesine çalışılmıştır. Ekonomik, sosyal ve kültürel açılarından bölgeler arasında görülen farklılıkların nispi olarak giderilebilmesi yolundaki çalışmalara Cumhuriyet döneminden sonra hız verilmiştir. Çeşitli bölge ayırımlarına gidilmiş olup, bu çalışmaların sonucunu Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından yapılmıştır. Çalışmada bölgelerin sınıflandırılmasında illerin gelişmişlik düzeyleri esas alınmıştır. Buna göre birinci, ikinci ve üçüncü derecedeki «Kalkınmada Öncelikli İller» ayırımına gidilmiştir.

Ayrıca Türkiye'de bölgelerarası dengesizliğin ortaya çıkışı ve dayandığı coğrafi, tarihi, ekonomik, sosyal ve kültürel nedenler üzerinde kısaca durulmuştur.

Türkiye'de bölgesel dengesizliğin göstergeleri olarak nüfus hareketleri, tarımda çalışan nüfus, endüstrileşme, milli gelir, ulaşım, haberleşme, sağlık hizmetleri, eğitim hizmetleri, bölgele-re göre elektrik enerjisi tüketimi ve

beslenme yetersizlikleri gibi faktörler sayılabilir.

Türkiye'de planlı dönemde bölgesel dengesizliği gidermeye yönelik politikalara ağırlık verilmiş ve her planda bu konuya yer ayrılmış ve bölgesel dengesizliği giderici önlemler belirtilmiştir. Planlarda önerilen önlemlerin çok az bir bölümü başarı ile uygulanmıştır.

İlk iki plan döneminde bölgesel gelişme öngörülürken, üçüncü plan döneminde bu görüş terkedilerek «Kalkınmada Öncelikli Yörelere» ağırlık verilmiştir. Dördüncü plan döneminde ise bölgelerarası gelişmişlik farkını azaltıcı politikanın başarılı olduğu belirtilmiş ve kalkınmada öncelikli bölgeler olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun kalkınması için değişik çözüm yolları aranmıştır. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda tekrar I. ve II. Plan dönemindeki uygulamalara dönülerek bölge planlaması benimsenmiştir. Aynı zamanda III. ve IV. Plan'da yer alan «Kalkınmada Öncelikli Yöre» uygulamasının devamı öngörülmüştür.

Sonuç olarak beşer yıllık dönem kapsayan beş kalkınma planında da milli planla bölgesel gelişme bir bütün olarak ele alınmamıştır.

III – Bölgesel Dengesizliği Gidermeye Yönelik Bir Proje Olarak Güneydoğu Anadolu Projesi

Tezin Üçüncü Bölümünde Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin doğal, sosyal ve ekonomik yapısının incelenmesine çalışılmıştır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, yurdumuzun 7 coğrafi bölgesinden biridir. Bölgenin toplam alanı 74.000 km²'dir. Bu alan içinde batıdan doğuya doğru Gaziantep, Adıyaman, Şanlıur-

fa, Diyarbakır, Mardin ve Siirt illeri bulunmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi az yüksek bir plato görünümündedir. 800 ilâ 1500 metre yüksekliğinde irili ufaklı dağlar bulunmaktadır. Bölgenin en önemli akarsuları ise Dicle ve Fırat nehirleridir.

1985 yılı genel nüfus sayımına göre bölgede 4.5 milyon insan yaşadığı bilinmektedir. Km²'ye düşen insan sayısı 65 kişidir. Türkiye ortalaması ise 117'dir. Nüfus artışı bakımından ise bölge Türkiye ortalamasının üzerindedir; bölgede binde 39,61 iken, Türkiye ortalaması binde 27,85'dir.

1985 yılında bölgede okur-yazarlık oranı (6 ve daha yukarı yaş) erkeklerde % 60, kadınlarda % 30'un altındadır. Bölge, eğitimde olduğu gibi sağlık hizmetleri bakımından da diğer bölgelerden oldukça geridir. Bölgede 1 hekime düşen hasta sayısı 7630 kişidir. Bu rakam Türkiye genelinde 1642'dir.

Bölgenin ekonomik yapısı, tarım, sanayi ve ticaret sektörleri bakımından incelenmiştir.

Bölge ekonomisi genelde tarıma dayalıdır. Üretim tekniği ilkel olup kuru tarım usulleri uygulanmaktadır. Bitkisel üretim amacıyla ekilen ürünler arasında tahıl, mercimek, nohut, antepfıstığı, üzüm, pamuk ve tütün gibi endüstriyel ürünler yetiştirilmektedir. Ayrıca Gaziantep, Nizip ve Mardin çevrelerinde de zeytincilikle uğraşılmaktadır.

Bölgede sanayi hiç gelişmemiş denecek ölçüde sınırlıdır. Sanayinin bölge ekonomisi içindeki payı son derece önemsizdir. Faal nüfusun işkollarına göre dağılımına bakılacak olursa, nüfusun % 3,6'sı imalât sanayiinde çalışmaktadır. Bölgede Gaziantep

dışındaki illerin sanayileri tarım kesimine bağlı dericilik, sabun üretimi ve tereyağı imalâthanelerinden oluşmaktadır. İmalât sanayiinde en çok yoğunlaşan sektörler gıda, içki, tütün ve dokumadır. Bölgenin en gelişmiş ili ise Gaziantep'tir. İlin faal nüfusunun % 9,8'i imalât sanayiinde çalışmaktadır.

Bölge sanayi sektöründe olduğu gibi ticaret sektöründe de yeterli bir gelişme göstermemiştir. Bölgede 1970'lerin sonunda GSMH içindeki ticaret sektörünün payı % 3 ilâ % 4 arasında değişmektedir. 1985 yılı nüfus sayımına göre faal nüfusun ancak % 1'inin ticaretle uğraştığı bilinmektedir.

Daha sonra Güneydoğu Anadolu Bölgesinin gelişmesinde GAP'ın oynayacağı rol üzerinde durulmuştur.

Kısa adı «GAP» olarak bilinen Güneydoğu Anadolu Projesi hem ülkenin hem de bölgenin gelişmesinde önemli katkıda bulunacaktır. «GAP» Projesi 74.000 km²'lik bir alanı kapsamaktadır. Proje bölgeyi bir baştan bir başa geçtikten sonra Suriye ve Irak topraklarına giren Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde kurulan bir dizi barajdan oluşmaktadır. «GAP» Projesi, 7'si Fırat ve 6'sı Dicle üzerinde olmak üzere 13 projeden oluşan bir projeler alanıdır. Projenin iki temel amacı vardır. Birincisi sulama, ikincisi de enerji üretimidir. Projenin tamamlanması ile birlikte yaklaşık 1.800.000 hektar alan sulanabilecek ve yılda 24 milyar kwh hidroelektrik enerji üretilebilecektir.

◆ Gayret şansın anasıdır.

Benjamin Franklin

Güneydoğu Anadolu Projesi'nin tamamlanmasıyla bölge ile birlikte Türkiye ekonomisinin çehresi değişebilecektir. «GAP» Projesi'nin tamamlanması ile Türkiye'de hem sulanabilen alan hem de enerji üretimi önemli ölçüde artacaktır. Sulanabilen alanların genişlemesi, tarımsal ürünü iki veya üç kat arttıracaktır. Örneğin, Şanlıurfa'da kuru tarımdan dekara 79 kg. ürün alınırken, sulu tarımdan 193 kg. alındığı tespit edilmiştir.

Bugünkü tarım koşullarında bölgede ekim - dikim yapılan alanların % 50'si nadasa bırakılmaktadır. «GAP» Projesi ile nadas alanları da ortadan kalkarak üretim artışı sağlanacaktır. Bölge topraklarının % 43'ünde tahıl, geri kalan kısmında da diğer ürünler yetiştirildiği bilinmektedir. Projenin bitirilmesiyle birlikte tahıl ekim alanları daraltılarak diğer ürünlerin alanları genişletilecektir. Bu daralmaya rağmen birim alanlardan elde edilen verim artacaktır.

«GAP» Projesi sadece tarıma yönelen bir proje değil, aynı zamanda sanayi ve ticareti de kapsayan entegre bir projedir. Bölgede tarımsal ürünlere yönelik faaliyete geçecek olan sanayi yatırımları sonucunda ticaret sektörü de gelişecektir. Ticaret sektörünün gelişmesi, hizmetler sektörünün gelişmesine yol açacaktır. Dolayısıyla tarım, sanayi, ticaret ve hizmetler sektörü koordineli bir şekilde gelişmiş olacaktır.

«GAP»ın bölgesel dengesizliği gidermede etkin rol oynayabilmesi için bölge ile ilgilenen kuruluşların bir bakanlık veya başbakanlığa bağlı bir çatı altında toplanması ve ayrı bir bütçesinin olması gereklidir. «GAP» Projesi'nin bölgesel dengesizliğin giderilmesine yönelik önerilerini aşağı-

daki alt başlıklar altında toplamak mümkündür.

• **Altyapıya Yönelik Öneriler :**

Gelişme süreci özellikle altyapı yatırımlarının yapılmasına bağlıdır. Bölgenin günümüze gelinceye kadar altyapı yatırımlarından yoksun kaldığı söylenebilir. Bunun için bölgede altyapı yatırımlarının teşvik edilmesi gereklidir. Altyapı yatırımları ulaşım, haberleşme, sağlık, eğitim, içme suyu, kanalizasyon gibi hizmetleri kapsamaktadır.

• **İktisadi Sorunların Çözülmesine Yönelik Öneriler :**

İktisadi sorunların çözülmesine yönelik önerileri şu başlıklar altında sıralayabiliriz :

Toprak Dağılımı : Bölgede toprak dağılımının düzensiz olması iktisadi sorunların başında gelmektedir. Az sayıdaki kişilerin çok fazla miktarda topraklara sahip olmaları diğerlerinin aleyhine dengesiz bir duruma ortaya çıkarmaktadır. Bu yüzden toprak mülkiyetini dengelemeye yönelik «Toprak ve Tarım Reformu» çalışmalarının en kısa sürede sonuçlandırılması gereklidir.

İstihdam Artırıcı Yatırımlar : Bölgede istihdam alanlarının genişletilmesi durumunda yöre halkının gelirleri artabilir. Küçük ve orta ölçekli işletmelerin bölgede çoğaltılması, organize sanayi bölgelerinin kurulması istihdam artırıcı yatırımlara örnektir.

İhracat İmkânlarının Genişletilmesi : İhracat artışını teşvik edebil-

Bankacıların ve
İş Çevrelerinin Beklediği Kitap :

●
VECDİ ÜNAY

●
**BANKALARCA
DIŞ TİCARETİN
FİNANSE EDİLMESİ
USULLERİ**

●
YENİ ÇIKTI

ES Yayınları – Telefon : 526 34 11

mek için pazarlama ve fiyat politikası konuları üzerinde önemle durulmalıdır. İç ve özellikle dış pazarların kazanılabilmesi için talebe göre ürün çeşidi seçimine gidilmelidir. Ayrıca bölgede kooperatifçiliğe de gereken önem verilmelidir.

Tarımda Verimlilik Artışının Sağlanması : Verimlilik artışı sağlayabilmek için tarım sektöründe çalışan fazla işgücünün çekilmesi ve bunların yerine eğitilmiş işgücünün ikame edilmesi, kaliteli ve standartlara uygun tohumların seçimi, zirai ilaç ve gübre kullanımı, modern araç ve gereçlerin yaygınlaştırılması, tarımsal eğitim kurumlarının çoğaltılması, tarımda üretim artışını sağlayabilecek her türlü girdilerin serbest ve gümrüksüz olarak bölgeye girişinin sağlanması ve üreticilerin desteklenmesi gerekir.

• **Mali Sorunları Çözmeye Yönelik Öneriler :**

Mali sorunları çözmeye yönelik önerilerin başında para ve kredi kurumlarının çoğaltılması gelmektedir. Ziraat Bankası'nın tarım kesimine ayırdığı kaynaklar ülke genelinde olduğu gibi Güneydoğu Anadolu Bölgesi için de yetersizdir ve sürekli olarak artan tarım işletmelerinin kredi ihtiyacını karşılamaktan uzaktır. Bu nedenle bölgede devlet bankalarının yanında özel bankaların da kurulması yararlı olacaktır. Ayrıca, sermaye piyasasının da kurulup güçlendirilmesi gereklidir.

• **Kültürel Sorunlara Yönelik Öneriler :**

Bölgede Türkçe'nin yeterli bir düzeyde konuşulmadığı bilinmektedir. Bu amaçla yöre halkına gereken eği-

tim verilmelidir. Bölgeye ülke içinde eğitilmiş bilgili ve kültürlü kişilerin gelmeleri teşvik edilmelidir. Bölgede faaliyette bulunan ağalık, şeyhlik ve derebeylik düzeninin ortadan kaldırılmasına çalışılmalı ve geleneksel yapılar yıkılmalıdır. Kültürel gelişmeyi hızlandırabilmek için bölgede bulunan dağınık ve az nüfuslu yerleşim merkezleri birleştirilmeli, kütüphaneler açılmalı, basın yayın hizmetleri yaygınlaştırılmalıdır.

• **Kentleşmeye Yönelik Öneriler :**

Yöredeki nüfus artışına ilave olarak «GAP» Projesi'nin tamamlanmasıyla birlikte dışarıdan da göçler olabilecektir. Bu nüfus hareketlenmesi belediye hizmetlerinin yerine getirilmesini güçleştirecek ve düzensiz şehirleşmeye yol açabilecektir. Bu nedenle bu tür olumsuz etkenleri ortadan kaldırmak için şimdiden tedbirlerin alınması gerekir. Örneğin, şehir planlaması yapılmalı, kanalizasyon ve benzeri altyapı yatırımları götürülmeli ve konut yapımı teşvik edilerek yöre halkının sağlıklı evlerde oturmaları sağlanmalıdır.

Tezde «GAP»in entegre bir proje olarak ele alınması gereği üzerinde durulmuş ve bölgenin sosyo-ekonomik yapısına göre mevcut kurumların işlerliklerinin artırılması ve ihtiyaçlara göre yeni kurumların kurulması gereği vurgulanmıştır.

◆ **Başkalarının senin sırrını açıklamasını istemiyorsan, sen kendi sırrını açıklama.**

Seneca

Hangi Liberal Ekonomi, Hangi Çağdaşlık?

DR. RIZA ERDEĞİRMENCI

ŞAYET komşu bir ülke bir ürün bazında bizden daha düşük fiyat verebiliyorsa, yapmamız gereken o üretim alanında faaliyeti durdurup ithalata yönelmek; bunun karşılığında da o ülkeye aynı oranda avantajlı olduğumuz başka bir ürünü ihraç etmektir. Muhakkak, bizim de ona oranla üretim maliyetleri açısından avantajda olacağımız bir ürün vardır. Zira bu, bir tabiat kanunudur; bazı ülkelere tabiatın bahşettiği zenginlikler bir diğerinde aynı miktar ve evsafa bulunmamaktadır.

Serbest piyasa kuralları rahatça uygulandığında, kişilerin ve ülkelerin refahı artacaktır. Zira her ülke en ucuza malettiği üretim konularında uzmanlaştığında, uluslararası ticaret vasıtasıyla, ülkeler arası değiş-tokuş genel fiyat seviyesini düşürecektir. Örneğin, bir ülkede çorap pahalı ise, bunun üretimini bırakıp çorabı en ucuza mal eden ülkeden ithal edecek; bunun karşılığında da o ülkeye en ucuza mal ettiği şey olan domatesi ihraç edecektir.

Böylece ithalat yoluyla genel fiyat seviyesi düşecek, ücretlilerin re-

fahı artacak ve ücret artışı talepleri azalacak; kârlar yükselecek, yatırımlar canlanacak ve ülke dış ticaret sayesinde hızlı ve dengeli büyüme yolunu yakalayacaktır.

Böyle bir ekonomik uzmanlaşmanın gerçekleşmesi sonucu, sermaye de en kârlı alanlarda değerleneceğinden, lüzumsuz yatırımlar ve kaynak israfı önlenecektir. Örneğin, gelişmiş yörelerde yapılacak sosyal yatırımlar gibi...

Devletin bu sistemdeki rolü, sanayileşmede özel girişimin yolunu açacak tüm önlemleri almak, vergilerle girişimcileri boğmamak ve millî güvenlik-maliye-eğitim dışındaki sektörlerde faaliyet göstermemektir.

Bu satırlar kişiye ister istemez sıkça duyulan politik demeçleri hatırlatıyor ve insanın; «on senedir duyduğumuz laflar yine tekrarlanıyor.» diyesi geliyor. Oysa bizim bu yazıdaki hedefimiz güncel konulardan alıntılar yapmak değil, aksine iktisat tarihine dönerek geçmişini yorumlamak. Evet yukarıda aktardığımız tüm cümleler 18'inci yüzyılda ve 19'uncu yüzyılın başlarında yaşamış olan A.

Smith – D. Ricardo – J. B. Say gibi ekonomik liberalizmin ustalarından alınmıştır (1).

Şayet liberal ekonomi fikirleri yüzyıllardır aynı klişeler altında sürüp gidiyorsa, akla iki olasılık geliyor: Ya liberal ekonomik teori yüzyıllara dayanacak kadar evrensel ve doğru; ya da bu teori hizmet ettiği amacın geçerliliği çerçevesinde, evrenselliğinin ve çağdaşlığının önemi olmaksızın, yaşamını sürdürmektedir.

Liberalizm Evrensel mi?

Önce birinci olasılığı ele alalım. Liberal ekonomi politika uygulayan ve özelleştirme bayrağını açan ülkelerin hepsi refahını yükseltmiş mi ve ithalat yoluyla enflasyonu düşürerek ücretlilerin gelir düzeyini yükseltmiş mi? Bizim bildiğimiz bu yola baş koymuş Güney Amerika ve Afrika ülkelerinden refahını arttırmış olan pek yok. Niye acaba? Kitabı ülkemizde de pek takdire şayan görülen liberal gazeteci G. Sorman konuyu onsekiz ülkede araştırmış ve cevabı bulmuş (2). Liberal çözümler gerçek iktisadi gelişmeleri sağlayacak niteliktedir; ancak, kamuoyunun çoğunlukla gayrimeşru olarak gördüğü yönetimlerle teknik ve siyasal çıkmazlara meden olmaktadır.

Yine Sorman'a göre üçüncü dün-

ya ülkeleri sanayileşmede büyük hatalar yaptığından halkın refahını düşürmüşler. Örneğin Hindistan ağır sanayiye girmiş, Brezilya bilgisayar üretimi gibi yanlış yatırımlar yapmış ve böylece eğitime ve sağlığa ayrılacak para kalmamış. Halbuki Hindistan pirinç üretimi ve turizmde uzmanlaşsa, Brezilya da bilgisayarını ithal etse, liberal politika uygulanır ve halkın refahı artardı.

Elde olmayan nedenlerden dolayı liberal ekonomi politikaları üçüncü dünya ülkelerinde başarılı olamamış. Gelişmiş ülkelerden liberalizm şampiyonu A.B.D. ekonomisinin durumu ise, Cyrysler'in başkanı L. Iacocca'nın kitabında net bir biçimde sergileniyor (3). O halde teori genelde başarısız olurken, özelde acaba ana amacına hizmet veriyor mu?

Liberalizmin Doğuş Amacı Neydi?

Smith ve Ricardo hızla sanayileşen İngiltere'de işçilerin yaşadığı sefaleti ve iş âleminde hüküm süren gerginlikleri önlemek için, gıda-giyim ve benzeri günlük malların –bunları en ucuza mal eden ülkelerden– ithal edilerek İngiliz çalışanlarının günlük harcamalarının düşürülmesini; böylece kârlılığın da artırılarak genel fiyat düzeyi üstündeki baskıların önlenmesini önermişlerdir.

Günümüzde sanayileşmiş batılı ülkelerin durumu ve beklentileri nedir? OECD'nin 1975–1988 yıllarını kapsayan bir çalışmasında enflasyonun nedenleri araştırılmış (4). Bu çalışmanın sonuçlarına göre batılı ülkelerde:

- ◆ Bilginin ölümüne cehalet değil, cehaleti bilmemek yol açar.

Alfred Whitehead

(1) J. Cedras; «Histoire de la pensée économique», Daloz 1973. M. Bye; «Relations économiques internationales», Daloz 1977.

(2) G. Sorman; «Ulusların yeni zenginliği», Afa, 1988.

(3) L. Iacocca; «Sözün Özü», Form Yayınları, 1989.

(4) Notes Economiques, UBS, Kasım 1989.

- Petrol fiyatları % 10 artarsa enflasyon % 0.2 artmakta,
- Hammadde fiyatları % 10 artarsa enflasyon % 0.4 artmakta,
- Dolar kuru % 10 artarsa enflasyon % 0.6 artmakta,
- Para basımı % 10 artarsa enflasyon % 3.4 artmaktadır.

Evet gördüğümüz gibi batılı ülkeler enflasyon problemini çoktan halletmişler. Çeşitli kalemlerdeki % 10'luk artışlar enflasyonu oldukça az etkiliyor. Ancak, batılı hükümetlerin yine de halledemedikleri bir konu var, o da ücretler: Evet, ücretler % 10 artarsa enflasyon % 12.2 artmaktadır. Bunun yanısıra çeşitli faktörleri enflasyonu etkileme süresi açısından değerlendirirsek, yine ücret artışlarının en tehlikelisi olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim, tablodan da görüleceği üzere, herhangi bir ücret artışının enflasyon üstündeki etkisi anında hissedilebileceği gibi, bu etki 24 ay sonrasına kadar sarkabilmektedir.

Yani gelişmiş batılı ülkelerde enf-

lasyonu önlemenin yolu yine ücret artışlarını önlemekten geçiyor. Bunun bugüne kadar bulunmuş en iyi çözümlü, ülke içinde yoğun işgücüne olan talebi azaltmak ve işgücünün en çok tükettiği mamulleri ucuza satılabilmektir. Başka bir deyişle; ilk aşamada emek-yoğun sanayileri tasfiye edip sermaye-yoğun sanayileri korumak ve işgücü talebini azaltmak ikinci aşamada elden çıkarılan sanayileri sermaye-yoğun üretim biçimine geçirmek (makina ve teknoloji işbirliğiyle maliyetleri düşürmek), bu mümkün olmuyorsa da bu konular az gelişmiş ülkelerin uzmanlıklarını bırakmak; en ekonomik ve de liberal çözümdür.

SONUÇ

Günümüzde liberal ekonomik politika taraftarı olmayanlara çağdışı etiketi layık görülmektedir. Bu politikaların birkaç yıldır aynı konuları savunduğu düşünülürse, çağdaşlık ve çağdışılık sıfatlarını iyi tartarak kullanmakta yarar olabilir. Hele ki dünyada ekonomik-politik yapının bu denli hızlı değiştiği bir çağda.

OECD ÜLKELERİNDE ENFLASYONU ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Faktörler	Elastikiyet Oranı	Etkinin Görülüş Süresi (Ay Sayısı)
Ücretler	1.22	0-24
Para Arzu (M_1)	0.34	6-24
Dolar Kuru	0.06	9
Hammadde Fiyatı	0.04	0-12
İşsizlik	-0.02	3
Petrol Fiyatı	0.02	0

Not: Elastikiyet oranı, örneğin 1.22'yi ele alırsak, ücretler % 1 arttığında enflasyonun % 1.22 arttığını ifade etmektedir.

Kaynak: OECD.

DIŞ BASINDAN

Derleyen :
Doç. Dr.
NİLSEN ALTINTAŞ

KORKU : Modanın Sönüşü

ALMAN ekonomi ve para birliği sadece beş hafta sonra gerçekleşecek. Batı Almanlar bunun sonuçlarından kaygılanmalı mı? Bonn ve Batı Berlin hükümetleri, yersiz bir acele ile iki Alman ekonomisini 2 Haziran'da birleştirmek üzere anlaşma imzaladılar. Ancak, Batı Alman vergi mükellefleri, hükümetin Doğu Alman kuzenlerine karşı çok cömert davranmasından ve yüksek ücret ödemeye son vermesinden endişe duymaktalar. Sosyal demokrat muhalifler de birleşmeyi geciktirebilecek bir hareket olan, daha yüksek seviyede ücret ödenmesini talep etmekte. Aynı zamanda mali piyasalar, kamu ve özel sektör harcamalarının enflasyon ve faiz oranlarını yükselteceğinden korkmaktalar. Birçok Alman ekonomistin şu andaki tavsiyesi ise şudur : «Paniğe kapılmayın.»

Hemen hemen hiçbir değeri olmayan Doğu Alman tasarruflarının, harcanabilir D. Marka çevrilmesinin enflasyoncu tüketim çılgınlığına yol açacağı yolundaki ilk endişeler abartılmıştır. Doğu Alman ekonomisinin büyüklüğüne oranla, bu «para fazlalığı» (monetary overhang) mütevazı olup, devlet tahvillerinin ve kamu iktisadi kuruluşlarının satılması ile karşılanabilir.

Gerçek risk tüketici harcamalarından değil, Doğu Alman ekonomisini yeniden inşa etmek için gereken yatırımlardan ve devlet borçlarındaki beklenen artıştan kaynaklanmaktadır. Batı Alman ekonomisinin zaten durgun olması sebebiyle bu durum çabucak enflasyona dönüşebilir.

Ölümlü bir faktör ise, Doğu Almanların Batı Almanya'ya akınının, vasıflı ve hareketli yeni bir işgücü kaynağı yaratması, bunun da ücretlilerin baskılarını or-

tadan kaldırarak, enflasyonu arttıran sebeplerden birini yok etmesidir. Ancak uykuların kaçmamasını sağlayan esas sebep, Batı Almanya'nın, talep fazlalığı ve enflasyon baskıları giderebileceği bir emniyet supabına sahip olmasıdır. Bu da 104 milyar DM (55 milyar \$) tutarındaki 1989 yılı ödemeler dengesi fazlasıdır. Bu miktar gayri safi milli gelirin yaklaşık yüzde beşidir.

Almanya, ihracatı, genişleyen iç pazara çevirip, ithalatı emerek, talepteki artış, enflasyonda patlamaya yol açmadan, karşılayabilir. Almanya'nın gerçek mall ve sıkı para politikalarının karışımı, 1980 yılı başlarında dolarda olduğu gibi. D. Markı yükselterek kaynakların ihracattan iç pazara kaymasına sebep olabilir.

A.B.D., Alman ve İngiliz ekonomistlerin çoğu, iki Almanya'nın toplam dış fazlalığının (D. Almanya geçen yıl başabaş noktasına yakındı), üç yıl içinde yola olacağını, bunun da Almanya'nın sermaye ihraç ettiği borçlu ülkeleri derinden etkileyeceğini belirtiyorlar. Birçok Batı Alman ekonomisti ise, toplam fazlalığın en çok yarısına, yani 50 milyar DM civarına ineceğini tahmin ediyorlar.

Dresdner Bank'ın baş ekonomisti Mr. Ernst-Moritz Lipp'in daha ılımlı bir düşüş beklemesinin iki sebebi var. İki olarak, Doğu Almanya'nın yatırım ihtiyacılarının önemli bir bölümünü kendi tasarruflarından karşılayabileceğini düşünüyor. Mr. Lipp, varlığını devam ettirecek Doğu Alman şirketlerinin, işgücü fazlasından kurtularak kâr ve verimlilik artışı sağlayacağını, Doğu Almanların da işsizlik korkusuyla, tüm paralarını video ve stereolara harcamak yerine tasarruflarını devam edeceğini öngörüyor.

İkinci olarak Mr. Lipp, ekonomik birleşmenin sonucunda, hükümetin borçlanmasındaki artışın, gazete başlıklarına hükmeden birçok Alman olmayan ekonomistin inandığından daha düşük olacağını beklemektedir. Birkaç hafta önce sine kadar, Almanya'nın bütçe açığının GSMH'nin % 5'ine kadar çıkabileceği yolunda, korkutucu rakamlar ortalıkta dolaşıyordu. Son tahminler ise çok daha ılımlı.

Faturanın kabarık tarafı ise, insanların Batı Almanya'ya akınını önlemek için kurulması gereken emeklilik ve işsizlik yardım sistemidir. Batıyla rekabe

Sayın Okurumuz,

1990 yılı abonenizi yenilediğiniz için
teşekkür ederiz.

edemeyecek verimsiz şirketlerin kapanmasıyla, işsizliğin artması beklenmektedir. Bazıları işsizliğin % 20'ye yükselmesinden korkmaktalar. Endüstriyel «yeni-den yapılanma», Doğu Almanya'nın eskiyen alt yapısının modernize edilmesi için yapılacak kamu yatırımları ve doğulu göçmenleri yerleştirmek için gereken nakit ihtiyacı da eklendiğinde, ekonomik ve parasal birleşmenin brüt faturası gelecek yıl 60-70 milyar DM'ye ulaşacaktır.

Ancak, harcamalardaki net artışın daha düşük olması beklenmektedir; çünkü, bunun bir kısmı Batı Almanya'nın Batı Berlin'e ve onun daha önceki sınır bölgelerine yaptığı parasal yardımdaki ve savunma harcamalarındaki azalma ile dengelenecektir. Ayrıca GSMH'daki hızlı artış, vergi gelirlerini de arttıracaktır.

Batı Almanya, önümüzdeki birkaç yıl içinde, % 4'lük bir büyüme hızı sağlayabilir. Vergi dilimleri, enflasyona otomatik olarak endekslendiği için vergiler GSMH'dan daha hızlı artmaktadır. Hükümet, 1990 yılı için, geçen yılın sonunda tahmin ettiğinden 8 milyar DM, 1991 yılı için ise 28 milyar DM daha fazla gelir elde etmeyi beklemektedir. Uzun vadede, Doğu Almanya'daki ekonomik reformlar daha güçlü gelişmeyi ve daha çok vergi gelirini gerçekleştirecektir.

Acaba Batı Alman vergi mükellefleri daha ne kadar süre, fazladan vergi ödemek zorunda kalacak? Aralık seçimlerini dikkatle bekleyen Maliye Bakanı Mr. Theodore Waigel herhangi bir vergi artırımına gitmemiştir. Bunun yerine, Batı ve Doğu Alman hükümetleri, birlikte, 115 milyar DM'lik «Birleşik Almanya Fonu» kuruyorlar. 95 milyon DM önümüzdeki dört buçuk yıl içinde çıkarılacak tahvillerden, 20 milyon DM ise bütçeden yapılacak tasarruflardan karşılanacak.

Bunun, ilave yıllık borçlanma açısından anlamı nedir? Geçen yıl Batı Almanya'nın toplam bütçesi (Batı, Doğu Alman ve lokal devlet bütçeleri artı sosyal güvenlik), 1973 yılından bu yana ilk defa fazlalık göstermiştir. Mr. Lipp, optimist bir bakışla, önümüzdeki yıl, iki Almanya'nın birleşik bütçe açığını GSMH'nin % 1,5'unun üzerine çıkmayacağını beklemekte, faiz oranlarını daha fazla arttırmaya gerek olmadığını ve enflasyonun % 3-3,5'un üzerine çıkmayacağını belirlemektedir.

Ancak, bütçe açığını daha yukarı çekebilecek bazı belirsizlikler var. İşsizlik Federal Hükümet'in tahmin ettiğinden daha hızlı artarsa ne olacak? Doğu Almanya'nın yeni vergi ödeme sistemi ne kadar zaman sonra etkin bir şekilde uygulanmaya başlayacak? Arazinin ve evlerin özelleştirilmesinden doğacak gelir ne zaman akmaya başlayacak? Doğu Almanya ekonomik reformlara ne hızla cevap verecek ve daha fazla vergi toplayabilecek? Alacağı borçlar yüzünden paniğe kapılan Bundesbank faiz oranlarını yukarı çekerse ve böylelikle düşük büyüme hızı vergi gelirlerini düşürürse ne olacak?

Fazladan borçlanma, Mr. Lipp'in tahminlerinin iki katı olsa bile, birleştirilmiş açık, Batı Almanya'nın 1981 yılındaki GSMH'nin yüzde dördü olan açığından oldukça düşük olacaktır. 16.6 milyon insanın katılımının karşılığı olarak bu iyi bir takastır.

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (MAYIS 1990)

Ülkeler	GSMH/GSYİH *	Toplam Fiyatlar	Üretim Kasançlar *	İşçilik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi ** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Cari İşlem Dengesi (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Para Birimleri Oranları (%)		
							Para Birimleri		3 Aylık Ortalama
							Piyasası (3 Aylık)	Ticari Bankalar	
							Kredi		
A.B.D.	2.2	3.2	3.6	5.4	-106.5	-105.9	8.21	10.00	8.28
Avustralya	4.2	7.2	6.2	6.2	- 3.8	-15.7	15.06	18.75	15.06
B.Almanya	3.9	1.4	6.0	7.3	72.9	54.2	8.30	10.50	7.55
Belçika	b.d.	2.2	5.5	9.1	1.7	3.9	9.95	13.25	9.72
Fransa	3.7	1.2	4.1	9.4	-6.6	-3.4	9.69	10.50	9.88
Hollanda	3.9	- 0.5	1.5	5.2	3.5	6.8	8.25	10.25	8.25
İngiltere	2.1	6.1	9.5	5.6	-35.6	-35.8	14.97	16.00	14.91
İspanya	b.d.	2.3	5.3	15.7	-28.8	-11.6	15.00	16.25	7.25
İsviçre	0.7	4.4	6.5	1.1	2.8	- 6.3	13.05	14.00	13.00
İsviçre	2.8	1.5	3.6	0.6	-6.6	6.0	8.75	10.50	8.25
İtalya	2.8	5.4	6.9	10.8	-12.5	-10.9	12.50	14.00	b.d.
Japonya	4.7	2.7	3.3	2.0	70.1	52.7	6.87	7.13	3.63
Kanada	2.4	0.2	5.1	7.2	2.6	-16.6	14.00	14.75	14.00

Açıklamalar : (b.d.) Belli Değil ; (*) Yıllık Yüzdde Değişim ;

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya ve Kanada

İthalat F.O.B., İhracat F.O.B. ; Diğerleri C.I.F. / F.O.B.

AYIN EKONOMİK OLAYLARI

DR. YILDIRIM KILKIŞ

İş Âleminde Tepkiler Gelişiyor

1990 Mayıs ayı, ekonomik olayların yeni bir yaklaşımla ele alındığı ve değerlendirildiği bir dönem olmuştur. Türkiye'nin önemli mesleki kuruluşlarında seçimler yapılmaktadır. Bu seçimlerde politik etkilerin ve eğilimlerin ortaya çıktığı görülmektedir.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği yönetim kurulu seçiminde, Hükûmet yanlısı olduğu ileri sürülen yöneticiler karşısında, muhalefet eğilimli olduğu söylenen temsilciler aday olmuş ve seçimi kazanmışlardır. Sonuçta Ali Coşkun'un yerine Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Başkanlığı'na İstanbul Ticaret Odası Yönetim Kurulu Başkanı Yalım Erez seçilmiştir.

Türkiye Ziraat Odaları Birliği Başkanlığı'na da, ANAP yanlısı olmadığı bilinen Osman Özbek yeniden seçilmiştir.

Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD) Başkanı Cem Boyner, Hükûmeti şiddetle eleştirmeye devam ederken; Sabancı Holding Başkanı Sakıp Sabancı, ANAP Hükûmetini destekleyen demeçleriyle ilgi toplamıştır.

Ekonominin çeşitli kesimlerinin temsilcilerinin, iş başındaki Hükûmete karşı veya yanında olma konusundaki bu davranışlarının hepsinin Mayıs ayında ortaya çıkması, kamuoyunun dikkatini çekmiştir.

Enflasyon eski hızıyla devam ederken, 1989'da başlayan ve 1990'ın başından beri süren sanayide kapasite kullanımı ve üretim artışı da devam etmektedir.

Sayın Başbakan Yıldırım Akbulut'un, ülkemizde gelir dağılımının düzeltilmesinin ön plana alınacak konu olduğunu beyan etmesinin yanı sıra, asgarî ücretin tespitinde enflasyon hızının esas alınması, Askerî Ücret Tespit Komisyonu tarafından kabul edilmiştir. Öte yandan, Hükûmet tarafından ilan edilen hububat alım fiyatları, geçen yıla nazaran % 70 daha fazla tutularak, çiftçinin beklentisini aşmıştır. Gene de bazı çevreler yeni fiyatları az bularak Hükûmeti eleş-

tırılmışlardır. Gelir dağılımı konusundaki dengesizlikler gerçekten önemli bir konu olmuştur.

İstanbul'da belediye işçilerinin ücretlerinin artırılması için yapılan direniş ve boykot işçiler lehine sonuçlanmıştır. Bakanlar Kurulu kararı ile ertelenen çimento fabrikalarındaki grev girişiminin yeniden gündeme geldiği görülmektedir. Lastik-İş'in başlattığı grev devam etmektedir. Bunun yanında Yarımca Porselen Fabrikası'nda da grev başlamıştır.

Geçtiğimiz ay içinde ilginç bir boykot olayı da, kolalı içeceklerin fiyatlarının indirilmesi ve bu vesile ile tüketicinin korunması nedeniyle başlatılmıştır. Ancak, boykotu tüketiciler değil, Bakkallar Derneği başlatmış; bu hareketin sonucunda fiyat artışı, üretici firmalar tarafından -kısmen de olsa- geri alınmıştır. Daha sonra et fiyatları dolayısıyla boykot girişimleri olmuş, fakat tüketiciler arasındaki dayanışma bilincinin yetersizliği, beklenen sonucu vermemiştir.

Geçen ay içinde kamuya açıklanan bütçe açığındaki artışın, zaten beklenmekte olduğunu belirtmek isteriz. Maliye ve Gümrük Bakanı'nın yeni bir vergi paketi ile ortaya çıkacağı söylentisi, şimdilik güncelliğini kaybetmiştir. Ancak, bütçe açığının beklenenden de yüksek bir hızla devam etmesi halinde, yeni vergi tedbirlerinin getirilmesi ihtimalinin olduğu da gözden uzak tutulmamalıdır.

1990 Mayıs ayında gelişen başlıca ekonomik olaylar şöyle özetlenebilir:

İthalat ile İlgili Olaylar

İthalatımızın 1989 yılı sonlarında başlayan artışı, 1990'ın ilk aylarında hızlanmıştır. 1990 Mayıs ayında yayınlanan rakamlara göre, bu yılın ilk iki ayında ithalatın geçen yılın aynı dönemine nazaran % 45 arttığı anlaşılmıştır. İthalatın artan kalemleri, özellikle tüketim malları grubunda yer almaktadır. Otomobil ithalatı, bu grubun önemli kalemleri arasındadır.

İthalatın, döviz imkânlarının yeterli olması ve döviz kurlarının ithalatı teşvik eden düzeyde tutulması dolayısıyla artma eğilimine rağmen, damping yaparak ithal edilmek istenen maddelere karşı Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı (HDTM) soruşturma açmaya devam etmektedir. 8 Mayıs 1990 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanan HDTM'nin 90/6 no.lu Tebliği ile Mısır'dan ithal edilmek istenen pamuk ipliği için damping soruşturması açılması kararlaştırılmıştır.

İhracatla İlgili Olaylar

İhracatımızda, ithalatta görülen gelişme yoktur. İhracat kredileri ile Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu kanalından yapılan ihracat teşvikleri çok dar kapsamlı kalmaktadır. Bu nedenle ihracatımızdaki artış hızı çok düşük bir düzeyde seyretmektedir. İhracatımızla ilgili olan en önemli olay, 1990 Mayıs sonlarına doğru ABD ile yapılan tekstil müzakerelerinin sonucudur. Bu görüşmeler, 4 kategoride pamuklu mensucat mamullerine kota konulması ile noktalanmıştır. Ülkemizin yararlı çıktığı tek sonuç, toplam kotaların 50 milyon dolar artırılması olmuştur.

Geçtiğimiz dönemde ihracatla ilgili bir karar, hazır giyim eşyalarının sevkinden önce verilen Eximbank kredisinin vadesinin 4 aydan 6 aya, kredi kullanım oranının ise % 50'den % 70'e çıkarılması ile ilgilidir. Ayrıca, 8 Mayıs 1990 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanan Para ve Kredi Kurulu'nun tebliği, ayçiçeği yağı ihracatında ton başına 30 dolar prim ödeneceğini açıklamaktadır.

Banka Mevduat Faizleri Yükseliyor

Bankaların mevduat faizlerini düşürmeleri, mevduatın plasmanındaki zorluk dolayısıyla gerekli görülürken, spekülâtif mevduat artışı, bu eğilimin tersine döneneceği tahminine yol açmıştır. Kamu bankalarının bu artışı öncülük etmeleri de bu beklentinin içindedir. Ülkemizdeki yüksek mevduat faizleri, döviz girdisini olumlu etkilemiş olduğundan, Hükûmetin bu imkânı kullanmak istemesi normaldir. Öte yandan, son aylarda enflasyonun yüksek düzeyde sürmesi, mevduat kaçmasına yol açtığından, bankaların mevduat faizlerini birkaç puan artırmaları olası görülmektedir.

Sigorta Tarifelerinde Anlaşma

Sigorta şirketlerinin ortak bir prim tarifesi uygulama hususunda anlaşmaları, geçtiğimiz ay içinde olumlu sonuca bağlanmıştır. Bu anlaşma, genelde sigorta primlerinin ortalama % 25 indirimini de sağlamış bulunmaktadır. Ortak tarife 1990 Haziran ayı başında yürürlüğe girmiştir.

Menkul Kıymetler Borsası'nda Canlanma

Geçen yıla nazaran çok canlanan İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda hem Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)'nın izinleri çoğalmış, hem de menkul kıymet satışları çok artmıştır. Açıklanan rakamlara göre, SPK izinleri, geçen yılın 4 ayına nazaran % 85 artmıştır. Menkul satışlarında ise artış oranı geçen yılın ilk 3 ayına göre % 336'ya ulaşmış bulunmaktadır.

Büyük ve tanınmış şirketlerin İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda hisselerinin bir kısmını satışa arzetmelerinin, Borsa işlem hacminin artmasına neden olduğu bir gerçektir. Hisse senetlerini halka satan başlıca şirketler; Sabancı Grubu, Tam Sigorta, Emek Sigorta, Tekstil Bankası, Doğuş Grubu ve Asil Nadır Grubu'dur.

Gelir Vergisi Genel Tebliği Yayınlandı

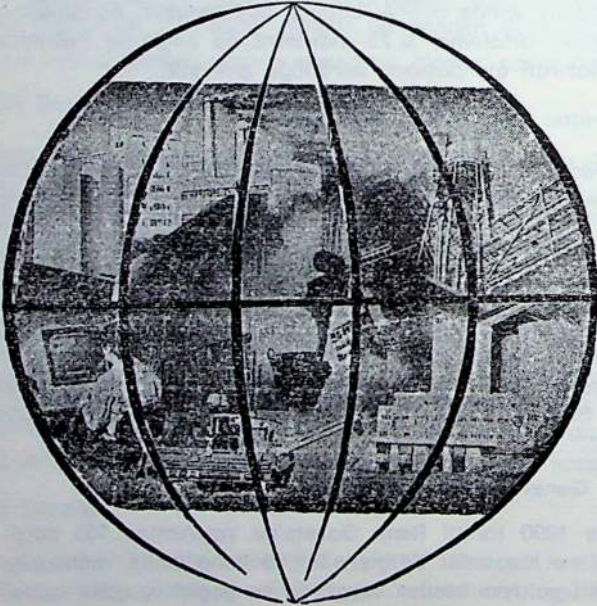
24 Mayıs 1990 tarihli Remî Gazete'de yayınlanan 163 sayılı Gelir Vergisi Tebliği; Gelir ve Kurumlar Vergisi'nden mahsup edilip, mahsuplar sonunda arta kalan tevkif yoluyla kesilen vergilerin ve geçici verginin iadesine ilişkin usul ve esaslar ile zirai ürünler üzerinden yapılacak vergi tevkifatına ilişkin bazı hususları örneklerle açıklamaktadır. Tebliğin bazı başlıkları şunlardır: (a) Tevkif yolu ile kesilen vergilerin iadesi, (b) Yıllık beyanname üzerinden hesaplanan vergiden mahsup edilecek geçici vergi tutarı ile mahsuplar sonunda kalan geçici vergi tutarının iadesi, (c) İhracatçılar tarafından satın alınan zirai ürün bedelleri üzerinden yapılacak vergi tevkifatı ve müteselsil sorumluluk.

Zamlar Devam Ediyor

Enflasyon hızı aynı düzeyde devam ederken, bazı ana mamul ve ürünlerin fiyatlarına yapılan zamların, bunlardan etkilenen ya da üretilen maddelere de yansıdığı görülmektedir. Yan sanayilerin imal ettiği maddeler, sebze ve meyve ile unlu mamuller bu arada söylenebilir. Geçtiğimiz dönemde yapılan başlıca zamlar şöyle özetlenebilir:

- 1990 Mayıs ayı başlarında inşaat demiri fiyatlarının % 1,4 ile % 1,6 arasında da değişen oranlarda zam yapılmıştır.
- Galvanizli sac fiyatları % 4,2 ile % 13 arasında değişen oranlarda artmıştır.
- PTT İdaresi posta ücretlerine % 50 oranında zam yapmıştır.

Ciddi ve istikrarlı yönlendirme, tasarrufun güvencesidir.

Türkbank, tasarrufun güvencesi ve yönlendirilmesini gösterdiği
Özen ve ciddiyetle, ülke ekonomisine büyük katkıları sağlamaktadır.
Mutluyuz, gururluyuz.

**Dağın güvenle,
daha mutlu geleceğe.**

TÜRK İÇİTARET BANKASI
TÜRK BANK

YENİ YAYINLAR

M. TARIK YAŞA

MİLLÎ PRODÜKTİVİTE MERKEZİ'NİN YAYINLARI (*)

Milli Prodüktivite Merkezi (MPM)'nin çok yararlı bulduğumuz yayınları birbirini izlemektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu yayınlar; kamu ve özel kesim işverenlerinin yanı sıra işçi çevrelerine, değişik alanlarda faaliyette bulunan büyük işletmelerin yanı sıra orta ve küçük çaplı işletmelere, yönetenlerin yanı sıra yönetilenlere seslenmektedir.

Dergi'nin sayfa sayısı sınırlı olduğundan, kitap tanıtma yazılarına zaman zaman yer verilebilmektedir. Bu yüzden bize gelen bazı kitapların tanıtılmaları gecikmektedir. Nitekim MPM'nin geçtiğimiz 1989 yılında bize gönderdiği kitapların sayısı 10'dur. Aşağıda, tamamı Ankara'da basılan bu 10 kitap yayın sırasıyla ve özet olarak tanıtılmaktadır.

Titiz çalışmalarından ötürü kitapların yazarlarını kutluyor, MPM'nin bu

(*) MPM'nin yayınlarından almak isteyenler şu adrese başvurmalıdır: «Milli Prodüktivite Merkezi; Gelibolu Sokak No. 5-6; 06690 Kavaklıdere-Ankara». Telefon: 167 55 90 (10 hat)

yararlı yayın dizisinin sürmesini diliyoruz. MPM'nin 1990 yılında yayınlanan kitaplarından ayrıca söz edeceğiz.

ORMANCILIKTA İŞ ETÜDÜ

YILDIRIM, Doç. Dr. Meli̇şah: MPM Yayınları No. 389, VIII + 83 sayfa, (KDV dahil) 3500 TL.

İş sistemi doğanın etkisi altında olduğundan; orman işleri kendine has özellikler, ormancılığa ilişkin iş etüdüleri de ayrıcalıklar göstermektedir. Kitap, «Önsöz» ve «İş Etüdü»nü anlatan başlangıç bölümünden sonra iki kısımdan oluşmaktadır. «Veri Belirleme» başlıklı birinci kısımda konu «Genel» olarak incelendikten sonra; «Veri Türlerinin Elde Edilmesi», «Verilerin Değerlendirilmesi» ve «Standart Zamanın Hesaplanması» açıklanmaktadır. «İş Düzenleme» başlıklı ikinci kısımda, konu üzerinde «Genel» olarak durulduktan sonra; «Sistem Düzenlemede Altı Basamak Metodu», «İş Akış Analizi» ve «İş Düzenleme Kuralları» açıklanmaktadır. Kitap, konuya ilişkin «Literatür» ve biri «Hasat İşlerinde Akışların Akış Dilimlerine

Ayrılması ve Ölçme Noktaları», diğeri «Hasat İşleri ile İlgili Bir İş Etüdü Orneği» olmak üzere «Ekler» ile son bulmaktadır.

SANAYİDE İŞGÜCÜ KAYIPLARI

YILDIRIM, Doç. Dr. Melihsah: MPM Yayınları No. 390, 42 sayfa, (KDV dahil) 3500 TL.

Kitap, İstanbul dolayındaki işletmelerde anket yöntemi uygulanarak yapılan bir araştırmanın sonuçlarını kapsamaktadır. «Giriş»i izleyen; «Literatür Özeti», «Materyal», «Yöntem», «Bulgular», «Tartışma» ve «Sonuç»; ayrımlarından oluşan kitabın sonunda konuya ilişkin «Kaynaklar» yer almaktadır. Araştırmanın sonuçlarından anlaşıldığına göre; hastalık ya da mazeret ileri sürülerek sebepsiz işe gelmeme sonucu ortaya çıkan işgücü kayıpları, işletmelerde çalışma düzenini bozmaktadır. İşgücü kayıplarıyla ilgili olarak çalışma ortamındaki stres faktörlerinin etkisi de oldukça büyüktür. «Sonuç»ta değinildiği gibi; «insana ait iş, onun fizyolojik kapasitesine, iş hevesine, yeteneklerine ve kişilik yapısına uygun olarak seçilmeli, ayrıca verimliliği olumsuz yönde etkileyen her türlü stres etkeninden de korunmalıdır».

JAPONYA'DA ENDÜSTRİNİN YAPISI, İŞLETMELERİN ÖLÇEĞİ, VERİMLİLİK VE ÜCRETLET

MUTLU, Servet: MPM Yayınları No. 391, 60 sayfa (KDV dahil) 4000 TL.

Kitabın «Sunuş»unda, JAPON mucizesinin altında yatan gerçeğin,

Japon sanayiinin verimlilik artışları konusunda sağladığı olağanüstü başarı olduğu ifade edilmektedir. Kitap, «Giriş»i izleyen; «Ekonomideki Genel Hareketler», «Endüstride İşgücünün Dağılımı», «Endüstri Kesimlerinin Düzeni: İkili Yapı», «İşletmelerarası Ücret ve Katma Değer Farklılıklarının Nedenleri», «Büyük Firmalar ve Hükümet Politikaları», «İdari Yönlendirme ve Kartel Politikasının Etkileri», «Büyük ve Küçük Firmalar Arasındaki İlişkiler» ile «Özet ve Sonuç» başlıklı ayrımlardan oluşmaktadır. Kitabın sonunda konuya ilişkin 21 tablo yer almaktadır. Kitapta yer alan bir görüşü aynen aktaralım: «Verimlilik düzeyini belirleyen en önemli faktör ölçek ve teknolojidir. Günümüzde verimlilik, ekonomik kalkınmanın yâni sınılaşmanın hem itici gücü ve hem de ölçüsü olarak kabul edilmektedir.»

OTOMOTİV SANAYİNİNDE KAPASİTE KULLANIMI VE VERİMLİLİK

ÜNSAL, Necla: MPM Yayınları No. 392, 104 sayfa, (KDV dahil) 4500 TL.

Kitapta, imalat sanayiinin alt sektörlerinden biri olup, genelde ülkelerin ekonomik kalkınmasını çeşitli boyutlarda etkileyen ve sanayiinin gelişmesinde sürükleyici rolü bulunan otomotiv sanayii ile ilgili Türkiye'ye dönük bir araştırmanın sonuçları verilmektedir. Kitap altı bölümden oluşmaktadır. Bölüm başlıkları sırasıyla şunlardır: «Dünya Otomotiv Sanayiinin Gelişimi», «Türkiye'de Otomotiv Sanayiinin Yapısı, Gelişimi ve Ekonomik Durumu», «Otomotiv Sanayiinde Kapasite Kullanımı Araştırması», «Otomotiv Sanayiinde Verimlilik»,

«Emek Verimliliği ve Kapasite Kullanımı Değişkenleri Arasında Granger Nedensellik Sıralamaları ve Bulgular», «Sonuç ve Öneriler». Kitabın içinde incelenen konuyla ilgili 26 tablo, sonunda ise ayrıntılı bir «Kaynakça» ile «Ek Tablo» yer almaktadır.

VERİMLİLİK SÖZLEŞMELERİ VE TÜRKİYE'DE UYGULANMA İMKÂNLARI

ÖZÇER, Sema – ILGAZ, Nurdan:
MPM Yayınları No. 395, 88 sayfa,
(KDV dahil) 4000 TL.

Kitabın «Sunuş»unda yapılan tanımlamaya göre; «Verimlilik Sözleşmesi», belli bir dönemde kuruluşun verimlilik düzeyini önceden belirlenecek hedeflere ulaştırabilmek amacıyla, gerekli değişim kararlarının alınıp uygulanmasını, serbest toplu pazarlık düzeninin kuralları çerçevesinde gerçekleştirmeye yönelik bir yaklaşımdır. «Verimlilik Sözleşmeleri» ve «Verimlilik Sözleşmelerinin Türkiye'de Uygulama İmkânları» başlıklı iki bölümden oluşan kitapta; bu oldukça yeni yaklaşım tanıtılmakta, değişik yönleriyle incelenmekte ve yapılmış bir araştırmaya dayalı olarak, işçi ve işveren sendikaları yöneticilerinin bu yaklaşımın ülkemizde uygulanma im-

kânlarına ilişkin görüşleri değerlendirilmektedir. «Kaynakça» ile son bulan kitabın «Sonuç» bölümünde; «Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu sosyo-ekonomik koşullar ve özellikle uygulanmakta olan ekonomik politika açısından 'Verimlilik Sözleşmesi' uygulamasına gereksinmesi olduğu belirtilmektedir.

TÜRK İŞÇİ ŞİRKETLERİNİN VERİMLİLİK VE ETKENLİK SORUNLARI

TATAR, Prof. Dr. Tevfik – AKSOY,
Doç. Dr. Ahmet – ADA, Yrd. Doç.
Dr. Erhan: MPM Yayınları No. 396,
66 sayfa, (KDV dahil) 4000 TL.

Kitap, bir araştırmacının sonuçlarını içermektedir. Araştırmada, Federal Almanya'nın yatırım kredisi ile kurulan işletmelerin verimlilik ve etkenlikleri, işletme fonksiyonları (yönetim, üretim, finansman, pazarlama) yönünden değerlendirilmektedir. «Giriş»i izleyen 10 bölümden oluşan kitabın sonunda ek olarak «Uygulamaya Yönelik Bir Program Önerisi» yer almaktadır. Kitabın bölüm başlıkları sırasıyla şunlardır: «Araştırmanın Amacı», «Araştırmanın Kapsamı ve Varılmak İstenen Hedefler», «Araştırmanın Değerlendirilmesinde Kullanılan Kriterler», «Kaynak ve Literatür Araştırması», «Araştırma Metodolojisi», «Anket Uygulanacak Şirketler Seçimi», «Anket Uygulaması», «Araştırmada Belirlenen Göstergelerin Genel Değerlendirmesi», «Araştırmanın Bölüm ve Gruplar Halinde Değerlendirmesi», «Sonuç ve Alınması Gereken Tedbirler». Son bölümde verilen bilgiye göre; Almanya dönüşlü işçilerin kurdukları şirketlerin önemli bir kısmı

- ◆ İnsanlar, dünya ve yaşam hakkındaki düşüncelerini ileri sürerlerken, karakterlerini de ortaya koyduklarının farkında değillerdir.

Emerson

çeşitli sorunlarla karşı karşıyadırlar. Bunlarda yatırım kararından kuruluş ve işleyiş aşamalarına kadar birçok yanlışlık yapılmaktadır. Ortakların bu sorunları çözecek bilgi ve tecrübeleri yoktur.

BANKACILIK SİSTEMLERİNDE ETKİNLİK VE VERİMLİLİK : ULUSLARARASI BİR KARŞILAŞTIRMA

AYDOĞAN, Dr. Kürşat—ÇAPOĞLU,
Dr. Gökhan: MPM Yayınları No. 397,
81 sayfa, (KDV dahil) 4000 TL.

Kitabın «Giriş»inde değinildiği gibi; «Bankacılık sistemlerinde etkinlik ve verimliliğin uluslararası karşılaştırması, öncelikle bu sektörlerde etkinlik ve verimlilik ölçütlerinin tanımlanmasını ve bu ölçütler arasındaki ilişkinin incelenmesini gerektirmektedir. Etkinlik ölçütünün önem kazanması, bankacılık sektörünün niteliklerinden doğmaktadır.» Kitap, araştırmaya dahil edilen ülkeler ve banka gruplarının açıklanmasını izleyen dört bölümden oluşmaktadır. Bölüm başlıkları şöyledir: «Banka Sistemlerinin Sınıflandırılması», «Bankacılık Sistemlerinde Etkinlik Kavramının Tanımı ve Ölçümü», «İstatistiksel Analiz», «Sonuç». Sonuçta analizin ortaya koyduğu önemli faktörlerden ikisinin «öz kaynak yeterliliği» ve «faaliyet etkinliği» olduğu açıklanmaktadır. Öz kaynak yeterliliği bir banka için güvenilirlik göstergesidir. Faaliyet etkinliğine ilişkin değişkenler ise, diğer etkinlik kavramlarına kıyasla farklı bulgular sergileyebilir. İçinde 19 tablonun verildiği kitap, banka gruplarının ve ülkelerin oranlarına göre sıralanmalarına ilişkin iki «Ek» ve «Referanslar» ile son bulmaktadır.

İHRACAT PAZARLAMASI : KÜÇÜK VE ORTA BOY İŞLETMELER İÇİN

BAYKAL, Olcay: MPM Yayınları No.
398, 93 sayfa, (KDV dahil) 4000 TL.

Kitabın «Sunuş»unda da ifade edildiği gibi; «Ülkemizin gelecek yıllardaki hedefi, bir yandan varolan üretim kapasitelerinin olanaklar ölçüsünde ihracata yönelmesini, öte yandan da ihracata dönük sanayilerin kurulup gelişmesini sağlamak olmalıdır.» Öte yandan, «Günümüzde ihracatın artarak sürmesi için büyük işletmelerin yanı sıra küçük işletmelerin kapasitelerinden de yararlanılması gerekir.» Ayrıca, iç pazarda olduğu gibi dış pazarda da başarılı olmanın koşulu, modern pazarlama tekniklerinden yararlanmaktır. Günümüzde «ihracat pazarlaması, dış pazarlara açılma ve ihracatta süreklilik sağlamanın ön koşulu haline gelmiştir.» 10 bölümden oluşan ve konulara ilişkin 14 tabloyu içeren kitap «Kaynakça» ile son bulmaktadır. Kitabın bölüm başlıkları sırasıyla şunlardır: «Giriş», «İhracat Pazarlama Süreci», «İhracat Pazarlama Araştırması», «Pazar Potansiyelinin Belirlenmesi», «Mal», «Fiyat», «Dağıtım Kanalları», «Satış Artırma», «Sonuç».

AT'A GİRERKEN TÜRKİYE MAKİNE İMALAT SANAYİNDE KÜÇÜK İŞLETMELERİN KALİTE SORUNLARI

ÖZTUNALI, İsmet—ARICANLI, Ülkü—KARABAY, Dr. Macit—YENER,
Ekrem: MPM Yayınları No. 399, 99
sayfa, (KDV dahil) 4500 TL.

Avrupa Topluluğu'na tam üye olarak girilmesi durumunda, yatırım malları sanayii ve bu arada özellikle

makine imalatı en çok zorlanan kesim olacaktır. Kitabın «Sunuş»unda da belirtildiği gibi; «AT'da ve tüm dış piyasalarda kaliteli ürünlerle etkili bir yarışmaya girmek, kalite sağlama yöntemlerinin aynı düzeyde uygulanmasına bağlıdır.» Kitapta bu konuyla ilgili olarak yapılan bir araştırmanın sonuçları verilmektedir. Beş bölümden oluşan kitap, ayrıntılı bir «Kaynakça» ve biri «Kalite Çemberi», diğeri «Makine İmalat Sanayii Küçük İşletmelerinde Kalite Sağlama» konulu «MPM Projesi» olmak üzere iki «Ek» ile son bulmaktadır. Kitabın bölüm başlıkları sırasıyla şunlardır: «Sanayide Küçük İşletmeler», «İmalat Sanayii ve Makine İmalat Sanayii», «Kalite ve Kalite Sağlama Sistemleri», «Anket Çalışması ve Yapılan İncelemeler», «Öneriler ve Sonuç».

KURŞUNDAN ETKİLENMENİN DENETLENMESİ

ARAS, Prof. Dr. Namık K. –TAR-KAN, Yrd. Doç. Dr. Necdet: MPM Yayınları No. 400, 52 sayfa, (KDV dahil) 4500 TL.

Kitap, küçük sanayi bölgelerindeki işyerlerinde çalışanların kurşundan etkilenmesini inceleyen ve bunun önlenmesine yönelik öneriler getiren bir araştırmanın sonuçlarını kapsamaktadır. Kitabın «Sunuş»unda da değinildiği gibi; «verimliliği artırmak birçok alanda iyileştirmeler yapmaya bağlıdır. Bu alanların en önemlilerinden biri işçi sağlığı ve iş güvenliğidir.» Gerçekten de «Çalışanlar için sağlıklı ve güvenli iş ortamları yaratmak, insancıl bir yükümlülük olduğu kadar, verimlilik artışının da vazgeçilmez koşullarından biridir.» 13 bölümden oluşan kitap, biri «Küçük İşyerleri Ön İnceleme Formu», diğeri «Kur-

şun İşçisi Anket Formu» olmak üzere iki «Ek» ve ayrıntılı bir «Kaynakça» ile son bulmaktadır. Kitabın bölüm başlıkları sırasıyla şöyledir: «Giriş», «İnorganik Kurşun (Pb)», «Çeşitli Ülkelerde Kurşuna Maruziyet Durumu», «Araştırma Konusunun Seçimi ve Amaçları», «Materyal», «Yöntem», «Organize Sanayi Sitesinin Seçimi», «Laboratuarda ve İşyerinde Yapılan Ön Çalışmalar», «İşyerinden Örneklerin Alınışı ve Analitik Sonuçlar», «İstatistik Analizler ve Sonuçları», «Genel Sonuçlar», «Öneriler».

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ciltlenmiş
eski sayıları :

(1990'da Fiyatlar)

(Mevcut Ciltler - KDV Dahil)

1965 yılı cildi : 10.000 TL

1966 yılı cildi : 10.000 TL

1967 yılı cildi : 10.000 TL

1987 yılı cildi : 20.000 TL

1988 yılı cildi : 25.000 TL

1989 yılı cildi : 30.000 TL

Önemli Not : (1) Öğrenciliğini belgeleyenlere % 50 indirim uygulanır. (2) Ödemeli postalama yapılmaz. (3) PTT ile gönderilmesini isteyenlerin cilt bedeline taahhütlü posta pulu karşılığı 2000 TL ilave ederek önceden havale çıkarmaları gerekmektedir.

İSTEME ADRESİ :

Binbirdirek Mahallesi
Suterazisi Sokak No. 6/2
Sultanahmet - İstanbul
Telefon : 526 34 11

dünün, bugün, yarının
bankası

T.C. ZİRAAT
BANKASI
"Gücüne erişilmez"

Türk bankacılığında yeni bir boyut: Nixdorf teknolojisi.

Bütün dünyada ve Türkiye'de, hem teknoloji hem de iş dünyası için zaman boyutu giderek değer kazanıyor. Bilginin hızla işlenmesi, sonuçların hemen somutlaştırılması ve bunun mümkün olduğunca çok birime aynı zamanda yansıtılması...

Bu yüzden bankacılık çok yönlü bir alan: Ulusal ve uluslararası düzeyde uzmanlaşmayı gerektiriyor. Bir yandan günlük ve tekdüze, bir yandan da son derece karmaşık.

Bu zorlukların içinden çıkabilmek için, bütün dünyada birçok banka, Nixdorf'un Bütünsel Bankacılık Çözümü'ne başvuruyor. Özel olarak bankaların gereksinimlerini karşılamak için tasarlanmış bir donanım ve yazılım birleşimi; buna ek olarak hizmet ve eğitim... Nixdorf'u bütün dünyaya tanıtan ve tercih nedeni yapan özellikler gelişen Türk Bankacılığında da başarının yolunu çiziyor. Dostlarıyla ilişkileri her gün daha çok gelişen Türkiye'nin birçok önemli bankasında Nixdorf'un Bütünsel Çözümü'nden yararlanılıyor. Türkler ve Almanlar, aynı değeri, aynı zaman içinde aynı hızı ve çözümleri paylaşıyorlar.

Bankacılar, bütünsel haberleşme sistemlerinin bir parçası olarak işleyebilecek bilgisayar istiyor. Bilgisayara sahip olmak da yeterli değil. Bunun ötesinde o bilgisayar sisteminin arkasında deneyimi ve bilgisiyile sürekli destek olacak bir kuruluş gerekiyor.

Nixdorf, donanım alanında modüler yapıya sahip. Teknolojinin gelişimine paralel olarak eski modül yenisiyle değiştirilebiliyor.

Aynı işlem, yazılımdaki gelişmeler için de geçerli. Evet, Nixdorf bilgisayar hep genç kalır ve uzun bir süre donanım ve yazılım yatırımı korunmuş olur.

Avrupa bankalarının yarısından fazlası Nixdorf'la çalışıyor. Bütün dünyada 150.000'in üzerinde terminal, bankalarda hizmet vermeyi sürdürüyor.

Bütün bankacılar Nixdorf'u tanır.

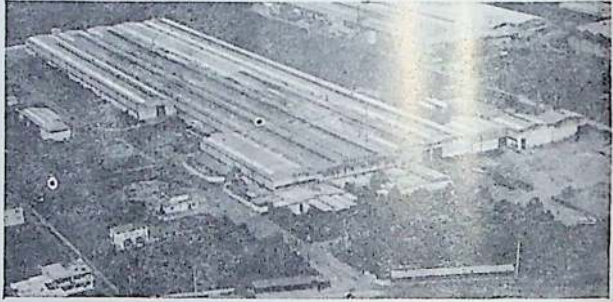
Şimdi siz de tanıyöşünüz.

**Türk-Alman dostluğu
geleceğe bakıyor.**

NIXDORF
COMPUTER

ÇELİK HALAT EN BÜYÜK ÜRETİCİ OLMANIN SORUMLULUĞUNU TAŞIYOR.

ÇOKDEMETLİ HALAT
MONOTORON
ÖNGERİLİMLİ BETON TELİ
YAYLIK TEL
GALVANİZLİ TEL ve
LASTİK TELİ

Öncü oluşumuzu bize duyduğunuz güvene borçluyuz.

ÇELİK HALAT
ve
TEL SANAYİ A.Ş.

Kabataş, Setüstü No:27 80040-Istanbul

Tel: (1) 152 45 00 (4 hat) Tlx: 24230 ceha tr Fax: (1) 149 89 22

RENAULT 11...

“YAŞAMINIZDAKİ
YENİ HEYECAN!”

RENAULT-MAİS
MOTORLU ARAÇLAR İMAL VE SATIŞ A.Ş.

Diş düşmanı tartar'a ve diş çürümelerine karşı güçlü

Özel formülünün etkisi klinik deneylerle kanıtlanan İpana Anti-Tartar, diş taşlarına ve diş çürümelerine karşı güçlüdür. İçerdiği Florid ile diş minelerini sertleştirir, diş çürümelerini önler. Bileşimindeki özel maddeler, yeniden diştaşı oluşumunu en aza indirger. İpana Anti-Tartar, günlük kullanımda diş çürümelerini de önleyen ideal "özel bakım" diş macunudur.

Tartar (Diştaşı) Nedir?

Tartar dişler üzerinde, özellikle diş ile dişetinin birleştiği bölgelerde biriken kireçleşmiş tabakalardır.

Tartar "periodontal" hastalıklara neden olur.

- İstenmeyen ağız kokuları oluşur.
- Dişetleri çekilir, iltihaplanır, sık sık kanar.
- Dişlerin direnci azalır, sallanmaya başlar.
- Diş çürümeleri hızlanır.

Tartar, ayrıca, dişlerin görünümünü de çirkinleştirir.

Tartar (Diştaşı) Nasıl Önlenir?

Tartar, diş hekimleri tarafından temizlenir. Ancak, zaman içinde, dişlerin dişeyle birleştiği bölgede yeniden tartar birikimi başlamaktadır. İpana Anti-Tartar, bu birikimi geciktirir, en aza indirger. Diş çürümelerine ve diştaşlarına karşı güçlü İpana Anti-Tartar, her gün, düzenli olarak kullanılmalıdır.

Unutmayın!

İpana Anti-Tartar özel formülü, güçlü etkisi, farklı tadıyla, günlük ve özel diş bakımı için geliştirilmiş, çağdaş bir İpana ürünüdür.

Siz de, her gün düzenli olarak İpana Anti-Tartar kullanın. Diş minelerinizi sertleştirin, diş çürümelerini önleyin, diştaşlarından arının. Sağlıklı dişler kazanın!

diş macununuzu biliyoruz

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.
Adına İmtiyaz Sahibi

KEMAL KURDAŞ

Yazı İşleri Müdürü
DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Prof. Dr. Erdoğan Alkin • Dr. Orhan Altan • Prof. Dr. Osman Fikret Arkun • Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Dr. Metin Berk • Prof. Dr. Ünal Bozkurt • Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu • Prof. Dr. Nasuhi Bursal • Ege Cansen • Haluk Ceyhan • Prof. Dr. Lâtif Çakıcı • Mehmet Gün Çalık • Şinasi Çelikkol • Özer U. Çiller • Büllend Çorapçı • Ahmet Demirel • Zeki Döşboğulu • Necdet Durakbaşa • A. Aydın Dündar • Kaya Erdem • Tarhan Erdem • Oktay Ersoy • Prof. Dr. Cumhuri Ferman • Prof. Dr. Atilla Gönenli • Prof. Dr. Emre Gönensay • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu • Erhan Işıl • Prof. Dr. Haluk A. Kabaaloğlu • Prof. Dr. Müh. Kemal Kafalı • Adnan Başer Kafaoglu • Y. Doç. Dr. Ahmet S. Kalın • A. Nazif Keyman • Prof. Dr. Yıldırım Kılıç • Prof. Dr. Tamer Koçel • Prof. Dr. Kemal Kurtuluş • Nuh Kuşçulu • Prof. Dr. Erol Manisalı • Prof. Dr. Orhan Morgül • Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu • Ziya Nebioğlu • Ergin Neng • Rabim Önen • Prof. Dr. İsmail Özaslan • M. Celâlettin Özgen • Ertan Özgür • Tuncay Özülhan • Selâhattin Özmen • Prof. Dr. Ergun Özsunay • Doç. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Reha Poroy • Prof. Dr. Dündar Sağlam • Halit Soydan • Prof. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş • Osman N. Torun • Prof. Dr. Kemal Tosun • Fikret M. Tuncer • Nezih Tunçsiper • Prof. Dr. Gül G. Turan • Doç. Dr. Şeref Türen • Doç. Dr. T. Güngör Uras • İbrahim Ülkem • Dr. Cüneyt Ülsever • A. Doğan Yalın • Doç. Dr. Göksel Yücel • Prof. Dr. Ahmet Yüksel

Basım-Yayım Danışmanı

M. Tarık Yaşa

OKURLARA MEKTUP

Sevgili Okurlarımız,

Bu sayıda Türk bankacılığı ile ilgili ayrıntılı bir inceleme verildiğinden, «Ekonomik Yorumlar» bölümü yer almamaktadır. «1989 Yılında Bankalar, Mevduat ve Krediler» başlıklı incelemede; ülkemizin bankacılık kesimindeki gelişmeler genel çizgileriyle belirtilmekte, sayısal bilgiler verilerek değerlendirilmede bulunulmakta ve bazı sonuçlara varılmaktadır. Yapılan açıklamalardan kısaca şu sonuçlar çıkmaktadır :

1989'da Türkiye'deki banka sayısı 2 artarak 63'e, şube sayısı ise 65 artarak 6617'ye yükselmiştir. Bankacılık kesiminin -TC Merkez Bankası dışında cari fiyatlarla net aktifleri % 59,5; özkaynakları % 86,5; Döviz Tevdiat Hesapları (DTH) dahil toplam mevduatı % 62,5; kredileri % 65,9; net kârları ise % 13,2 oranında artmıştır. Toplam mevduatın yaklaşık 3 trilyon TL'lik bölümü, yıl sonunda bankalararası mevduat ile ticari mevduata ilişkin yapay işlemlerden kaynaklanmaktadır. DTH'ların toplam mevduat içindeki payı gerilerken, TL mevduatın mevduat türleri itibariyle dağılımı da bir ölçüde değişmiştir. Banka kredilerinin artış hızı bir önceki yıla göre yükselmiştir. 1989 ortalarında ekonominin hareketlenmesi, yılın ikinci yarısında kredi genişlemesine yol açmıştır. Genelde kredilerdeki artış hızı mevduat artışının üstündedir. 1989'da özkaynaklarını güçlendirmeyi sürdüren bankaların, toplam net kârları bir önceki yıla göre azalmış, kârlılık oranları da düşmüştür. Yazıda, bankacılık kesimindeki gelişmeleri geçmiş yıllarla karşılaştıran 19 tablo yer almaktadır.

Dergi'de sunulan diğer yazıların da her zaman olduğu gibi ilginizi çekeceğini ümit ediyoruz.

Saygılarımızla,

AYLIK DERGİ TEMMUZ 1990 YIL : 27 SAYI : 7 400 LİRA (KDV DAHİL)

İHDARE YERİ : Binbirdirek Mahallesi, Suterazisi Sokak No. 6 Kat 2; 34400 Sultanahmet - İstanbul • TELEFON : 526 34 11 • YAZIŞMA : P.K. 769; 80005 Karaköy - İstanbul • Dergi'de çıkan yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir • KDV DAHİL 1990 İÇİN YILLIK ABONE : 48.000 TL; ÖĞRENCİLER : 24.000 TL. • İLAN FİYATLARI : Arka Kapak 1.000.000 TL, Ön Kapak İçli 600.000 TL, Arka Kapak İçli 500.000 TL, Tam Sayfa (Ekonomik Yorumlar bölümü öncesi ve içli) 400.000 TL, Tam Sayfa 350.000 TL, Yarım Sayfa 220.000 TL, Çeyrek Sayfa 100.000 TL, Renk Farkı 250.000 TL. • NOT : İlan fiyatlarına % 10 oranında KDV ilave edilecektir • BANKA HESAP NUMARALARI (İstanbul) : Akbank Türkiye Şubesi 443, İş Bankası Türkiye Şubesi 15410, Yapı Kredi Çemberlitaş Şubesi 2269-9, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi 768 • DİZGİ - TERTİP - BASKI : Met/Er Matbaası, Piyerloti Cad. Anadolu İş Hanı No. 39/7, Çemberlitaş - İstanbul, Telefon: 528 28 90 • CİLT : ŞEMA, Telefon : 556 31 09 • BASKI TARİHİ : 25 Temmuz 1990 • SAYISI : 5000 •

ekonomik göstergeler

	1988	1989	1990		
			Şubat	Mart	Nisan
T.C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Altın Mevcudu (milyon \$)	3689.3	5976.9	6675.3	6382.9	6419
Banknot Miktarı (milyar TL.)	4485.1	8365.4	8636.0	9041.2	10810
T.C. Merkez Bankası Kredileri (milyar TL.)	5142.3	6699.1	5054.3	5866.6	6627
Hazineye Kısa Vadeli Avans (milyar TL.)	2081.9	2564.9	1338.4	2071.8	2907
BANKALAR (milyar TL.)					
Toplam Mevduat	28972.4	48234.9	47428.8	47691.8	
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	6528.8	9627.9	7989.2	8381.5	
Tasarruf Mevduatı	12711.3	22831.4	23501.1	24086.3	
Vadesiz Tasarruf Mevduatı	1878.7	3377.1	3240.9	3308.2	
Vadeli Tasarruf Mevduatı	10382.6	19454.3	20260.2	20778.1	
Mevduat Sertifikası	1251.1	1978.4	2108.3	2101.3	
Resmî Kuruluş Mevduatı	1485.8	1698.8	2623.1	2357.3	
Bankalar Mevduatı	3263.2	4262.9	2956.7	2600.7	
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	3732.1	7835.6	8250.3	8164.8	
Döviz Tevdatı	9411.3	14170.3	14524.5	15248.7	
Toplam Krediler	27750.7	46046.6	45288.8	46839.9	
Tarım	4498.1	7364.1	7276.8	7382.5	
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	3967.9	6190.7	6407.2	6697.1	
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkâr)	931.6	1496.5	1499.2	1560.1	
Gayrimenkul (İpotek Karşılığı)	2426.7	3453.4	3507.6	3537.3	
Denizcilik	91.4	105.2	96.5	103.9	
Ticari, Sınal, Sair	15934.9	27436.7	26481.2	27558.9	
PARA ARZI (milyar TL.)	11243.3	20358.3	18831.0	19632.0	21963.0
FİYATLAR (DİE Toptan Eşya 1981 = 100, Tüketici Fiyatları 1987 = 100)					
Toptan Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)	1274.2	2140.8	2404.7	2492.0	2568
Tarım (Genel)	1073.9	2019.8	2489.9	2586.3	2659
İmalat Sanayii (Genel)	1345.5	2157.7	2312.1	2393.2	2456
Tüketici Fiyatları (Türkiye)	—	348.6	378.0	397.6	424
Tüketici Fiyatları (İstanbul)	—	—	396.1	417.9	444
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım (CIF)	14339.7	15726.6	3016.0	4730.3	6045
Dışsatım (FOB)	11662.1	11627.3	1985.5	2970.3	3845
İşçi Dövizleri	1755.0	3040.0	392.0	626.0	845

Notlar: (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın stokunun yeniden değerlendirilmesinde doğan değer artışları dahildir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide ediliş krediler) dahil değildir. (3) Sosyal güvenlik kurumları mevduatı, Ekim 1988'den itibaren Resmî Kuruluşlar Mevduatı'ndan Diğer Kuruluşlar Mevduatı (Sair Mevduat) grubuna alınmıştır. (4) Bankalar Ocak - Şubat 1990 sonu itibarıyla. (5) Banka kredilerine, kalkınma ve yatırım bankaları kredileri dahildir. (6) Para arzı (M_1) dar tanımlıdır.

BANKACILIK

1989 YILINDA Bankalar, Mevduat ve Krediler

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

II. Genel Çizgileriyle Gelişmeler

1989 yılında ülkemizde bankacılık alanında gelişmeler genel çizgilerle şöyle özetlenebilir :

(i) 1989 yılında ülkemizde faaliyette bulunan banka sayısı (TCMB dahil) bir önceki yıla göre 2 artarak 63'e yükselmiştir. Böylece bankacılık tarihimizde en yüksek banka sayısı düzeyine ulaşılmıştır. 1989 yılında ülkemizde ulusal banka niteliğinde kalkınma ve yatırım bankası türünde Birleşik Yatırım Bankası A.Ş. ile Tekfen Yatırım ve Finansman Bankası A.Ş. (Tekfenbank) kurulmuş, yabancı banka olarak da Kıbrıs Kredi Bankası Ltd. şube açarak faaliyete geçmiştir. Buna karşılık, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. (eski Devlet Sanayi İşçi ve Yatırım Bankası - DESİYAB) ile birleştirilen T.C. Turizm Bankası'nın tüzel kişiliği sona ermiştir. Bu nedenle 1989'da ülkemizde faaliyete geçen yeni banka sayısının üç olmasına karşılık, banka sayısında net artış iki olmuştur. 1989 yılında da ülkemizde yeni kurulan bankaların kalkınma ve yatırım bankası türünde olduğu görülmektedir.

(ii) Türk bankacılık sisteminin yapısı, sisteme giren yeni bankalar, küçük ve orta çaplı bankaların pazar paylarını genişletmeleri sonucu, bir ölçüde değişmekte, önde gelen dört büyük bankanın (T.C. Ziraat Bankası, T. İş Bankası, Akbank, Yapı ve Kredi Bankası'nın), özellikle büyük özel bankaların, mevduat ve kredi pazarı içindeki payları gerilemektedir.

Gerçekten söz konusu 4 bankanın toplam mevduat içindeki payları (Döviz Tevdiat Hesapları - DTH'lar dahil) 1987 yılında % 59,3 iken bu pay 1988 yılında % 56,9'a, 1989'da da % 53,1'e düşmüştür. Buna koşut olarak nakdi krediler içindeki payları da (kalkınma ve yatırım bankaları kredileri hariç) 1987'de % 55,3 iken, 1988'de % 52,8'e, 1989 yılında da % 47,1'e gerilemiştir. Türk banka sisteminin oligopolistik yapısı sürmekle beraber, bu yapı içinde rekabetin giderek arttığı da gözlenmektedir.

Türk bankacılık sisteminin yapısında gözlenen diğer bir değişiklik, kamusal sermayeli bankaların, 1981-1982 banka-banker bunalımından sonra, pazar paylarının giderek art-

makta oluŖudur. Kamusal sermayeli ticaret (mevduat) bankalarının, 1989 yıl sonunda toplam mevduat içindeki payları (DTH'lar dahil) % 47,1'e, toplam krediler içindeki payları da (kalkınma ve yatırım bankaları kredileri hariç) % 54,4'e yükselmiştir.

(iii) Özellikle 1980 yılından sonra ülkemizde gerek Ŗube yaparak gerek kurularak faaliyet gösteren yabancı banka sayısındaki artış, 1989 yılında yavaşlamıştır. 1989 yılında yalnız bir tek yabancı sermayeli banka, Kıbrıs Kredi Bankası Ŗube olarak ülkemizde faaliyete geçmiştir. Kıbrıs Kredi Bankası ile birlikte 1989 yılı sonunda ülkemizde faaliyette bulunan yabancı sermayeli bankaların sayısı 23'e yükselmiştir. Ülkemizde faaliyette bulunan yabancı banka sayısındaki artışa karşın, yabancı bankaların mevduat kredi pazarındaki payı düşüktür. Söz konusu bankaların toplam mevduat (DTH'lar dahil) içindeki payı 1989 yıl sonu itibarıyla % 3,0, krediler içindeki payı da kalkınma ve yatırım bankaları kredileri hariç % 3,6; kalkınma ve yatırım bankaları kredileri dahil % 3,5'tir. 1988 yılında ise yabancı sermayeli bankaların 1988 yılında toplam mevduat içindeki payları (DTH'lar dahil) % 3,8, nakdi krediler içindeki payları da (kalkınma ve yatırım bankaları hariç) % 3,4 idi. 1989 yılında yabancı bankaların toplam mevduat içindeki payları 0,8 puan gerilerken, krediler içindeki payı 0,2 puan artmıştır. Bu oranlar, ülkemizde faaliyette bulunan bankaların toplam mevduat ve krediler içindeki paylarının % 3,0 gibi düşük bir düzeyde bulunduğunu ve bu payın son yıllarda önemli değişmeler göstermediğini ortaya koymaktadır.

(iv) 1989 yılında banka Ŗube sayısı (TCMB Ŗubeleri ile yurt dışındaki Ŗubeler de dahil) bir önceki yıla göre sadece % 1 oranında artarak 6.552'

den 6.617'ye yükselmiştir. 1980 yılından sonra ülkemizde banka Ŗube sayısındaki artış yavaşlama göstermektedir. Bunda kuşkusuz mevduatın payı halı bir kaynak haline gelmesi, bankaların maliyet artışına karşın duyarlı olmaları, Ŗube anlayışının gelişmesi, elektronik bankacılığa girişmelerine, Ŗubelere yasal olarak ayrılması gereken sermaye tutarında artış etkili olmaktadır.

(v) 1989 yılında mevduat artış hızı bir önceki yıla göre yükselmiştir. 1989 yılında toplam mevduat (DTH'lar dahil) bir önceki yıla göre cari fiyatlarla % 62,6 oranında artarak 62.404,5 milyar TL'lik bir boyuta ulaşmıştır. Bir önceki yıl için toplam mevduat artış hızı cari fiyatlarla % 58,8 idi. Döviz Tevdiat Hesapları hariç, 1989 yılında TL mevduat artış hızı cari fiyatlarla % 66,5'tir. 1989 yılı sonunda DTH'lar hariç, toplam mevduat 48.234,9 milyar TL olmuştur. 1989 yılında izlenen faiz ve kur politikası sonucu TL mevduat, DTH'lardan daha hızlı artmış, cari fiyatlarla DTH'larda artış oranı % 50,6 olmuştur. TL mevduatta artış hızı % 66,5 yükselmiştir. TL mevduattaki artış hızını da bir önceki yıl düzeyinin üstüne yükseltmiştir.

Banka bilançolarının şeffaflığı konusunda ileri adımlar atılmaya çalışıldığı dönemde dahi, bankalar yıl sonlarında yapay işlemlerle fiktif mevduat yaratarak, mevduat toplamını yüksek gösterebilmektedirler. 1989 yılı sonunda da üç trilyon dolarda fiktif mevduat yaratıldığı hesaplanmaktadır. 1989 yılında yaratılan fiktif mevduat iki şekilde ifade edilebilir.

Kasım/1989 sonunda 7,3 trilyon TL düzeyinde olan ticari kuruluşlar mevduatı, yıl sonunda 9,6 trilyon TL'ye, yine bankalar mevduatı yıl sonu ayında 1,9 trilyon TL'den 4,3 trilyon TL'ye yükselmiştir. Bir ay gibi kıs-

bir sürede, bu iki tür mevduatta artış tutarı yaklaşık 4.7 trilyon TL'dir. Öte yandan ticari mevduat ile bankalar mevduatı 1990 yılının ilk ayında azalmış, ticari mevduat 9.6 trilyon TL'den, yaklaşık 8.0 trilyon TL'ye, bankalar mevduatı da 4.3 trilyon TL'den 3.0 trilyon TL'ye gerilemiştir. 1989 yılının son ayında ticari ve bankalar mevduatının 4.7 trilyon TL artması, buna karşı 1990 yılının ilk ayında da 3 trilyon TL'ye yakın azalış göstermesi, bir yerde bankaların fiktif mevduat yaratıklarını ortaya koymaktadır. Ticari mevduat ile bankalar mevduatı, yıl sonlarında fiktif mevduat yaratmaya elverişli mevduat türleridir. Bankalar hemen her yıl sonunda fiktif mevduat yaratıklarından, incelememizde bankaların bilançolarında gösterdikleri rakamlar esas alınmıştır. Bu sistematik hata, bankaların yıl sonlarında mevduatlarını yapay işlemlerle yüksek göstermeleri, eğilimlerin saptanmasını büyük ölçüde bozmamaktadır.

(vi) 1989 yılında da mevduat türleri itibariyle artış hızları farklı olmuştur. 1989 yılında en hızlı artış gösteren mevduat türü, diğer kuruluşlar mevduatında (sair mevduatta) görülmüş; söz konusu mevduat türü cari fiyatlarla % 140,1 oranında artmıştır. Ekim 1988 ayında yapılan tanım değişikliği ile diğer kuruluşlar (sair) mevduatının kapsamı, sosyal güvenlik kurumlarının mevduatını da kapsayacak şekilde genişletildikten sonra, söz konusu mevduat hızlı artış göstermektedir. Tasarruf mevduatı % 79,6, mevduat sertifikası % 58,1, ticari kuruluşlar mevduatı % 47,5, bankalar mevduatı % 30,6 ve resmi kuruluşlar mevduatı da % 14,3 oranında artış göstermiştir.

1989 yılında döviz tevdiat hesaplarında artış hızı, önceki yıllara göre yavaşlamıştır. DTH'lar, 1987'de % 115,9 oranında artmış iken, artış hızı

1988'de % 68,1'e, 1989'da da % 50,6'ya düşmüştür. Böyle olmakla beraber DTH'lar, yıl sonunda 14.170,3 milyar TL'ye yükselmiştir.

(vii) Mevduat türleri itibariyle artış hızlarının farklı oluşu, mevduat yapısı veya kompozisyonunu bir ölçüde değiştirmiştir. DTH'lardaki artış hızının yavaşlaması sonucu, DTH'ların toplam mevduat içindeki payı hafifçe gerileyerek % 24,5'ten % 22,7'ye düşmüştür. Yıl sonunda TL mevduatındaki yapay artış arındırıldığında, DTH'ların toplam mevduat içindeki payının % 25,0 dolayında olduğu hesaplanmaktadır. DTH'ların banka kaynakları içindeki payının yüksek oluşu, DTH'ların hem bankalar hem de dış ödemeler açısından sorun yaratabileceğini göstermektedir. Ekim/1988'de alınan önlemler, TL mevduata uygulanan yüksek faiz, birikimlerin DTH'lara kaymasını bir ölçüde önlemiş olmakla beraber, TL mevduatta negatif faizin oluşması, birikimlerin 1989 ortalarından itibaren yeniden DTH'lara yönelmesine yol açmıştır.

1989 sonu itibariyle DTH'lar dışında, mevduatın yapısı (kompozisyonu) % 47,4 tasarruf mevduatı, % 20,0 ticari kuruluşlar mevduatı, % 16,2 diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat), % 6,8'i bankalar mevduatı, % 4,1'i mevduat sertifikası ve % 3,5'i de resmi kuruluşlar mevduatı şeklindedir.

Son iki yıldır tasarruf mevduatının TL mevduat içindeki payı yükselmektedir. Tasarruf mevduatının DTH'lar hariç toplam mevduat içindeki payı 1987 yılında % 37,3'e değin düşmüş iken, bu pay 1988 yılında % 43,9'a, 1989 yılında da % 47,4'e yükselmiştir. İzlenen faiz ve kur politikası, tasarruf mevduatının toplam mevduat içindeki payında yükselişe yol açmıştır.

Ticari kuruluşlar mevduatının

(ticari mevduatın) toplam mevduat içindeki payı, 1970'li yılların başlarından sonra son yılların en düşük düzeyine % 20'ye inmiştir. Kaldı ki ticari mevduata yıl sonunda yapay işlemlerle oluşturulan fiktif mevduat da dahil bulunmaktadır. Ekonominin 1988 yılı ortalarında girmiş olduğu durgunluk, 1989 yılında ticari mevduatta artış hızını önemli ölçüde yavaşlatmıştır.

Türk bankacılık sisteminde mevduat ayırımına 1984 yılından sonra giren diğer kuruluşlar mevduatının (sair mevduatın) toplam mevduat içindeki payı son yıllara kadar % 4 dolayında iken, Ekim/1988'de yapılan tanım değişikliği, sosyal güvenlik kurumları mevduatının da sair mevduat kapsamına alınması sonucu hızlı bir artış göstermiş, toplam mevduat içindeki payı 1988 yılında % 12,9'a, 1989 yılında da % 16,2'ye yükselmiştir.

1988 yılında yapılan tanım değişikliği nedeniyle kapsamı daraltılan resmi kuruluşlar mevduatının toplam mevduat içindeki payı, 1987 yılında % 12.0 dolayında iken, bu pay 1988'de % 5,1'e, 1989'da da % 3,5'e kadar gerilemiştir. Bu düşüşte kuşkusuz, sosyal güvenlik kurumları mevduatının resmi kuruluşlar mevduatı kapsamından çıkarılması etkili olmuştur.

Mevduat sertifikasının toplam mevduat içindeki payı giderek gerilemektedir. Mevduat sertifikasının toplam mevduat içindeki payı 1987 yılında % 7,5 dolayında iken, 1988'de % 4,3, 1989'da da % 4,1'e düşmüştür. Mevduat sertifikasının, mevduat kapsamı içinde olması, finansal araçlar eliyle pazarlanamaması, bankalara kısa sürede büyük kaynak sağlayamaması, vergi avantajının bulunmaması gibi nedenlerle, mevduat sertifikalarının banka kaynakları içindeki payı sınırlı boyutta kalmaktadır.

(viii) Faiz ve kur politikası mevduat üzerinde en belirgin etkisini,

mevduatın vade yapısı ile mevduatın TL tasarruf mevduatı ve DTH olarak dağılımı üzerinde göstermektedir. Vadeli ve vadesiz mevduata uygulanacak faiz oranları, mevduatın vade yapısını etkilemektedir. 1989 yıl sonunda toplam mevduatın (DTH'lar) dahil % 34,9'u vadesiz, % 65,1'i de vadeli diğer bir deyişle bir ay ve daha uzun süreli dir. Bu dağılım 1988 yılında % 37,1 vadesiz, % 62,9 vadeli şeklinde idi. 1989 yılında vadeli mevduatın toplam mevduat içindeki payı, önceki yıllara göre yükselmiştir.

DTH'lar hariç, TL mevduatının 1989 yılı sonunda vade dağılımı ise % 36,6'sı vadesiz, % 63,4'ü vadeli dir. Bir önceki yıl bu oranlar sırasıyla % 38,4 ve % 61,6 idi. Yalnız toplam mevduatta değil, TL mevduatta da vadeli oranı önceki yıllara göre yükselmiştir.

1989 yılında toplam mevduat içinde vadeli mevduatın payının yükselmiş olmasına karşı, dikkati çeken diğer bir konu, mevduatın daha kısa süreli hesaplarda yoğunlaşmasıdır. Vadeli mevduat içinde bir ay vadeli olanların payı, bir önceki yıla göre % 11,9'dan % 15,8'e, üç ay vadeli mevduatın payı % 23,1'den % 30,1'e, altı ay vadeli mevduatın payı % 17,4'ten % 19,5'e yükselirken, bir yıllık mevduatın payı % 47,6'dan % 34,6'ya gerilemiştir.

Tasarruf mevduatının da daha çok kısa süreli hesaplarda yoğunlaştığı görülmektedir. 1988 yılı ile karşılaştırıldığında, vadeli tasarruf mevduatı içinde bir ay vadeli mevduatın payının % 12,3'ten % 15,9'a, üç ay vadeli mevduatın payının % 25,4'ten % 36,5'e yükseldiği, altı ay vadeli mevduatın payının % 14,6 ve % 14,7 olarak hemen hemen değişmediği, buna karşı bir yıl vadeli mevduatın payının % 47,7'den % 32,9'a gerilediği görülmektedir.

DTH hesaplarının vade dağılımı da bir önceki yıla göre değişmiştir.

1983 yılı sonunda DTH'ların % 32,8'i vadesiz, % 67,2'si vadeli iken, bu oranlar 1989 yılında % 29,2'si vadesiz, % 70,8'i vadeli şeklini almıştır. DTH'lar da 1989 yılında daha kısa vadeli hesaplarda toplanmıştır. Bir yıl vadeli DTH'ların, vadeli DTH'lar içindeki payı 1983 yılı sonunda % 46,3 iken, 1989 yılı sonunda bu pay % 42,6'ya düşmüştür.

1989 yılında genelde vadeli mevduatın toplam mevduat içindeki payının yükselmesine karşın, mevduatın daha çok kısa süreli hesaplarda toplanması, ekonomide bir faiz yükselmesi ve/veya daha kârlı alternatif kullanım olanakları bulma beklentisini yansıtmaktadır.

(ix) Kamusal sermayeli bankaların (KİT veya bağlı ortaklık şeklindeki bankaların), mevduat ve kredi pazarındaki ağırlıkları 1989 yılında da sürmüştür. Söz konusu bankaların toplam mevduat içindeki payı, bir önceki yıla göre, % 43,4'ten % 47,1'e yükselmiş; krediler içindeki payı (kalkınma ve yatırım bankaları dahil) 1989 yılında da % 57,8 olmuştur.

(x) 1989 yılında bankaların öz kaynakları (dönem kârı ve TC Merkez Bankası hariç), bir önceki yıla göre % 86,5 oranında artarak 8.624,0 milyar TL'ye yükselmiştir. Son yıllarda banka öz kaynaklarında hızlanan bir artış gözlenmektedir. Banka öz kaynaklarında artış oranı, 1985'te % 34,6, 1986'da % 36,0, 1987'de % 62,6 iken, bu oran 1988 yılında % 79,1'e, 1989 yılında da % 86,5'e yükselmiştir. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından bankalarda öz kaynak yeterliliğine ilişkin olarak saptanan «Sermaye Tabanı/Riskli Aktifler, Gayri Nakdi Krediler, Yükümlülükler» oranına uyum çabaları, 1989 yılında banka öz kaynaklarında önceki yıllara göre, hızlı bir artışa yol açmıştır.

(xi) 1989 yılında bankaların net aktif toplamı (aktif toplamından ödenmemiş sermaye ile zararlar indirildikten sonra) bir önceki yıla göre, cari fiyatlarla % 59,5 oranında artarak 109.051,3 milyar TL'ye yükselmiştir. Bankalar genelinde 1989 yılında öz kaynaklar, aktiflerden (varlıklardan) daha hızlı arttığından. Öz Kaynak/Net Varlık (Aktif) Toplamı oranı, 1988 yılında % 6,5 iken, 1989 yılı sonunda % 7,6'ya yükselmiştir. Daha açık bir deyişle, bankalar genelde 1988 yılı sonunda varlıklarının % 6,5'ini öz kaynakları ile finanse ederlerken, 1989 yılı sonunda varlıklarının % 7,6'sını öz kaynakları ile finanse eder duruma gelmişlerdir. Finansmanda öz kaynakların payının artması, bankacılıkta finansal kaldıraç etkisinin yanı sıra riski de bir ölçüde azaltmıştır.

Ticaret veya mevduat bankalarının (kalkınma ve yatırım bankaları dışındaki bankaların) 1989 yılında net aktif toplamı, cari fiyatlarla bir önceki yıla göre, % 60,1 oranında artarak 99.050,2 milyar TL olmuştur. Ticaret (mevduat) bankalarında Öz Kaynaklar/Net Varlık (Aktif) Toplamı oranı 1989 yılı sonunda % 7,4 olmuştur. Bir önceki yıl bu oran % 6,2 düzeyinde idi. Göstergeler, 1989 yılında bankaların mali yapılarının, öz kaynak açısından bir önceki yıla göre daha sağlıklı duruma geldiğini ortaya koymaktadır.

(xii) T.C. Merkez Bankası'nın bankalara açmış olduğu krediler (reskont ve avans kredileri), 1989 yılında bir önceki yıla göre cari fiyatlarla % 40,2 oranında artarak 1.783,6 milyar TL'den 2.500,7 milyar TL'ye yükselmiştir. TCMB'nin bankacılık kesimine açmış olduğu kredilerin 1987 yılında % 122,5, 1988 yılında % 52,7 oranında arttığı dikkate alındığında, son iki yıldır TCMB'nin bankacılık kesimine açmış olduğu kredilerde gö-

reli bir yavaşlama gözlenmektedir. TCMB kredilerinin bankaların pasif toplamına oranı % 2,5'e, toplam mevduata oranı da % 4,0'e değin gerilemiştir. TCMB kredisinin banka kaynakları içindeki payı giderek azalmaktadır; burada TCMB'nin izlediği politikanın yanı sıra bankalar arası para piyasasının (Interbank'ın) gelişmesi de etkili olmaktadır.

(xiii) 1989 yılında tüm banka kredileri (ticaret bankaları ile birlikte yatırım ve kalkınma bankaları kredileri), bir önceki yıla göre cari fiyatlarla % 65,9 oranında artarak yıl sonu itibarıyla 46.046,6 milyar TL'ye ulaşmıştır. 1989 yılında banka kredilerindeki artış hızı önceki yıllara göre artmıştır. Banka kredilerindeki artış hızı 1987 yılında % 62,4, 1988'de de % 48,3 idi.

Kalkınma ve yatırım bankaları dışında, mevduat veya ticaret bankaları olarak nitelendirilen bankaların kredileri, 1989 yılında cari fiyatlarla % 67,6 oranında artarak 39.855,9 milyar TL'ye yükselmiştir. 1988 yılında söz konusu bankaların kredilerindeki artış oranı % 45,0 idi. 1989 yılında banka kredilerindeki artış hızı, mevduat artış hızının üstünde olmuştur.

1989 yılında banka kredilerinde artış hızı genelde bir önceki yıldan yüksek olmakla beraber, kalkınma ve yatırım bankaları kredilerindeki artış hızı yavaşlamıştır. Kalkınma ve yatırım bankalarının kredileri 1988 yılında % 71,6 oranında artmış iken, artış hızı 1989 yılında % 56,0'ya düşmüştür. Söz konusu banka grubu kredilerinin 1989 yılı sonunda ulaştığı düzey 6.190,7 milyar TL'dir. 1989 yılında kamusal sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarının kredileri % 57,6 oranında artarken, özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarının kredileri, bu grupta iki yeni bankanın faaliyete geçmesine karşın, cari fiyat-

larla % 50,0 dolayında olmuştur. Kamusal sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarından İller Bankası'nın kredilerinde artış hızının % 29,4 oranında kalması, bu grup bankalarda genelde kredi artış hızını yavaşlatmıştır.

(xiv) 1989 yılında kredilerin mevduattan daha hızlı artması, bankalarda kredi/mevduat oranını hafifçe yükseltmiştir. 1988 yılında ticaret (mevduat) bankalarında kredi/mevduat oranı DTH'lar dahil % 62,0 iken, bu oran 1989 yılında % 63,9 olmuştur. Oranın yükselişi, 1989 yılında bankaların mevduatı krediye dönüştürmekte daha başarılı olduklarını göstermektedir.

DTH'lar hesaba katılmadığında ticaret bankaları genelinde mevduatın krediye dönüştürülme oranı % 82,6'ya yükselmektedir. 1988 yılında bu oran % 82,1 olarak hemen hemen aynı düzeydeydi. DTH'lar, bir mevduat türü olup banka kaynakları içinde giderek önem kazanmaktadır. Bu nedenle bankalarda kredi/mevduat oranı hesaplanırken, DTH'ların da oranın paydasında yer alması tutarlı olur. DTH'lar dikkate alınmadan hesaplanacak kredi/mevduat oranı yanıltıcı olmaktadır.

(xv) Son yıllarda Türk bankacılığının dışa açılma çabalarına karşın, dışa açılmanın 1989 yılında da nicelik olarak bir aşama gösterdiği söylenemez. Ulusal bankaların yurt dışı şube sayısı 1989 yılında 3 artarak 18'e yükselmiştir. Bu sayıya ulusal bankaların Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde bulunan 8 şubesi de dahildir. 1989 yılında ulusal bankaların yurt dışı şubelerinin topladıkları mevduat, toplam mevduatın % 1,9'unu, açıkları krediler de toplam kredilerin % 2,7'sini oluşturmuştur. Bu oranlar 1988 yılında da sırasıyla % 2,2 ve % 2,6 düzeyinde idi. Ulusal bankaların yurt dışı şubeleri

aracılığı ile topladıkları mevduat ve açtıkları krediler, oransal olarak artış değil tersine 1987 yılına göre gerileme göstermektedir.

(xvi) 1989 yılında bankaların kârları cari fiyatlarla artmış gözükmele beraber reel olarak azalmış, kârlılık oranları da genelde düşmüştür. Bankaların toplam net (vergi sonrası) kârları, 1989 yılında cari fiyatlarla bir önceki yıla göre % 13,2 oranında artarak 1.922,9 milyar TL olmuştur. Banka kârlarının 1986'da % 74,5, 1987'de % 96,0 ve 1988 yılında da % 89,0 oranlarında arttığı dikkate alındığında 1989 yılında banka kârlarının artış hızındaki düşüş daha belirgin olarak görülmektedir. 1989 yılında banka kârlarının enflasyona göre düzeltildiğinde, bir önceki yıla kıyasla % 33,3 oranında azaldığı hesaplanmaktadır.

1989 yılında bankaların öz sermaye kârlılıkları da önemli ölçüde azalmıştır. 1988 yılında bankalar genelinde Net Kâr/Öz Sermaye oranı % 38,3 iken, bu oran 1989 yılında % 23,3'e gerilemiştir. Cari fiyatlarla 1989 yılında bankalarda öz sermaye artış hızının (% 86,5), net kâr artış hızından (% 13,2) çok yüksek oluşu, öz sermaye kârlılığında önemli ölçüde düşüşe yol açmıştır.

1989 yılında bankalar genelinde öz sermaye kârlılığı (net kâr/yıl sonu öz sermaye tutarı) % 23,2 olmakla beraber, banka grupları itibarıyla Net Kâr/Öz Sermaye oranı farklıdır. Ticaret veya mevduat bankalarında öz sermaye kârlılığı ortalama olarak % 24,9, kalkınma ve yatırım bankaları grubunda ise % 10,1'dir. Bir önceki yıl ise, ticaret veya mevduat bankaları olarak nitelendirilen bankalarda ortalama öz sermaye kârlılığı % 41,1, kalkınma ve yatırım bankalarında ise % 20,0 düzeyinde idi. Açıklanan bilançolara göre 1989 yılında gerek ticaret (mevduat) bankalarının

gerek kalkınma ve yatırım bankalarının öz sermaye kârlılığı, bir önceki yıla göre önemli ölçüde azalmıştır.

Ticaret (mevduat) bankaları grubu içinde de bankalar itibarıyla kârlılık oranları farklıdır. Öz sermaye kârlılığı, yabancı sermayeli ticaret bankalarında % 43,8 iken, özel sermayeli ulusal ticaret bankalarında % 27,5'e, kamusal sermayeli bankalarda da % 20,5'e düşmektedir. Bir önceki yıla karşılaştırıldığında, öz sermaye kârlılığının yabancı sermayeli ticaret bankalarında % 79,0'dan % 43,8'e, özel sermayeli ulusal ticaret bankalarında % 41,3'den % 27,5'e, kamusal sermayeli bankalarda da % 37,3'den % 20,5'e gerilediği görülmektedir.

1989 yılında bankaların kârlılık oranını düşüren en önemli etken, faiz marjındaki daralma olmuştur. Bankaların aldıkları faizler ile verdikleri faizler arasındaki farkın alınan faizlere oranı, diğer bir deyişle faiz marjı (faiz gelirinin alınan faizlere oranı) 1988 yılında % 21,3 iken, 1989 yılında bu oran % 12,0'ye düşmüştür. Diğer bir deyişle bankalar aldıkları faizin % 88,0'ini kullandıkları kaynaklara faiz olarak ödemişlerdir. 1989 yılında bankaların mevduata görelilik olarak yüksek faiz ödemelerine karşın, kredi faizlerinin bir önceki yıla göre yükselmemesi, hatta bazı kredi türlerinde düşmesi, bankalarda faiz marjını önemli boyutta daraltmıştır.

1989 yılında Türk bankacılık sisteminin aktif kârlılığı da bir önceki yıla göre azalmıştır. 1988 yılında % 2,5 dolayında olan net aktif kârlılığı, 1989 yılında % 1,76'ya düşmüştür. Net aktif kârlılığındaki düşüş, 1989 yılında bankalar genelinde varlıkların (aktifin), net kârdan daha hızlı arttığını göstermektedir. Gerçekten 1989 yılında bankalarda net aktif cari fiyatlarla % 59,5 oranında artarken, net kârdaki artış oranı % 13,2 düzeyinde kalmıştır.

1989 yılında bankaların ayırmış oldukları vergi karşılıklarının tutarı 403,6 milyar TL'dir. Bankalar genelinde ayrılan vergi kaynaklarının vergi öncesi kâra oranı % 16,9; ticaret veya mevduat bankalarında da ortalama olarak % 14,8'dir. Bu oran bir önceki yıl % 11,4 düzeyinde idi. Ticari kazançtan indirilen devlet tahvili, Hazine bonusu faizlerinde vergi kesintisi oranının 1989 yılında % 10 olarak uygulanması, ticaret bankalarında efektif vergi yükünü, 1989'da az da olsa artırmıştır.

(xvii) Açıklanan bilançolara göre 1989 yıl sonu itibarıyla bankaların tahsili gecikmiş alacaklarının net tutarı 693,3 milyar TL'dir. Diğer bir deyişle bankalar tahsili gecikmiş alacaklarının 693,3 milyar TL'lik bölümü için henüz karşılık ayırmamışlardır. Tahsili gecikmiş alacakların net tutarı giderek artmaktadır. Tahsili gecikmiş alacakların net tutarı, 1987 yılında 826,0 milyar TL iken, 1988 yılında 797,2 milyar TL'ye, 1989 yılında da 693,3 milyar TL'ye düşmüştür. Bankaların 1989 yılı sonu iti-

bariyle kredilerinin ulaştığı tutarın 46,0 trilyon TL olduğu, net kârlarının 1,9 trilyon TL'yi aştığı ve öz kaynaklarının 8,3 trilyon TL'ye yaklaştığı dikkate alındığında, tahsili gecikmiş alacaklar, sistemi riske sokacak ağırlıklı bir sorun olarak gözükmemektedir. Ancak, banka bilançolarında gösterilen Tahsili Gecikmiş Alacaklar'ın tutarı, ayrılan karşılıkların yeterli olup olmadığı tartışma konusudur. Bilançolarda gösterilen tutar ne düzeyde olursa olsun, Türk bankacılık sisteminin boyutu tam olarak bilinemeyen bir donuk ve/veya batık kredi sorunu vardır. Bu sorunun ağırlığı, banka kredileri ve ayrılan karşılıklar arttıkça görece olarak hafiflemektedir.

II. Sayısal Bilgiler ve Değerlendirmeler

Türkiye Bankalar Birliği'nin «Bankalarımız 1989» isimli 159 no.lu yayını ile TCMB'nin 1989 Yıllık Raporu'ndan yararlanarak, 1989 yılında banka, mevduat ve krediler alanındaki gelişmeler, aşağıdaki bölümlerde

T A B L O I
Türkiye'de Faaliyette Bulunan Bankalar
1989 Sonu İtibarıyla

Bankalar	Sayı
— Emisyon Bankası (T.C. Merkez Bankası)	1
— Ticaret (Mevduat) Bankaları	53
• Ulusal Bankalar	32
• Kamusal Sermayeli Bankalar	8
• Özel Sermayeli Bankalar	24
• Yabancı Sermayeli Bankalar	21
— Kalkınma ve Yatırım Bankaları	9
• Ulusal Bankalar	7
• Kamusal Sermayeli	3
• Özel Sermayeli	4
• Yabancı Sermayeli	2

ayrıntılı ve sayısal olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

A. Kurumsal Gelişmeler

1- Türkiye'de Faaliyette Bulunan Bankalar

1989 yılı sonunda ülkemizde faaliyette bulunan banka sayısı 63 olup, mevcut bankalar aşağıdaki şekilde ayırıma tâbi tutulabilir (Tablo I):

1989 yılında ülkemizde ulusal banka niteliğinde, kalkınma ve yatırım bankası türünde iki yeni banka, Birleşik Yatırım Bankası ve Tekfen Yatırım ve Finansman Bankası kurulmuş, yabancı banka olarak da Kıbrıs Kredi Bankası şube açarak ülkemizde faaliyete geçmiştir. T.C. Turizm Bankası'nın, Türkiye Kalkınma Bankası (eski unvanı Devlet İşçi ve Yatırım Bankası-DESİYAP) ile birleşmesi işlemleri 1989 yılında tamamlanmış ve T.C. Turizm Bankası'nın tüzel kişiliği sona ermiştir. 1990 yılı başlarında kalkınma ve yatırım bankası türünde Avrupa-Türk Yatırım Bankası A.Ş. (EUROTURK BANK) kurulmuş, böylece ülkemizde faaliyette bulunan banka sayısı 64'e yükselmiştir.

2- Şube Sayısı

1989 yılında banka şube sayısı (yurt dışı şubeler ve TCMB şubeleri dahil) 65 artarak 6617'ye yükselmiştir. 1989 sonu itibariyle bankaların yurt içi şube sayıları 6575, ulusal bankaların yurt dışı şube sayısı da 18'dir. Buna TCMB'nin 24 şubesi de eklendiğinde, toplam şube sayısına ulaşılmaktadır.

1989 yılında toplam banka şube sayısında artış oranı % 1,0 dolayındadır. Şube sayısında artış hızı 1984'ten bu yana en düşük düzeye inmiştir. Bankalar, 62'si yurt içinde 3'ü de yurt dışında olmak üzere 1989 yılında 65 yeni şube açmıştır.

1970-1989 döneminde banka şube sayısındaki gelişmeler «Tablo II»de verilmiştir.

T A B L O II
Banka Şube Sayısındaki Gelişmeler
(1970 - 1989)

Yıllar	Şube Sayısı	Yıl İçinde Açılan Şube Sayısı	Artış Oranı (%)
1970	3210	262	8.8
1971	3427	217	6.8
1972	3682	255	7.4
1973	4023	341	9.3
1974	4425	402	10.0
1975	4605	180	4.1
1976	4835	230	5.0
1977	5238	403	8.3
1978	5484	247	4.7
1979	5769	284	5.2
1980	5975	206	3.6
1981	6265	290	4.8
1982	6375	110	1.7
1983	6284	(91)	-1.4
1984	6226	(58)	-0.9
1985	6292	66	1.1
1986	6372	80	1.3
1987	6441	69	1.1
1988	6552	111	1.7
1989	6617	65	1.0

Son yıllarda banka şube sayısındaki artışın sınırlı ölçülerde kalması; (i) Bankacılık faaliyetine ilişkin düzenlemelerde banka şubeleri için öngörülen sermaye miktarının artırılması; (ii) Bankaların artan maliyetleri karşısında daha rasyonel bir şube politikası izleyerek, zararlı veya az mevduatlı şubelerini kapatmaları veya birleştirmeleri; (iii) Mevduatın pahalı bir kaynak halini alması sonucu şube bankacılığının çekiciliğini yitirmesi; (iv) Büyük bankaların yurt yüzeyinde örgütlenmelerini büyük ölçüde tamamlamış olmaları ve (v) Elektronik bankacılığa geçiş sonucu

şube anlayışının değişmesi ile açıklanabilir.

1990 yılında da bu etmenlerin etkisi ile şube sayısındaki artışın çok sınırlı ölçüler içinde kalacağı tahmin edilebilir.

Banka şubelerinin bölgeler arası dağılımı 1964-1989 yılları arasında karşılaştırmalı olarak «Tablo III»de verilmiştir.

1989 yılında yeni açılan yurt içi şube sayısının sınırlı olmasına karşın, yeni şubelerin ülkenin gelişmiş yörelerinde özellikle Marmara Bölgesi'nde açılması, bu bölgenin toplam banka şubesi içindeki payının % 27,2' den % 27,9'a yükselmesine yol açmıştır.

Banka şubelerinin bölgesel dağılımı, 1964-1989 gibi daha geniş bir zaman boyutu içinde incelendiğinde, banka şubelerinin ülkenin gelişmiş yörelerinde, özellikle büyük kentlerde yoğunlaşmakta olduğu daha belirgin bir şekilde görülmektedir. Gerçekten Kuzey Doğu, Güney Doğu, Orta Güney ve Orta Doğu gibi 28 ili kapsayan gerice yörelerdeki şubelerin, yurt içi banka şube sayısına oranı 1964 yılında % 21,0 iken, bu oran 1989 yılı sonunda % 17,7'ye gerilemiştir. Üç

büyük ilimizdeki (İstanbul 1295, Ankara 532, İzmir 526) banka şube sayısı ise, ülkedeki banka şube sayısının % 35,7'sini oluşturmaktadır.

B. Banka Kaynakları

Ticaret bankalarının kaynakları esas itibariyle mevduattan (Döviz Tevdiat Hesapları ile mevduat sertifikası dahil) oluşmaktadır. Mevduatın yanı sıra öz kaynaklar, TCMB kredileri, dış krediler, fonlar, bankalar arası para piyasasından (interbank) sağlanan kaynaklar da banka kaynakları arasında yer almaktadır. Son yıllarda banka kaynakları arasında, dış kredilerin, bankalar arası para piyasasından sağlanan kaynakların payı artarken, TCMB kredilerinin payının azaldığı gözlenmektedir. Bankaların başlıca kaynaklarında 1989 yılında gözlenen gelişmeler, aşağıda açıklanmıştır.

1- Öz kaynaklar

Ülkemizde bankaların öz kaynakları toplamı (T.C. Merkez Bankası dışında) 1989 yılı sonu itibariyle aynısı «Tablo IV»de gösterildiği gibi, 8.264,0 milyar TL'dir. TCMB da dahil edildiğinde, bankacılık sisteminin öz

T A B L O III
Banka Şubelerinin Bölgelerarası Dağılımı

Bölgeler	1964		1985		1986		1987		1988		1989	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1. Orta Kuzey	261	13.7	957	15.2	966	15.2	973	15.1	988	15.1	1013	15.3
2. Ege	360	18.9	1254	20.0	1274	20.0	1298	20.2	1322	20.2	1337	20.3
3. Marmara	548	28.7	1707	27.2	1737	27.3	1766	27.5	1810	27.2	1840	27.9
4. Akdeniz	162	8.5	598	9.5	611	9.6	614	9.6	630	9.7	619	9.4
5. Kuzey Doğu	82	4.3	193	3.1	195	3.1	194	3.0	196	3.0	197	3.0
6. Güney Doğu	101	5.3	241	3.8	241	3.8	238	3.7	236	3.6	238	3.6
7. Karadeniz	176	9.2	611	9.7	612	9.6	618	9.6	623	9.5	620	9.4
8. Orta Doğu	99	5.2	287	4.6	287	4.5	288	4.5	287	4.4	288	4.3
9. Orta Güney	118	6.2	431	6.9	436	6.9	438	6.8	445	6.8	447	6.8
Toplam	1907	100.0	6279	100.0	6359	100.0	6427	100.0	6537	100.0	6599	100.0

Not: TCMB şubeleri dahil, bankaların yurt dışı şubeleri hariç.

kaynakları 8.412,7 milyar TL'ye yükselmektedir. 1989 yılında banka öz kaynaklarında artış oranı (TCMB hariç) cari fiyatlarla % 86,5'tir. TCMB da dahil edildiğinde, 1989 yılında bankacılık sisteminde öz kaynak artış oranı, cari fiyatlarla % 86,3 olmaktadır.

«Tablo IV»de yer alan rakamlarla, Etibank ve Sümerbank'ın banka-

cılık faaliyeti dışında kullandıkları öz kaynaklarla kalkınma ve yatırım bankaları da dahil bulunmaktadır. Çok amaçlı kuruluşlarla kalkınma ve yatırım bankaları hariç tutulursa, salt ticaret bankaları olarak nitelendirebileceğimiz bankaların 1970-1989 döneminde öz kaynaklarındaki gelişmeler «Tablo V»de gösterilmiştir.

Etibank, Sümerbank ve Denizcilik

T A B L O IV
Bankaların Özkaynakları (Milyar TL)
(1989 Sonu İtibariyle)

Bankalar	İtibari Sermaye	Ödenmiş Sermaye	Yedek Akçeler	Değer Artış Fonu	Birk. Zararlar	Özkaynak Toplamı
A. Ticaret Bankaları						
— Kamusal Sermayeli	4.762,4	1.880,8	610,5	994,7	135,1	3.350,9
— Özel Ulusal Sermayeli	2.205,6	1.887,8	776,2	1.071,2	—	3.735,2
— Yabancı Sermayeli	202,9	190,9	64,8	27,0	23,4	259,3
Ticaret Bankaları Toplamı	7.170,9	3.959,5	1.451,5	2.092,9	158,5	7.345,4
B. Kalkınma ve Yatırım Bankaları						
— Kamusal Sermayeli	1.000,0	611,9	116,3	41,3	—	769,5
— Özel Ulusal Sermayeli	140,0	111,7	9,8	15,7	—	137,2
— Yabancı Sermayeli	11,0	11,0	0,2	0,7	—	11,9
Kalkınma ve Yatırım Bankaları Toplamı	1.151,0	734,6	126,3	57,7	—	918,6
C. TC. Merkez Bankası	25,0	25,0	34,9	88,8	—	148,7
Genel Toplam	8.346,9	4.719,1	1.612,7	2.239,4	158,5	8.412,7

Notlar: (1) 1989 yılı kârından yedek akçelere kelenecek bölüm özkaynaklara dahil edilmemiştir.

(2) Karşılıklar, serbest karşılık niteliğinde de olsa özkaynaklara dahil edilmemiştir.

(3) Etibank, Sümerbank, Denizcilik Bankası, kamu sermayeli ticaret bankalarına dahildir.

(4) Kamusal sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarına, Türkiye İhracat Kredi Bankası (Eximbank), Türkiye Kalkınma Bankası, İller Bankası, T.C. Turizm Bankası dahildir.

(5) Zararlar, dönem zararı ile kapatılmamış geçmiş yıllar zararlarını kapsamaktadır.

T A B L O V
Ticaret Bankalarının
Özkaynaklarında Gelişmeler
1970 - 1989

Yıllar	Ticaret Bankalarının Öz Sermayeleri* (Milyar TL)	Önceki Yıla Göre Artış Oranı
1970	3.3	—
1971	4.0	% 20
1972	4.3	% 8
1973	5.3	% 22
1974	5.6	% 7
1975	6.5	% 16
1976	8.1	% 25
1977	10.2	% 27
1978	12.2	% 20
1979	18.2	% 49
1980	27.6	% 51
1981	86.7	%214
1982	150.2	% 73,2
1983	272.2	% 81,3
1984	427,1	% 56,9
1985	623.2	% 45,9
1986	917.0	% 47,1
1987	1.761,1	% 92,1
1988	3.415,1	% 93,9
1989	6.191,2	% 81,3

(*) T.C. Merkez Bankası, Sümerbank, Etibank, Denizcilik Bankası, Yatırım ve Kalkınma Bankaları hariç.

lik Bankası dışında ticaret bankaları grubunun öz kaynakları, 1989 yılında bir önceki yıla göre, cari fiyatlarla % 81,3 oranında artarak 6.191,2 milyar TL'ye yükselmiştir. Ticaret bankalarında, öz kaynak artışının son yıllarda hızlandığı görülmektedir. Ancak, öz kaynaklarda artışın önemli bir bölümünün yeniden değerlendirilmeden kaynaklandığı dikkate alınmalıdır. Nitekim, sermayeye eklenenler dışında, ticaret bankalarında yeniden değerlendirme değer artış fonu 1989 yılı sonunda 2.092,9 milyar TL'ye yükselmiş olup, öz kaynakların % 28,5'ini oluşturmuştur.

3182 sayılı Bankalar Kanunu ve bu kanunun 78'inci maddesi uyarınca Bakanlar Kurulu'nun yapmış olduğu düzenleme, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın belirlemiş olduğu «Sermaye Tabanı/Riskli Aktifler, Gayri Nakdi Krediler, Yükümlülükler» oranı bankalar için zorunlu sermaye tutarlarını önemli ölçüde artırmış bulunmaktadır. Ayrıca öz kaynakların, bankalarda genel kredi hacmi, bir gerçek veya tüzel kişiye açılacak kredi sınırları, iştiraklere verilebilecek krediler, iştiraklere ayrılacak sermaye tutarı, limit dahil verilecek teminat mektupları, bankaların edinebilecekleri taşınmaz mallar için bir sınır, ölçü oluşturması; bankaları, daha fazla öz kaynakla çalışmaya zorlamaktadır.

Bankaların öz kaynakları, banka alacaklılarına karşı bir güvence oluşturduğundan, bankaya itibar ve prestij kazandırdığından, yasal zorunluluklar dışında banka işletmeciliğinin gerekleri de bankalarda öz kaynakların sürekli artmasına yol açmaktadır. Ticaret bankalarında öz kaynak yapısı incelendiğinde, genelde, öz kaynağın % 53,9'unun ödenmiş sermayeden, % 46,1'inin de değer artış fonu ile yedek akçelerden (zararlar indirildikten sonra) oluştuğu görülmektedir. Ancak bu oranlar, banka grupları itibarıyla farklıdır. Kamu bankalarında (kalkınma ve yatırım bankaları hariç) öz kaynağın % 56,1'ini ödenmiş sermaye, % 43,9'unu da (değer artış fonu dahil) yedek akçeler oluşturduğu halde; özel ticaret bankalarında öz kaynağın % 50,5'ini

◆ Bir aslanın idare ettiği ceylan ordusu, bir ceylanın idare ettiği aslan ordusundan çok daha üstündür.

Lâtin Atasözü

ödenmiş sermaye, % 49,5'ini ise değer artış fonu ile yedek akçeler oluşturmaktadır. Kamu bankaları ile özel bankaların öz kaynak yapıları farklı görünülmektedir. Kamu bankalarında öz kaynağın en önemli ögesinin ödenmiş sermaye olmasına karşılık; özel bankalarda kârdan ayrılan yedek akçeler, değer artış fonu ve/veya değer artış karşılıkları öz kaynakların önemli bölümünü oluşturmaktadır.

Yabancı bankalar, özellikle 1980 yılından sonra ülkemize gelmiş oduklarından ve kârlarının önemli bölümünü dışarıya transfer ettiklerinden, söz konusu bankalarda henüz yeterli bir yedek akçe birikimi olmamıştır. Büyük bir bölümü dar mükellef olan bu bankaların, yeniden değerlendirme yapma hakları da olmadığından, değer artış fonları da oluşmamaktadır. Bu nedenlerle yabancı bankalarda öz kaynakların 1989 sonu itibarıyla oluşumu, yaklaşık olarak % 73,6 ödenmiş sermaye, % 16,0 yedek akçe, % 10,4 değer artış fonu şeklindedir.

Kalkınma ve yatırım bankaları grubunda ise öz kaynak yapısı % 80,0 ödenmiş sermaye, % 13,7 yedek akçeler, % 6,3 de değer artış fonu biçimindedir. Kalkınma ve yatırım bankalarında ödenmiş sermayenin öz kaynaklar içindeki payı görece olarak yüksektir.

2 - Mevduat

Ticaret bankalarının en önemli kaynağını oluşturan mevduatta 1989 yılında gözlenen gelişmeler ayrıntılı olarak aşağıda açıklanmıştır.

a) Mevduatta Gelişmeler (Genel Olarak)

1989 yılı sonunda genel mevduat hacmi (DTH'lar dahil) 1988 yıl sonuna göre cari fiyatlarla % 62,6 oranında, 24.020,9 milyar TL artarak 62.404,5 milyar TL'lik bir boyuta ulaşmıştır. 1989 yılında TL mevduat cari fiyatlarla % 66,5 oranında, 19.262,5 milyar TL artarken; DTH'lar 4.758,3 milyar TL, % 50,6 oranında artmıştır.

T A B L O VI/A
Mevduatta Gelişmeler (Milyon TL)
1970 - 1984

Yıllar	Tas. Mev.		Tic. Mev.		Res. Mev.		Bank. Mev.		Toplam Mev.	
	Tutar	Art. Or.	Tutar	Art. Or.	Tutar	Art. Or.	Tutar	Art. Or.	Tutar	Art. Or.
1970	25.043	20	7.270	20	3.933	19	1.817	60	38.063	19
1971	33.229	33	9.462	30	5.785	47	3.099	70	51.575	35
1972	42.103	27	12.978	37	7.913	37	7.879	154	70.873	37
1973	53.523	27	16.212	25	10.498	33	4.238	(46)	84.464	19
1974	64.604	21	22.836	41	11.628	11	3.525	(17)	102.593	21
1975	82.866	28	32.374	42	17.134	47	16.375	365	148.749	45
1976	97.409	18	45.357	40	20.080	17	30.940	89	193.785	30
1977	123.245	26	63.936	41	26.080	30	30.276	(2)	243.537	26
1978	160.757	30	87.280	36	35.348	36	39.531	31	322.916	33
1979	237.200	47	155.976	79	50.925	44	45.916	16	490.017	52
1980	385.812	63	286.963	84	84.125	65	56.859	24	813.758	66
1981	909.152	136	469.798	64	157.391	87	111.758	97	1.648.099	103
1982	1.513.943	67	660.088	40	220.334	40	220.436	97	2.614.801	59
1983	1.943.851	28	819.749	24	365.255	66	257.906	17	3.386.761	30
1984	3.270.778	68	1.169.290	43	571.042	56	363.281	41	5.374.391	59

T A B L O VI/B
Mevduatta Gelişmeler (Milyar TL)
1985 - 1989

Yıllar	Tasarruf Mevduatı	Mevduat Sertifikası	Ticari Kuruluşlar Mevduatı	Resmi Kuruluş Mevduatı	Bankalar Mevduatı	Sair Mevduat	Toplam Mevduat
1985	4.187,1	668,2	1.911,7	886,4	780,2	380,2	8.813,8
1986	5.752,6	787,7	3.192,3	1.325,3	1.654,3	523,1	13.235,3
1987	6.929,2	1.392,1	5.179,0	2.237,3	2.035,8	791,6	18.565,1
1988	12.711,3	1.251,1	6.528,8	1.485,8	3.263,2	3.732,1	28.972,3
1989	22.831,4	1.978,4	9.627,9	1.698,8	4.262,9	7.835,5	48.234,9

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.

Not: (1) 1985 yılı öncesinde, diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat) ile mevduat sertifikası, tasarruf mevduatı içinde gösterilmiştir.

(2) Döviz Tevdiat Hesapları (DTH) hariç.

1970-1989 döneminde mevduattaki gelişmeler, mevduat türleri itibariyle, ayrıntılı olarak «Tablo VI»da verilmiştir. 1985 yılından itibaren mevduat ayrımı değiştiğinden, Tablo iki bölümlü, 1985 öncesi ve 1985 sonrası olarak düzenlenmiştir.

1989 yılında mevduatta gözlemlenen gelişmeler ana hatları ile şöyle özetlenebilir:

(i) 1989 yılında toplam mevduatta (DTH'lar dahil) artış oranı % 62,6'dır. TL mevduat % 66,5 oranında artarken, DTH'larda artış oranı % 50,6 olmuştur. 1988 yılında ise toplam mevduatta artış hızı % 58,9 iken, TL mevduat % 56,1 oranında büyürken, DTH'lar % 68,1 oranında artmış idi. Önceki yıllarda DTH'lar TL mevduattan daha hızlı artarken, izlenen kur ve faiz politikası sonucu 1989 yılında TL mevduat, DTH'lardan daha hızlı artış göstermiş, bunun sonucu DTH'ların toplam içindeki payı % 24,5'ten % 22,7'ye gerilemiştir.

(ii) 1989 yılında da mevduat türlerinde artış hızları birbirinden farklı olmuştur. En hızlı artış % 140,1 ile sair (diğer kuruluşlar) mevduatta olmuştur. Söz konusu mevduatın ta-

nımı değiştirilerek kapsamı genişletildiğinden, artışın bir bölümü tanım değişikliğinden kaynaklanmaktadır. Tanım değişikliği, kapsam genişletilmesi, sair mevduat üzerinde en belirgin etkisini 1988 yılında göstermiş ve anılan mevduat 1988 yılında % 371,5 oranında artmış iken, artış hızı 1989 yılında % 140,1 olmuştur.

Artış hızı yönünden sair (diğer kuruluşlar) mevduatı, % 79,6 oranında artış ile tasarruf mevduatı, % 58,1 oranında artışla mevduat sertifikası, % 47,5 oranında artışla ticari mevduat (ticari kuruluşlar mevduatı), % 30,6 oranında artışla bankalar mevduatı ve % 14,3 oranında artışla da resmi kuruluşlar mevduatı (resmi mevduat) izlemiştir.

1989 yılında bir önceki yıla göre, tasarruf mevduatı, sair mevduat ve bankalar mevduatının artış hızları yavaşlarken, ticari mevduatın artış hızı yükselmiştir. 1988 yılında mevduat sertifikası ve resmi kuruluşlar mevduatı azalış göstermiş iken, 1989 yılında mevduat sertifikası % 58,1 gibi oldukça hızlı artarken, resmi kuruluşlar mevduatındaki artış % 14,3 oranında kalmıştır. Özellikle sosyal güvenlik kurumları mevduatının

«resmi mevduat» kapsamında çıkarılarak «sair mevduat» kapsamına alınması, resmi kuruluşlar mevduatı artış hızını önemli ölçüde etkilemektedir.

(iii) 1989 yılında ticari (ticari kuruluşlar) mevduatın artış hızının bir önceki yıla göre artarak cari fiyatlarla % 26,1'den % 47,5'e yükselmesine karşın, ticari mevduatın toplam TL mevduat içindeki payı % 22,5'ten % 20,0'ye gerilemiştir. 1989 yılı ortalarından itibaren Türk ekonomisindeki hareketlenme, etkisini ticari mevduat üzerinde de göstermiş, ticari mevduatta artış hızını, bir önceki yıl düzeyinin üstüne yükseltmiştir.

Ticari mevduat artış hızı yıllar itibariyle dalgalanma göstermektedir. 1980-1989 döneminde ticari mevduatın yıllar itibariyle göstermiş olduğu artış hızı, cari fiyatlarla sırasıyla % 84,0, % 64,0, % 40,5, % 21,2, % 42,6, % 63,5, % 67,0, % 62,2, % 26,1 ve % 47,5 olmuştur. Son 10 yılda ticari mevduatta artış hızları, cari fiyatlarla % 84,0 ile % 21,2 arasında dalgalanmıştır.

Ticari mevduatın, toplam TL mevduat içindeki payı 1980 yılından bu yana azalma eğilimi göstermektedir. 1980 yılında ticari mevduatın toplam mevduat içindeki payı % 35,3 iken, bu pay 1989 yılında % 20,0'ye gerilemiştir. Son 10 yılda ticari mevduatın, toplam mevduat içindeki payı 1986 ve 1987 yılları dışında sürekli azalmıştır. Ekonominin büyüme hızı ile birlikte enflasyon oranı, ticari mevduatın artış hızını belirleyen en önemli etkenler olarak görülmektedir.

Ticari mevduat yıl sonlarında yapay işlemlerle kabarık gösterilmeye elverişli mevduat türüdür. Bankalarımız genellikle yıl sonlarında ticari mevduatı kabarık göstermektedirler. Ancak, bu işlem her yıl sistematik

bir şekilde yineleniğinden, genel eğilimi etkilememektedir.

(iv) 1970'li yıllarda bankalar mevduatının artış hızını belirleyen en önemli etmen, ülkemize gelen bankalar mevduatı şeklinde gelen Döviz Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesapları (DÇM) idi. Döviz tevdiat hesaplarının gelişmesi sonucu DÇM girişlerinin durması, son yıllarda bankalar mevduatının artış hızının diğer mevduat türlerine göre daha ılımlı ölçüler içinde kalmasına yol açmaktadır. Bununla beraber 1988 yılında bankalar mevduatı, son yıllardaki eğilime ters düşer şekilde, % 60,3 gibi çok hızlı bir tempoda artmış, 1989 yılında bu artış hızı yeniden % 30,6'ya düşmüştür.

Bankalar mevduatı da yıl sonlarında yapay işlemlerle kabarık gösterilmeye elverişli mevduat türüdür. Bankalar, karşılıklı mevduat yaparak, mevduat toplamlarını yüksek gösterebilmektedirler. Türkiye'de konsolide mevduat hesaplanırken, çift sayımı önlemek için, yurt içinde bankaların birbirlerine yaptıkları mevduatın elimine edilmesi gerekir.

Bankalar mevduatının toplam mevduat içindeki payı 1976 yılında, DÇM'lerin etkisi ile % 15,9'a kadar yükselmiş iken, izleyen yıllarda düşerek 1984 yılında % 6,8'e deşin imiş idi. 1984 yılından sonra bankalar mevduatının toplam mevduat içindeki payı yeniden yükselmeye başlamış, bu pay 1988 yılında % 11,3'e kadar çıkmış ise de 1989 yıl sonunda % 8,8'e düşmüştür. Daha önce de belirtildiği gibi, bankalar mevduatı, yıl sonlarında yapay işlemlerle türetilmeye elverişli bir mevduattır. 1989 yılı sonunda bankaların, karşılıklı mevduat yapma yoluyla toplam mevduatı en azından 1,5-2,0 trilyon fazla gösterdikleri söylenebilir.

(v) 1989 yılında en yavaş artan mevduat türü resmi kuruluşlar mevduatı (resmi mevduat) olmuştur. Res-

mi mevduat cari fiyatlarla dahi % 14,3 oranında artmıştır. Bir önceki yıl ise resmi mevduat, tanım değişikliği nedeniyle sosyal güvenlik kurumlarının mevduatının «Sair Mevduat» kapsamına alınması üzerine % 33,6 oranında azalış göstermiş idi.

T.C. Merkez Bankası Yasası'na göre «Hazine ve katma bütçeli idarelerle, özel idare ve belediyelere ait paraların, kurulu olduğu yerde T.C. Merkez Bankası şubelerine, kurulu bulunmadığı yerlerde de muhabirlerine yatırılması» zorunlu bulunmaktadır (1211 sayılı Kanun m. 41). Bu nedenle de resmi mevduat, daha çok T.C. Merkez Bankası'nın muhabiri T.C. Ziraat Bankası'nda toplanmaktadır. Nitekim 1989 sonu itibariyle de resmi mevduatın % 86,0'sı T.C. Ziraat Bankası'nda bulunmaktadır. Kamusal sermayeli bankaların resmi mevduat içindeki payları toplamı da % 98,8'e kadar yükselmektedir.

(vi) 1989 yılı sonunda mevduatın (DTH'lar dışında) % 47,4'ünü tasarruf mevduatı, % 20,0'sini ticari kuruluşlar mevduatı, % 16,2'sini diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat), % 4,1'ini mevduat sertifikası ve % 3,5'ini de resmi kuruluşlar mevduatı oluşturmaktadır. Mevduatın türler itibariyle dağılımında bir önceki yıla göre gözlenen değişiklik, diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat) ile tasarruf mevduatının paylarının yükselmesine karşılık, ticari kuruluşlar mevduatı, bankalar mevduatı, resmi kuruluşlar mevduatı ve mevduat sertifikasının paylarının düşmüş olmasıdır. Açıklanan verilere göre, 1989'da diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat) hızlı bir artış göstererek, toplam mevduat içindeki payı % 12,9'dan % 16,2'ye yükselmiştir. Ancak bu artışta, daha önce de belirtildiği gibi, diğer kuruluşlar mevduatının (sair mevduatın) kapsamının genişletilmesi etkili olmuştur. Tasarruf mevduatı

tının payı da % 43,9'dan % 47,4'e yükselmiştir. İzlenen faiz politikası sonucu tasarruf mevduatı, 1988 ve 1989 yıllarında hızlı artan mevduat türü olmuştur. 1984'ten sonra en yavaş artan mevduat türü durumunda olan tasarruf mevduatı, 1988 ve 1989 yıllarında hızlı artan mevduat türüne dönüşmüştür. Bankalar mevduatının toplam mevduat içindeki payı 1989 yılında % 11,3'ten % 8,8'e, ticari kuruluşlar mevduatının payı % 21,5'ten % 20,0'ye, resmi kuruluşlar mevduatının payı % 5,1'den % 3,5'e ve mevduat sertifikasının payı da % 4,3'den % 4,1'e gerilemiştir.

Geniş bir zaman aralığı içinde bankacılık sisteminde mevduat bileşimi incelendiğinde önemli değişimler gözlenmektedir. Mevduatın ana gruplar itibariyle bileşimi ve bu bileşimde 1970-1989 döneminde oluşan değişimler «Tablo VII»de izlenebilir. Mevduat ayırımı 1985 yılından itibaren değiştiğinden «Tablo VII» iki bölümlü olarak düzenlenmiştir.

Bankalardaki mevduat bileşimi 1970-1989 gibi oldukça uzun bir zaman kesiti içinde incelendiğinde, tasarruf mevduatının payının 1980 yılına kadar sürekli düştüğü, anılan yıldan sonra 1984 yılına kadar yükseldiği, 1985, 1986 ve 1987 yıllarında düştüğü, 1988 ve 1989 yıllarında ise yeniden yükseldiği görülmektedir. Tasarruf mevduatının toplam mevduat içindeki payında gözlenen bu dalgalanma, bir ölçüde tanım veya kapsam değişikliğinden kaynaklanmaktadır. 1985 öncesinde tasarruf mevduatı içinde gösterilen diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat) ile mevduat sertifikası, anılan tarihten itibaren ayrıca gösterilmeye başlanmıştır. Tanım değişikliği dışında faiz politikası, kur politikası, döviz tevdiat hesapları uygulaması da kuşkusuz tasarruf mevduatı üzerinde etkili olmaktadır.

Ticari mevduatın toplam mevduat içindeki payı 1970-1980 döneminde sürekli artış gösterdikten sonra, 1980'den sonra firmaların içinde bulunduğu likidite sıkıntısı nedeniyle giderek azalmış, 1984 ve 1985 yıllarında % 21,7'ye değin düşmüştür. 1985 yılından sonra hızlanan ticari mevduat artışı, 1988 yılında yeniden başlayarak % 26,1'e düşmüş, 1989 yılında da % 47,5 olmuştur. Bunun so-

nucu ticari mevduatın toplam mevduat içindeki payı % 20,0'ye değin gerilemiştir.

(vii) İzlenen faiz politikası, mevduatın TL mevduat ve döviz mevduatı olarak dağılımının yanı sıra, belki en belirgin etkisini mevduatın vade bileşimi üzerinde göstermektedir. 1980 yılında mevduatın vade itibariyle dağılımı % 72,5 vadesiz, % 27,5 vadeli şeklinde iken, bu oranlar sırasıyla

T A B L O VII/A
Mevduatın Ana Gruplar İtibariyle Bileşimi (%)
(1970 - 1984)

Yıllar	Tasarruf Mevduatı	Ticari Mevduat	Resmi Mevduat	Bankalar Mevduatı
1970	55.8	19.1	10.3	4.3
1971	64.4	18.4	11.2	6.0
1972	59.3	18.3	11.2	11.2
1973	63.4	19.2	12.4	5.0
1974	63.0	22.3	11.3	3.4
1975	55.7	21.8	11.5	11.0
1976	50.3	23.4	10.4	15.9
1977	50.6	26.3	10.7	12.4
1978	49.8	27.0	10.9	12.3
1979	48.4	31.8	10.4	9.4
1980	47.4	35.3	10.3	7.0
1981	55.1	28.5	9.6	6.8
1982	57.9	25.2	8.4	8.5
1983	57.4	24.2	10.8	7.6
1984	60.9	21.7	10.6	6.8

T A B L O VII/B
Mevduatın Ana Gruplar İtibariyle Bileşimi (%)
(1985 - 1988)

Yıllar	Tasar Mevduatı	Mevduat Sertifikası	Ticari Kuruluşlar Mevduatı	Resmi Kuruluş Mevduatı	Bankalar Mevduatı	Diğer Kuruluşlar Mevduatı
1985	47,5	7,6	21,7	10,1	8,8	4,3
1986	43,5	6,0	24,1	10,0	12,5	3,9
1987	37,3	7,5	27,9	12,0	11,0	4,3
1988	43,9	4,3	22,5	5,1	11,3	12,9
1989	47,4	4,1	20,0	3,5	8,8	16,2

Not : 1985 yılı öncesinde diğer kuruluşlar mevduatı ile mevduat sertifikası, tasarruf mevduatı kapsamında gösterilmiştir.

1981 yılında % 55,4 - % 44,6, 1982 sonu itibariyle de % 49,2 - % 50,8 olmuş ve böylece 1982 yılında ilk kez vadeli mevduat tutar olarak vadesiz mevduatı aşmıştır. 1983 yılı başlarında faiz rejiminde yapılan değişiklikle vadeli ve vadesiz mevduat arasındaki faiz farkının daraltılması, mevduatın vade bileşimini etkilemiş, anılan yıl vadeli mevduatın payının gerilemesine yol açmıştır. 1983 yılı sonlarında faiz farkının yeniden vadeli mevduat lehine değiştirilmesi sonucu, vadeli mevduatın toplam mevduat içindeki payı artmaya başlamış; 1985 yılı sonu itibariyle vadeli mevduatın payı (ihbarlı mevduat dahil) % 60,6'ya ulaşmış idi. 1986 ve 1987 yıllarında izlenen faiz politikası sonucu vadeli mevduatın toplam mevduat içindeki payı gerilemiş, 1987 yılında % 54,4'e düş-

müştür. 1988 ve 1989 yıllarında vadeli mevduatın yüksek faizle özendirilmesi sonucu, 1989 yılı sonunda toplam TL mevduat içinde vadesiz mevduatın payı % 34,9'a kadar düşerken, vadeli mevduatın payı, saptayabildiğimiz kadarı ile, bankacılık tarihimizin en yüksek düzeyi olan % 65,1'e ulaşmıştır.

(vili) Mevduatın kaynağı veya sektörel dağılımı «Tablo VIII»de verilmiştir.

1989 Kasım ayı sonu itibariyle mevduatın % 60,0'a yakın bölümünün hane halkından, % 10,5'inin kamu idare ve teşebbüslerinden, % 12,3'ünün özel işletmelerden, % 7'sinin diğer kurum ve kuruluşlardan (kâr amacı gütmeyen kurumlar, Merkez Bankası ve yurt dışındaki bankalar) % 6,0'sının da ticaret bankaları di-

T A B L O VIII
Mevduatın Kaynağı İtibariyle Dağılımı (%)
-Sektörel Dağılım-

Kaynak veya Sektör	1982	1985	1986	1987	1988	1989
Kamu İdareleri	4.6	7.6	7.2	6.8	6.8	6.4
Kamu Girişimleri	3.5	4.1	6.1	6.2	4.6	4.1
Diğer Finansal Kurumlar	7.9	5.7	6.1	8.7	10.0	6.0
Kalkınma Yatırım Bankaları	0.1	0.2	0.2	0.5	1.0	0.4
Sosyal Güvenlik Kurumları	6.2	4.0	4.3	6.4	7.5	4.4
Sigorta Şirketleri	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
Kooperatifler	1.5	1.4	1.5	1.7	1.4	1.1
Özel Girişimler	22.4	17.2	19.4	22.2	17.7	12.3
Hanehalkı	46.2	52.8	48.7	40.3	48.3	59.4
Mevduat Sertifikası	10.9	8.4	6.7	8.0	4.8	4.7
Diğer	4.5	4.2	5.8	7.8	7.8	7.1
T oplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak : T.C. Merkez Bankası 1989 yıllık rapor, s. 140, Tablo 33.
(1989 yılı Kasım ayı itibariyledir.)

Not : (1) Mevduat bankaları arası mevduat hariç.

(2) Diğer mevduat, kâr amacı gütmeyen kuruluş mevduatı, Merkez Bankası mevduatı ve yurt dışındaki bankalar mevduatını içermektedir.

şındaki finansal kurumlardan (kalkınma ve yatırım bankaları, sosyal güvenlik kurumları, sigorta şirketleri ve kooperatifler), % 4,7'sinin de mevduat sertifikalarından kaynaklandığı görülmektedir.

Mevduatın sektörel dağılımı 1982-1989 gibi daha geniş bir zaman aralığında incelendiğinde, mevduat içinde hane halkının, kamu idareleri ve kamu girişimleri ile diğer kurum ve kuruluşların payının arttığı, buna karşı özel girişimlerle, mevduat sertifikasının payının gerilediği görülmektedir. Ancak, karşılaştırmaların diğer yılların yıl sonu rakamlarıyla, 1989 yılının ise Kasım ayı sonu itibarıyla yapıldığı dikkate alınmalıdır. Bu tür bir karşılaştırmada, özel girişimlerin toplam mevduat içindeki payı aşırı ölçüde düşmüş gözükmektedir. Özel girişimlerin toplam mevduat içindeki payı 1982 yılında % 22,4 iken, bu pay 1989 Kasım'ında % 12,3 düzeyindedir. Ülkemizde ticari kuruluşlar mevduatı yıl sonlarında yapay işlemlerle yüksek gösterildiğinden, yıl sonu rakamları ile Kasım ayı sonu rakamlarının karşılaştırılması bir ölçüde yanıltıcı olmaktadır. Tabloda görüldüğü ölçüde olmamakla beraber, son yıllarda özellikle 1988 ve 1989 yıllarında özel girişimlerin mevdua-

tında görece bir gerileme olduğu açıktır. Diğer kurum ve kuruluşların toplam mevduat içindeki payı da sürekli artmaktadır. Bu artış daha çok yurt dışındaki bankalar mevduatından kaynaklanmaktadır. Son yıllarda hane halkı mevduatında gözlenen görece artış da izlenen faiz politikasının sonucudur.

(ix) Mevduatın bölgeler arası dağılımı ve bu dağılımda 1970-1989 dönemindeki gelişmeler «Tablo IX»da izlenebilir.

1989 yılında mevduatın bölgeler arası dağılımında bir önceki yıla göre göze çarpan değişiklik, Orta Kuzey Bölgesi'nin toplam mevduat içindeki payının % 23,5'ten % 25,7'ye yükselmesi, buna karşı Kuzey Doğu dışında diğer bölgelerin paylarının azalmasıdır. Orta Kuzey Bölgesi'nin toplam mevduat içindeki payının yükselmesinin nedeni, sair mevduatın (diğer kuruluşlar mevduatının) bu bölgede (Ankara'da) toplanmasıdır.

Mevduatın bölgelerarası dağılımı 1970-1989 dönemi gibi daha geniş bir zaman boyutu içinde incelendiğinde, Marmara Bölgesi'nin payının yükseldiği (% 39,1'den % 42,0'ye), kalkınmada gerice yöreler olarak nitelendirilebilecek bölgelerin paylarının

T A B L O IX
Mevduatın Bölgelerarası Dağılımı (%)

Bölgeler	1970	1980	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Orta Kuzey	22.	20.8	22.8	24.6	23.8	23.8	24.0	23.6	23.5	25.7
Ege	13.5	12.9	12.9	13.2	13.8	13.7	12.9	12.8	13.0	12.8
Marmara	39.1	44.9	44.5	42.1	42.3	43.0	41.9	42.2	42.8	42.0
Akdeniz	6.5	7.2	7.0	7.0	7.0	7.4	7.2	7.3	7.0	6.5
Kuzey Doğu	1.8	1.5	1.3	1.3	1.2	1.1	1.2	1.1	1.1	1.2
Güney Doğu	1.4	1.2	1.2	1.2	1.2	1.0	1.0	0.8	1.0	1.0
Karadeniz	7.9	5.6	4.9	5.2	5.2	5.0	5.7	5.8	5.3	5.0
Orta Doğu	3.3	2.2	2.1	2.1	2.1	2.0	2.3	2.1	2.1	2.0
Orta Güney	4.4	3.7	3.3	3.3	3.4	3.0	3.8	4.1	4.2	3.8

Not : 1986 yılından itibaren DTH da dahil.

ise azaldığı görülmektedir. 1970 yılında Kuzey Doğu, Güney Doğu, Orta Doğu ve Orta Güney bölgelerinin toplam mevduat içindeki payı % 10,9 iken, bu oran 1989 sonunda % 8,0'e gerilemiştir. Karadeniz Bölgesi'nin toplam mevduat içindeki göreceli payının düşüşü daha dikkat çekici boyutlarda olmuş; bu bölgenin toplam mevduat içindeki payı 1970-1989 döneminde, % 7,9'dan % 5,0'e gerilemiştir. «Tablo IX», ülkemizde mevduatın dağılımı açısından dengesizliğin azalmadığını, tersine artarak sürdüğünü ortaya koymaktadır.

(x) Türk bankacılık sisteminin yurt dışına açılma çabalarına karşın, ulusal bankalarımızın yurt dışındaki 18 şubesinin topladığı mevduat 1989 yıl sonu itibarıyla 1.115,0 milyar TL olmuştur. Kuzey Kıbrıs dahil dış ülkelerde toplanan mevduatın, toplam mevduat içindeki payı % 1,9 dolayındadır. Bu pay son yıllarda artış değil, azalış göstermektedir.

b) Tasarruf Mevduatında Gelişmeler

Toplam TL mevduat içinde, mevduat sertifikası hariç, % 50'ye yakın paya sahip olan tasarruf mevduatında 1989 yılındaki gelişmeler ana hatları ile şöyle özetlenebilir:

(i) Tasarruf mevduatı, 1989 yılında % 79,6 oranında artarak yıl sonunda, (mevduat sertifikası hariç), 22.831,4 milyar TL'ye yükselmiştir.

1981 yılında % 102,6 oranında, 1982 yılında da % 66,5 oranında artan tasarruf mevduatı 1983 yılında yavaşlama göstermiş, anılan yıl tasarruf mevduatındaki artış % 28,5 oranına kadar inmiş idi. 1984 yılında tasarruf mevduatı yeniden hızlı artış göstermiş, ancak bu hız 1985, 1986 ve 1987 yıllarında sürmemiş, 1986 ve 1987 yıllarında tasarruf mevduatı en yavaş gelişen mevduat türü olmuştur. 1988 ve 1989 yıllarında izlenen faiz politikası sonucu tasarruf mevduatı yeniden hız kazanmıştır.

(ii) 1989 yılında da vadeli ve vadesiz tasarruf mevduatındaki gelişme hızları hemen hemen aynı olmuş; vadesiz mevduat % 79,8 oranında artarken vadeli tasarruf mevduatında artış hızı da % 79,6 olmuştur.

(iii) Vadeli ve vadesiz tasarruf mevduatındaki gelişme hızlarının birbirlerine çok yakın oluşu, tasarruf mevduatının vade yönünden bileşimini etkilememiş; 1988 ve 1989 yıllarında vadeli tasarruf mevduatı ile vadesiz tasarruf mevduatının payları sırasıyla % 85,2 ve % 14,8 olarak değişmemiştir.

Tasarruf mevduatının vadeli vadesiz ayrımı ve tasarruf mevduatının vade yapısında 1970-1989 döneminde görülen değişimler «Tablo X»de gösterilmiştir.

«Tablo X», tasarruf mevduatının vade yapısının son yıllarda ne kadar dramatik bir değişim geçirdiğini ortaya koymaktadır. Vadesiz tasarruf

T A B L O X
Tasarruf Mevduatının Vadeler İtibarıyla Dağılımı (%)

Mevduat Türü	1970	1980	1982	1983*	1984*	1985	1986	1987	1988	1989
Vadeli Tas.	32.8	46.6	81.8	69.0	86.6	88.4	84.5	78.2	85.2	85.2
Vadesiz Tas.	67.2	53.4	18.2	31.0	13.4	11.6	15.5	21.8	14.8	14.8

(*) İhbarlı mevduat, vadeli mevduata dahildir.

mevduatının tasarruf mevduatı içindeki payı 1977 yılında % 70 dolayında iken, bu oran 1982 yılında % 18,2'ye kadar indikten sonra 1983 yılında tekrar % 31'e yükselmiş, 1985 yılında % 11,6'ya değin gerilemiş, 1986 ve 1987 yıllarında sırasıyla % 15,5 ve % 21,8 olmuş, 1988 ve 1989 yıllarında yeniden % 14,8'e düşmüştür. Buna karşı vadeli tasarruf mevduatının payı 1977 yılında % 36,0 dolayında iken, 1989 yılında % 85,2'ye yükselmiştir.

(iv) Tasarruf mevduatının bölgelerarası dağılımı ve bu dağılımın 1970-1989 döneminde göstermiş olduğu eğilimler, «Tablo XI»de izlenebilir.

(v) 1989 yılında tasarruf mevduatının bölgelerarası dağılımında Marmara Bölgesi'nin payı görece olarak yükselmiş, % 43,2'den % 44,1'e çıkmıştır. Buna karşılık diğer bölgelerin payı hafifçe gerilemiştir.

1970-1989 döneminde tasarruf mevduatının bölgelerarası dağılımındaki gelişmeler incelendiğinde, Marmara, Ege ve Akdeniz Bölgelerinin paylarının arttığı; diğer bölgelerin paylarının azaldığı görülmektedir. Gerçekten 1970-1989 döneminde Marmara Bölgesi'nin payı % 37,1'den % 44,1'e, Ege Bölgesi'nin payı % 15,6'dan % 18,9'a, Akdeniz Bölgesi'nin payı da % 7,3'den % 8,8'e yükselmiş;

buna karşılık kalkınmada gerice olarak nitelendirilebileceğimiz bölgelerin payı giderek azalma eğilimi göstermiştir. Gerice veya kalkınmada öncelikli yöre olarak nitelendirilebilecek dört bölgenin (Kuzey Doğu, Güney Doğu, Orta Doğu, Orta Güney) toplam tasarruf mevduatı içindeki payları 1970 yılında % 12,4 düzeyinde iken, 1989 yılında «Tablo XI»de gösterildiği gibi % 8,6'ya düşmüştür. «Tablo XI», ülkemizde bölgelerarası dengesizliklerin diğer bir göstergesi olmaktadır.

Tasarruf mevduatındaki gelişmeler incelenirken, 1985 yılından itibaren mevduat sertifikası ile diğer kuruluşlar mevduatının, tasarruf mevduatı dışında gösterildiği dikkate alınmalıdır.

(vi) Tasarruf mevduatının, büyüklük ve hesap adetleri itibariyle 1989 yılında dağılımı «Tablo XII»de verilmiştir.

«Tablo XII» tasarruf mevduatının hesaplar itibariyle dağılımındaki dengesizliği ortaya koymaktadır. Sayı itibariyle hesapların yaklaşık % 95,0'i toplam tasarruf mevduatının % 31,4'üne sahip olduğu halde; mevduatın % 68,6'sı hesap sahiplerinin % 5,0'ine ait bulunmaktadır.

3 milyon TL'den az hesap sayısı 27.868.826 olup, toplam hesap sayısı

T A B L O X I
Tasarruf Mevduatının Bölgeler İtibariyle Dağılımı (%)
(1970 - 1989)

Bölgeler	1970	1980	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Orta Kuzey	18.0	16.1	17.1	17.3	18.4	17.2	16.1	14.4	13.6	13.4
Ege	15.6	16.8	15.8	16.2	16.4	16.5	17.7	18.6	18.7	18.9
Marmara	37.1	40.4	43.6	43.3	43.0	44.2	40.9	41.9	43.2	44.1
Akdeniz	7.3	7.4	7.4	7.3	7.4	7.7	8.4	8.7	9.0	8.8
Kuzey Doğu	2.1	2.0	1.5	1.4	1.4	1.3	1.6	1.6	1.4	1.4
Güney Doğu	1.5	1.4	1.2	1.2	1.0	1.0	1.3	1.3	1.3	1.2
Karadeniz	9.6	8.1	6.5	6.7	6.1	6.1	7.0	7.0	6.4	6.2
Orta Doğu	3.7	3.2	2.9	2.7	2.6	2.5	3.1	2.8	2.7	2.5
Orta Güney	5.1	4.6	4.0	3.9	3.7	3.5	3.9	3.7	3.7	3.5

T A B L O X I I
Tasarruf Mevduatının Hesaplara Dağılımı
(1989)

Hesap Grubu	Tutar		Hesap Sayısı		
	(TL)	Milyon TL	Pay (%)	Sayı	Pay (%)
0 - 3.000.000	7.178.223	31,4	27.868.826	94,89	
3.000.001 - 6.000.000	3.716.279	16,3	827.285	2,82	
6.000.001 - 25.000.000	5.971.391	26,2	521.613	1,77	
25.000.001 - 50.000.000	2.558.494	11,2	116.719	0,40	
50.000.001 - 100.000.000	1.565.919	6,8	24.267	0,08	
100.000.001 - +	1.841.133	8,1	11.065	0,04	
Toplam	22.831.439	100,0	29.369.775	100,0	

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği Yayın No. 159.

nın yaklaşık % 95,0'ini oluşturmasına karşılık, toplam mevduatın ancak % 31,4'üne sahip bulunmaktadır. Buna karşı 3 milyon TL'yi aşkın tasarruf mevduatı hesap sayısı 1.500.949 olup, toplam hesap sayısının % 5,0'ini oluşturmasına karşılık toplam mevduatın % 68,6'sına egemen bulunmaktadır. Mevduatın % 26,1'i de, toplam hesap sahibinin binde 5'ine aittir.

Mevduat gruplarının, toplam mevduat ve hesap adedi içindeki paylarının karşılaştırılması, mevduatın bireyler arasındaki dağılımındaki dengesizliği göze çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. Kaldı ki, yukarıdaki ayırım, hesap adetleri itibariyledir. Yüksek gelirli bir mudiin, birden fazla büyük tutarda da hesabı olabilir. Tablo, hesap adedine göre değil de mudi sayısına göre düzenlenebilseydi, mevduatın dağılımındaki çarpıklığın boyutu daha çarpıcı biçimde görülebilecekti. Yıllar itibariyle karşılaştırmalar tasarruf mevduatının hesaplar arasındaki dağılımındaki dengesizliğin giderek arttığını ortaya koymaktadır. 1988 yılında 3 milyon TL'ye kadar hesaplar toplam mevduatın % 40,8'ine, 25 milyon TL'den fazla hesaplar da % 17,4'üne egemen iken,

1989 yılında 3 milyon TL'den az hesapların payı % 31,4'e düşerken, 25 milyon TL'den fazla hesapların payı % 26,1'e yükselmiştir.

c) Döviz Tevdiat Hesaplarında Gelişmeler

1984 yılına kadar banka kaynakları arasında yer almayan Döviz Tevdiat Hesapları, 1983 yılı sonunda Türk parasının kıymetinin korunmasına ilişkin yeni düzenlemeler sonucu, Türkiye'de yerleşik kişilere de DTH açma olanağı tanınması ile hızlı artış göstermiştir. 1983 yılı sonunda 30,7 milyar TL olan DTH'lar, 1985 yılı sonunda 1.153,8 milyar TL'ye, 1986 yılı sonunda 2.592,5 milyar TL'ye, 1987 yılı sonunda 5.598,1 milyar TL'ye, 1988'de 9.411,3 milyar TL'ye ve 1989 yılında da 14.169,6 milyar TL'ye yükselmiştir. Böylece DTH'ların TL mevduata oranı % 29,4, toplam mevduat içindeki payı da % 22,7 olmuştur. DTH'ların 1989 sonu itibariyle % 43,3'ü Marmara, % 18,5'i Orta Kuzey ve % 11,8'i Ege Bölgesi'nde toplanmıştır. DTH'lar içinde üç gelişmiş bölgenin payı % 73,6'ya kadar yükselmiştir. DTH'lar da, TL mevduatı olduğu gibi, dört büyük bankada toplanmış-

tir. 1989 sonu itibariyle dört büyük bankanın DTH'lar içindeki toplam payı % 56,9'dur. Bu pay bir önceki yıl % 59,5 idi.

d) T.C. Merkez Bankası'nın Bankacılık Sektörüne Açmış Olduğu Krediler

1989 sonu itibariyle TCMB'nin bankacılık sektörüne açmış olduğu krediler toplamı (İDT'lere sanayici senetleri karşılığı verilen krediler hariç) 2.500,7 milyar TL'ye ulaşmıştır. Bu tutara Tarım Kredileri Kooperatifleri'ne açılan krediler ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na verilen avanslar da dahildir. TCMB'nin bir önceki yıl bu kapsamda açmış olduğu kredilerin toplamı 1.783,6 milyar TL idi. Buna göre TCMB'nin

bankalara açmış olduğu krediler 1989 yılında % 40,2 oranında artış göstermiştir. 1988 yılında ise TCMB'nin bankacılık sektörüne açmış olduğu krediler % 52,7 oranında artış göstermiş idi.

TCMB'nin bankacılık sektörüne açmış olduğu krediler, izlenen para politikasına, uygulanan para programına göre iniş, çıkış, dalgalanma göstermektedir. Ancak, genel eğilim giderek TCMB kredilerinin banka kaynakları arasındaki payının azalması yönündedir.

TCMB, 1983-1985 yılları arasında, Hazine'nin nakit açıklarını kapatmaya yönelik bir politika izlemiş ve bankacılık sektörüne açmış olduğu kredileri görece olarak azaltmıştır.

T A B L O XIII
T.C. Merkez Bankası'nın Bankacılık Sektörüne Açmış Olduğu Krediler (Milyar TL)

	1985		1986		1987		1988		1989	
	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%
Tarım Kredileri	46.1	12,7	60.3	11,2	507.1	40,9	695.9	35,6	755.4	27,2
Sanayi Kredileri	257.2	71,1	412.9	76,9	617.5	49,8	839.7	43,0	1077.3	38,8
Esnaf ve Sanatkâr Dışsatım Kredileri	27.1	7,5	28.4	5,3	21.8	1,8	57.7	3,0	79.7	2,9
Ticaret Kredileri	7.0	1,9	3.9	0,7	54.6	4,4	342.7	17,5	855.6	30,8
	24.4	6,8	31.5	5,9	37.9	3,1	17.2	0,9	10.2	0,3
Toplam	361.8	100,0	537.0	100,0	1238.9	100,0	1953.2	100,0	2778.2	100,0

Kaynak : T.C. Merkez Bankası'nın 1989 Yıllık Raporu, s. 137.

Tablo 30'dan yararlanılarak düzenlenmiştir.

Not : (1) Tarım kredi kooperatiflerine açılan krediler ile İDT'lere sanayici senetleri karşılığı verilen krediler dahil.

(2) Menkul Kıymet Tanzim Fonu avansları ile Tasarruf Mevduatını Koruma Fonu avansları dahil değildir.

(3) 1989 yılı Kasım ayı sonu itibariyledir.

1986 ve 1987 yıllarında ise izlenen politika, bankacılık sektörüne açılan kredileri genişletici yönde olmuş, söz konusu yıllarda TCMB'nin bankalara açmış olduğu krediler sırasıyla % 44,3 ve % 122,6 oranında artmıştır. TCMB, 1987 yılından sonra yeniden reeskont ve avans kredilerinde kısıcı bir politika izlemeye başlamış, bu politikanın doğal sonucu olarak da bankacılık sistemine açmış olduğu kredilerde artış hızı yavaşlamış, 1988 yılında % 52,7'ye, 1989 yılında da % 40,2'ye düşmüştür (Tablo XIII).

TCMB'nın bankacılık kesimine açmış olduğu kredilerin sektörel dağılımı da, izlenen politikalara göre, büyük değişimler göstermektedir. 1989 yılında TCMB'nın bankacılık sektörüne açmış olduğu krediler arasında dışsattımın finansmanına yönelik olanlar yeniden ağırlık kazanmaya başlamış ve krediler içindeki payı % 30,8 düzeyine kadar yükselmiştir. 1987 yılında seçim ekonomisi nedeniyle TCMB kredileri içinde payı % 40'ı aşmış olan tarım kredilerinin görelli önemi, 1987'den bu yana azalmaktadır. Tarım kredilerinin, TCMB kredileri içindeki payı 1988'de % 35,6'ya, 1989'da da % 27,2'ye gerilemiştir.

Son yıllarda TCMB kredileri içinde sanayi kredileri ile mesleki kredilerin payı giderek azalmaktadır. Bu eğilim 1989 yılında da sürmüştür, TCMB'nin bankalara açmış olduğu krediler içinde sanayi kredilerinin payı (İDT'lere sanayici senetleri karşılığı verilen krediler dahil) % 38,8'e, mesleki kredilerin payı da % 2,9'a değin düşmüştür. TCMB kredileri içinde sanayi kredilerinin payı 1986 yılında % 76,9, mesleki kredilerin payı da 1985 yılında % 7,5 düzeyinde idi. Ticaret kredilerinin TCMB kredileri içindeki payı giderek azalmakta olup, bu pay 1989 yılında ihmal edilebilir ölçüler içinde kalmış, binde 3'e düşmüştür.

C. Banka Kredileri

Banka kredilerinin 1989 yılında göstermiş olduğu gelişmeler, önceki yıllarla karşılaştırmalı olarak aşağıda açıklanmış ve 1970-1989 döneminde banka kredilerindeki gelişmeler «Tablo XIV»de gösterilmiştir.

1 - Genel Gelişim

Toplam banka kredileri (kalkınma ve yatırım bankaları kredileri dahil, TCMB'nın dolaysız kredileri hariç) 1989 yılında, cari fiyatlarla % 65,9 oranında 18.295,9 milyar TL artarak yıl sonunda 46.046,6 milyar TL'lik bir boyuta ulaşmıştır. 1989 yılında banka kredilerinde artış hızı, 1987 ve 1988 yıllarından daha yüksek olup mevduat artış hızını da (% 62,6) aşmıştır.

1989 yılında banka kredilerinde artış hızı, genelde bir önceki yıldan yüksek olmakla beraber, artış hızındaki bu yükseklik, ticaret (mevduat) bankaları olarak nitelendirilen bankaların kredilerinden kaynaklanmıştır. Ticaret bankaları kredileri bir önceki yıla göre, cari fiyatlarla, % 67,6 oranında artarak 39,855,9 milyar TL'lik bir boyuta ulaşmıştır. Bir önceki yıl ticaret (mevduat) bankaları kredilerinde artış hızı % 45,0 idi.

1989 yılında ticaret bankaları kredilerinde artış hızı bir önceki yıla göre yükselirken, kalkınma ve yatırım bankaları kredilerindeki artış hızı % 71,6'dan % 56,0'ya düşmüştür.

Banka kredilerinde gelişmeler daha geniş bir zaman aralığı içinde incelendiğinde, «Tablo XIV»de izlenebileceği gibi, 1970 yılından bu yana genel olarak banka kredilerinde en hızlı artış, cari fiyatlarla 1986 yılında olmuş, 1987 ve 1988 yıllarında banka kredilerinde artış hızı yavaşlamıştır. Gerçekten 1986 yılında tüm banka kredilerinde artış hızı % 77,0 iken, bu hız 1987'de % 62,4'e, 1988 yılında

T A B L O X I V
Banka Kredileri
(1970 - 1989) (Milyar TL)

Yıllar	Ticaret Bankaları Kredileri	Kalkınma ve Yatırım Bankaları Kredileri		Artış Oranı (%)	TCMB Dolaysız Krediler	Genel Kredi Stoku
		Toplam Banka Kredileri	Toplam Banka Kredileri			
1970	35,0	16,5	51,5	—	8,3	59,8
1971	—	—	58,7	13,9	11,8	70,5
1972	52,7	19,2	71,9	22,6	13,5	84,4
1973	70,4	23,5	93,5	30,6	13,8	107,7
1974	92,5	34,9	127,4	35,6	22,6	150,0
1975	133,0	49,1	182,1	43,0	22,3	204,4
1976	179,5	75,2	254,7	39,9	61,9	316,6
1977	224,0	103,5	327,5	28,6	119,6	447,1
1978	283,6	88,0	371,6	13,4	124,2	495,8
1979	427,6	114,3	541,9	45,9	214,5	756,4
1980	799,6	143,6	943,2	74,0	367,0	1.310,2
1981	1.402,1	214,0	1.616,1	71,3	495,6	2.111,7
1982	1.928,8	321,6	2.250,4	39,3	578,0	2.828,4
1983	2.552,4	432,7	2.985,1	32,6	645,1	3.630,2
1984	3.287,3	630,9	3.918,2	31,3	565,3	4.483,5
1985	5.802,6	704,3	6.506,9	66,1	931,0	7.437,9
1986	10.025,6	1.491,6	11.517,2	77,0	1.264,8	12.782,0
1987	16.396,9	2.312,7	18.709,6	62,4	2.270,4	20.980,0
1988	23.782,9	3.967,8	27.750,7	48,3	3.358,7	31.109,4
1989	39.855,9	6.190,7	46.046,6	65,9	4.198,4	50.245,0

Not : (1) İller Bankası, kalkınma ve yatırım bankaları grubunda yer almaktadır.
(2) 1988 öncesi T.C. Turizm Bankası kredileri kalkınma ve yatırım bankaları grubunda gösterilmiştir.

da % 48,3'e düşmüş, 1989 yılında yeniden % 65,9'a yükselmiştir.

1989 yılında kalkınma ve yatırım bankaları kredilerindeki artış hızındaki yavaşlama, İller Bankası kredilerindeki duraklamanın yanı sıra Türkiye'de yatırımların gerilemesinin dışsattırım duraklamasının diğer bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

1989 sonu itibariyle Türkiye'nin kredi stoku (tüm banka kredileri + TCMB'nın kamu kesimine açmış olduğu dolaysız krediler) bir önceki yıl sonuna göre % 61,5 oranında artarak 50.245,0 milyar TL olmuştur. 1988 yılında kredi stokunun % 48,3 ora-

nında arttığı dikkate alındığında, 1989 yılında kredi stokundaki büyüme bir önceki yıldan daha hızlı olmuştur. Bununla beraber, TCMB, 1989 yılında kısıtlayıcı bir kredi politikası izlediğinden, kamu sektörüne açmış olduğu krediler % 25,0 oranında arttığından, 1989 yılında kredi stokundaki artış hızı, banka kredilerindeki artış hızının gerisinde kalmıştır.

2 - Banka Kredilerinin Banka Grupları Arasında Dağılımı

1989 yıl sonu itibariyle banka kredilerinin banka grupları itibariyle dağılımı «Tablo XV»de verilmiştir.

T A B L O X V
Krediilerin Banka Grupları Arasında Dağılımı

Banka Grupları	Tutar (Milyar TL)	Toplam içinde %	Grup içinde %
A. Ticaret (Mevduat) Bankaları	39.855,9	86,6	100,0
— Kamusal Sermayeli	21.663,0	47,1	54,4
— Özel Ulusal Sermayeli	13.715,8	36,3	41,9
— Yabancı Bankalar	1.477,1	3,2	3,7
B. Kalkınma ve Yatırım Bankaları	6.190,7	13,4	100,0
— Kamusal Sermayeli	4.971,1	10,8	80,3
— Özel Ulusal Sermayeli	1.095,2	2,3	17,7
— Yabancı Bankalar	124,4	0,3	2,0
C. TOPLAM	46.046,6	100,0	
— Kamusal Sermayeli	26.634,1	57,8	
— Özel Ulusal Sermayeli	17.811,0	38,7	
— Yabancı Bankalar	1.601,5	3,5	

1989 yıl sonu itibarıyla toplam banka kredilerinin % 86,6'sı mevduat veya ticaret bankalarının (Etibank, Sümerbank, Denizcilik Bankası dahil), % 13,4'ü de kalkınma ve yatırım bankalarının sağlanmıştır. Bir önceki yıl kredilerin banka grupları arasında dağılımı, % 85,7 ticaret (mevduat) bankaları, % 14,3 kalkınma ve yatırım bankaları şeklinde idi. 1989 yılında ticaret (mevduat) bankalarının kredilerinin kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinden daha hızlı artması sonucu, ticaret bankalarının tüm banka kredileri içindeki payı yükselmiştir.

Kamusal sermayeli ticaret bankalarının payı toplam krediler içinde % 47,1, ticaret bankaları kredilerinde de % 54,4'tür. Özel sermayeli ulusal ticaret bankalarının ise toplam krediler içindeki payı % 36,3, ticaret bankaları kredilerindeki payı da % 41,9'dur. Yabancı sermayeli ticaret bankalarının toplam krediler içindeki payı % 3,5, grup içindeki payı da % 3,7'dir.

Kalkınma ve yatırım bankaları grubunda, kamusal sermayeli bankaların (İller Bankası, T. İhracat Kredi Bankası - Eximbank, T. Kalkınma Bankası) bu grup bankaların kredileri içindeki payı % 80,3, özel sermayeli ulusal kalkınma bankalarının (T. Sınai Kalkınma Bankası, Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, Tekfen Yatırım ve Finansman Bankası) payı 17,7, yabancı sermayeli bankaların (Türk Merchant Bank, Yatırım Bank) da % 2,0'dir.

1989 yılında tüm banka kredileri içinde kamusal sermayeli ulusal bankaların payı % 57,8, özel sermayeli ulusal bankaların payı % 38,7, yabancı sermayeli bankaların payı da % 3,5'tir. Bir önceki yıla göre toplam krediler içinde banka gruplarının payı belirgin bir değişiklik göstermemiş, kamusal sermayeli bankaların payı 0,4, özel sermayeli bankaların payı 0,2 puan gerilerken, yabancı bankaların payı 0,6 puan artış göstermiştir.

1989 yılında da kamusal sermayeli

bankaların kredi piyasasındaki ağırlıkları sürmüştür.

3 - Banka Kredilerinin Sektörel Dağılımı

Banka kredilerinin 1989 yılında sektörel dağılımı, önceki yıllarla karşılaştırmalı olarak «Tablo XVI»da verilmiştir.

Banka kredilerinin sektörel dağılımı, 1986 yılı başından itibaren uygulamaya konulan tek düzen hesap planına göre verilmektedir. Bu tasnif değişikliği nedeni ile 1986'dan önceki yıllarla sağlıklı karşılaştırmalar yapmak olanağı kalmadığından, 1986 yılından başlamak üzere bu konuda yeni bir seri düzenlenmektedir. 1989

yılında, büyük bölümü T. Kalkınma Bankası tarafından verilen turizm kredileri de ihtisas kredileri içinde gösterilmeye başlanmıştır.

1989 yılında banka kredilerinin, ihtisas kredileri, ihtisas dışında kalan krediler, kalkınma ve yatırım bankaları kredileri olarak ayırımı, (turizm kredilerinin ihtisas kredileri içinde gösterildiği dikkate alındığında) bir önceki yıla göre belirgin bir değişiklik göstermemiştir. Toplam krediler içinde ihtisas kredilerinin payı, bir önceki yıla göre, hemen hemen değişmemiş, 1988 yılında % 28,6 iken 1989 yılında da % 28,7 olmuş, ihtisas dışında kalan kredilerin payı yükse-

T A B L O XVI
Kredilerin Sektörel Dağılımı
(1986 - 1989) (%)

	1986	1987	1988	1989
A. İhtisas Kredileri	26.5	27.0	28.6	28.7
1 - Tarım	15.4	14.7	16.2	16.0
2 - Konut (Gayrimenkul)	6.9	8.2	8.2	7.5
3 - Mesleki (Esnaf-Sanatkâr)	3.7	3.7	3.4	3.2
4 - Denizcilik	0.5	0.4	0.3	0.2
5 - Turizm	—	—	—	1.7
6 - Diğer İhtisas	—	—	—	0.1
B. İhtisas Kredileri Dışında	60.5	60.7	57.1	59.5
1 - İhracat	11.4	11.2	12.5	13.5
2 - İthalat	0.8	0.6	0.6	0.3
3 - İşletme	26.7	19.5	15.6	33.4
4 - Yatırım	5.7	5.7	4.2	3.2
5 - Diğer	15.9	23.7	24.2	9.1
C. Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13.0	12.3	14.3	11.8*
Genel Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

(*) Turizm kredileri hariç.

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği.

Not : 1989'dan itibaren kalkınma ve yatırım bankalarının verdiği turizm kredileri ihtisas kredileri arasında gösterilmeye başlanmıştır.

lererek % 57,1'den % 59,5'e çıkmış, kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinin payı ise % 14,3'ten, turizm kredileri hariç % 11,8'e gerilemiştir.

1989 yılında ihtisas kredileri içinde yer alan tarım kredileri ile konut (gayrimenkul) kredilerinin toplam krediler içindeki payı hafifçe gerilemiş, tarım kredilerinin payı % 16,2'den % 16,0'ya, konut (gayrimenkul) kredilerinin payı da % 8,2'den % 7,5'e düşmüştür. Yine bu grupta yer alan mesleki kredilerin toplam krediler içindeki payındaki düşüş eğilimi 1989 yılında da sürmüştür, mesleki (küçük esnaf, sanatkâr) kredilerinin toplam krediler içindeki payı % 3,2'ye değin gerilemiştir.

İhtisas kredileri dışında kalan kredilerin sektörel dağılımı 1989 yılında önceki yıllara göre, bir ölçüde değişmiştir. İhracat kredilerinin toplam krediler içindeki payı % 12,5'ten % 13,5'e, işletme kredilerinin payı da % 15,6'dan % 33,4'e yükselmiştir. İşletme kredilerinde bu ölçüde artış, tasnif değişikliğinden kaynaklanmıştır; bankaların önceki yıllarda «diğer krediler» arasında gösterdikleri krediler, 1989 yılında işletme kredileri arasında gösterilmeye başlanmış, bunun sonucu «diğer kredilerin» toplam krediler içindeki payı % 24,2'den % 7,5'e gerilerken, işletme kredilerinin payı en azından ikiye katlanmıştır.

Ticaret bankalarının vermiş olduğu yatırım kredilerinin toplam krediler içindeki payındaki düşüş eğilimi 1989 yılında da sürmüştür, söz konusu yatırım kredilerinin toplam krediler içindeki payı % 3,2'ye kadar gerilemiştir.

Kalkınma ve yatırım bankalarının kredileri, daha çok dışsatım ve yatırım finansmanına yönelik olduğu için, gerçekte tüm banka kredileri içinde dışsatım kredileri ile yatırım kredilerinin payı, «Tablo XVI»da verilen oranların üstünde bulunmaktadır.

1989 yılında toplam banka kredileri içinde kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinin payı % 14,3'ten, turizm kredileri dışında % 11,8'e gerilemiştir. Turizm kredileri dahil edildiğinde bu pay % 13,4'e yükselmektedir. Söz konusu bankaların kredilerindeki artış hızının (turizm kredileri dahil % 56,0), ticaret bankaları kredilerindeki artış hızının gerisinde kalışı, tüm banka kredileri içindeki kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinin payında düşüşe yol açmıştır. 1989 yılında kamusal sermayeli kalkınma ve yatırım bankaları kredileri % 57,6 oranında artarken, özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarının kredilerinde artış hızı % 50,0 dolayında kalmıştır.

4 - Banka Kredilerinin Vade İtibariyle Dağılımı

1989 sonu itibariyle bankaların (kalkınma ve yatırım bankaları dahil), ihtisas kredileri dışında vermiş oldukları kredilerin 7.703,9 milyar TL'si orta ve uzun sürelidir. Buna göre, ihtisas kredileri dışında banka kredilerinin % 23,5'i orta ve uzun sürelidir. Bir önceki yıl ise orta ve uzun süreli kredilerin toplam krediler içindeki payı % 27,6 idi. Buna göre 1989 yılında orta ve uzun süreli kredilerin toplam krediler içindeki payı 4 puan dolayında gerilemiştir.

1989 yılında mevduat (ticaret) bankalarının kredilerinin (ihtisas kredileri dışında) vade dağılımı % 14,4 orta ve uzun süreli, % 85,6 da kısa sürelidir. Mevduat bankaları kredilerinin 1989 yılında vade dağılımı bir önceki yıla göre belirgin bir değişiklik göstermemektedir. 1988 yılında mevduat (ticaret) bankalarının kredilerinin vade dağılımı % 15,1 orta ve uzun süreli, % 84,9 kısa süreli şeklinde idi. 1989 yılında ticaret bankaları kredileri içinde orta ve uzun süreli kredilerin payı 0,7 puan düşüş göstermiştir.

Kalkınma ve yatırım bankalarının ise kredilerinin 1989 sonu itibarıyla % 69,2'si orta ve uzun süreli, % 30,8'i kısa sürelidir. Bu dağılım, 1988 yılında % 77,5 orta ve uzun süreli, % 22,5 kısa süreli şeklinde idi. 1989 yılında kısa süreli kredilerin kalkınma ve yatırım bankaları kredileri içindeki görelî payı yükselmiştir.

Ticaret bankalarının açmış olduğu orta ve uzun süreli krediler, 1989 yılında % 40,9 oranında artış göstermiştir. Ticaret bankalarının kısa süreli kredilerinin artış hızının (% 74,3), orta ve uzun süreli kredilerdeki artış oranından çok daha yüksek olması,

bankaların kredi portföyünde orta ve uzun süreli kredilerin payının % 14,4'e değin düşmesine yol açmıştır. Son yıllarda ticaret bankalarının açmış oldukları krediler içinde (ihtisas kredileri dışında) orta ve uzun vadeli kredilerin payı 1983 yılında % 30,3 iken, bu pay 1984 yılında % 23,6'ya, 1985'te % 20'ye, 1986'da % 15,6'ya, 1987'de % 15,4'e 1988'de % 15,1'e ve nihayet 1989 yılı sonunda da % 14,4'e kadar gerilemiştir. Bankaların orta vadeli kredilerindeki görelî gerileme, orta vadeli yatırım kredisi talebinin giderek azaldığı ve/veya ticaret bankalarının riskli gördükleri için orta ve uzun süreli kredi-

**"BİRA"
BU KAPAĞIN
ALTINDADIR.**

lerden kaçındıkları şeklinde yorumlanabilir.

5 - Banka Kredilerinin Özel ve Kamu Kesimi Arasında Dağılımı

TCMB'nin 1989 Yıllık Raporu'nda yer alan bilgilerden yararlanılarak, 1980'den bu yana banka kredilerinin kamu ve özel kesim arasındaki dağılımını ve dağılımdaki gelişmeleri gösteren «Tablo XVII» düzenlenmiştir.

«Tablo XVII», 1989 yılında Kasım ayı sonu itibariyle ticaret (mevduat)

bankaları kredilerinin % 12,8'inin kamu kesimince, % 87,2'sinin de özel işletmeler ve hane halkı tarafından kullanıldığını ortaya koymaktadır. Kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinde ise, anılan tarih itibariyle kamu kesiminin payı % 44,8, özel kesimin payı ise % 55,2'dir. Toplam banka kredilerinin Kasım 1989 tarihinde kamu ve özel sektör arasındaki dağılımı ise, kamu kesimi % 16,7, özel sektör % 83,3 şeklindedir. TCMB'nin kamu kesimine açmış olduğu doğrudan krediler de hesaba katıldığında, Kasım 1989 sonu itibariyle kredi stokunda kamu kesiminin payı % 23,

T A B L O X V I I
Banka Kredilerinin Kamu ve Özel Kesim Arasında Dağılımı (%)

	1980	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
A. Ticaret Bankaları Kredileri									
— Kamu Sektörü	18.8	9.3	9.0	6.5	12.5	11.5	18.2	18.5	12.5
— Özel İşletmeler ve Hanehalkı	81.2	90.7	91.0	93.5	87.5	88.5	81.8	81.5	87.5
B. Kalkınma ve Yatırım Bankaları Kredileri									
— Kamu Sektörü	71.5	69.4	65.9	55.9	51.2	56.0	41.6	39.0	44.0
— Özel İşletmeler ve Hanehalkı	28.5	30.6	34.1	44.1	48.8	44.0	58.4	61.0	55.0
C. Topl. Banka Kredileri									
— Kamu Sektörü	28.2	19.0	17.5	13.7	16.5	16.1	20.2	20.6	16.5
— Özel İşletmeler ve Hanehalkı	71.8	81.0	82.5	86.3	83.5	83.9	79.8	79.4	83.5
D. Kredi Stoku									
— Kamu Sektörü	48.0	43.3	31.7	25.2	27.3	25.6	29.0	30.7	23.0
— Özel İşletmeler ve Hanehalkı	52.0	56.7	68.3	74.8	72.7	74.4	71.0	69.3	77.0
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak : T.C.M.B. Yıllık Raporları

— 1989 Yıllık Rapor s. 143, Tablo 37.

— 1983 Yıllık Rapor s. 128, Tablo 35.

Not : (1) 1989 yılı Kasım ayı sonu itibariyledir.

(2) Kredi stokuna T.C.M.B.'nin kamu kesimine açmış olduğu doğrudan krediler dahildir.

özel kesimin payı da % 77,0 olmaktadır.

Kredilerin, özel ve kamu kesimi arasında dağılımına 1980'den bu yana daha geniş bir zaman aralığından bakıldığında; banka kredileri içinde özel kesimin payının yükseldiği, buna karşı kamu kesiminin payının azaldığı görülmektedir. Gerçekten 1980 yılında kamu sektörü, toplam banka kredilerinin % 28,2'sini kullanırken ve kredi stoku içinde payı da % 48,0 iken; söz konusu pay, Kasım 1989 tarihi itibarıyla toplam banka kredilerinde % 14,7'ye, kredi stoku içinde de % 23,0'e düşmüştür. Böyle olmakla beraber kamu kesiminin banka kredileri içindeki payının, 1983 yılında inceleme dönemindeki en düşük düzeyine indikten sonra, 1988 yılı sonuna kadar yeniden yükseldiği, ancak 1989'da azalmaya başladığı gözlemlenmektedir.

Bankacılık sistemimizde kamu bankaları ağırlık taşımasına karşın, bankaların esas itibarıyla özel kesimi finanse etme özellikleri sürmektedir.

6 - Banka Kredilerinin Bölgesel Dağılımı

Banka kredilerinin (1985-1988 yılları için, Devlet Yatırım Bankası ve daha sonra bu bankanın yerini alan Türkiye İhracat Kredi Bankası dahil, 1988 ve 1989 yılları için İller Bankası kredileri hariç) bölgelerarası dağılımı ve dağılımında 1970-1989 dönemindeki gelişmeler «Tablo XVIII»de verilmiştir.

1989 yılında da banka kredilerinin bölgelerarası dağılımında denge-sizlik sürmekle beraber, kalkınmada öncelikli veya geri kalmış yörelerin, banka kredilerinden aldıkları payın hafifçe yükseldiği, buna karşı Orta Kuzey ve Marmara bölgelerinin kredi kullanımındaki paylarının ise gerilediği görülmektedir. 1989 yılında banka kredileri içinde bir önceki yıla göre, Marmara Bölgesi'nin payı % 39,3'ten % 38,0'e, Orta Kuzey Bölgesi'nin payı da % 28,7'den % 26,1'e gerilerken, Ege Bölgesi'nin payı % 12,0'den % 12,5'e, Akdeniz Bölgesi'nin payı % 10,0'dan % 11,3'e, Karadeniz Böl-

T A B L O XVIII
Banka Kredilerinin Bölgesel Dağılımı (%)

Bölgeler	1970	1980	1981	1982	1983	1984	1985*	1986*	1987*	1988**	1989**
Orta Kuzey	23.8	21.8	25.8	19.3	20.8	20.4	24.6	23.9	26.1	28.7	26.1
Ege	13.8	14.3	12.7	14.1	13.3	12.9	13.5	13.2	13.6	12.0	12.5
Marmara	35.6	37.2	37.7	43.3	43.4	44.7	39.7	39.7	37.7	39.8	38.0
Akdeniz	10.5	12.5	12.2	11.8	10.8	10.5	11.0	11.4	10.8	10.0	11.3
Kuzey Doğu	1.8	1.2	0.8	1.1	1.0	1.1	1.0	1.0	1.2	0.8	1.0
Güney Doğu	1.9	1.4	0.8	1.0	1.0	1.1	1.1	1.0	1.1	0.8	1.0
Karadeniz	7.2	5.3	5.9	5.1	5.3	4.6	4.3	5.0	4.9	4.6	6.1
Orta Doğu	1.8	1.9	1.3	1.4	1.4	1.6	1.7	1.8	1.6	1.4	1.4
Orta Güney	3.6	4.4	2.8	2.9	3.0	3.1	2.9	3.0	3.0	2.4	2.6
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği yayınlarında yer alan rakamlardan yararlanılarak düzenlenmiştir.

(*) Devlet Yatırım Bankası kredileri dahil.

(**) İller Bankası kredileri hariç.

gesi'nin payı da % 4,6'dan % 6,1'e yükselmiştir. 28 ili kapsayan Kuzey Doğu, Güney Doğu, Orta Doğu ve Orta Güney bölgelerinin toplam payı da 1988 yılında % 5,4 iken, 1989 yılında % 6,0 olmuştur.

Kredilerin bölgelerarası dağılımına 1970-1989 gibi daha geniş bir zaman boyutu içinde bakıldığında, kredilerin dağılımında dengesizliğin giderilmesi konusunda izlendiği ileri sürülen politikalara ve alındığı bildirilen tüm önlemlere karşın dengesizliğin giderilemediği görülmektedir. Gerçekten 28 ili kapsayan dört gerice yöre ile orta gelişmiş olarak kabul edebileceğimiz Karadeniz Bölgesi, 1970 yılında toplam olarak banka kredilerinin % 16,3'ünden yararlanır-ken, bu oran 1989 yılı sonunda % 12,1'e kadar düşmüş; buna karşılık Marmara Bölgesinin kredilerden aldığı pay % 35,6'dan % 38,0'e, Orta Kuzey Bölgesi'nin aldığı pay da % 23,8'den % 26,1'e yükselmiştir.

7 - Bankaların Gayri Nakdi Kredileri

Tüm dünya bankacılığında olduğu gibi bankalarımızın da bilanço dışı işlemleri, özellikle gayri nakdi kredileri büyük boyutlara ulaşmaktadır. Gayri nakdi krediler içinde teminat mektupları, kabul kredileri, verilen avaller, akreditif taahhütleri, prefinansman kredilerine verilen garantiler önemli yer tutmaktadır. Garanti, kefalet ve taahhütlerin toplamı, Bankalar Birliği'nin araştırmaya esas olan 159 no.lu yayınından yararlanılarak, 1989 yılı sonu için 37.763,5 milyar TL olarak hesaplanmıştır. 1989 yılında bankaların gayri nakdi kredilerinde artış hızı % 41,3 olup, nakdi kredilerinde artış hızı % 65,9'un altında kalmıştır. Böyle olmakla beraber 1989 yılında bankaların gayri nakdi kredileri, nakdi kredilerine yakın bir boyuttadır. Gayri nakdi kredilerin banka grupları ara-

sında dağılımı; % 32,4 kamusal sermayeli ticaret bankaları, % 57,3 özel ticaret bankaları, % 5,6 yabancı bankalar ve % 4,7 de kalkınma ve yatırım bankaları şeklindedir. Özel bankalarda gayri nakdi kredilerin görelisi olarak yüksekliği, bu bankalarda risiki artırmaktadır. Yabancı bankaların da ticari nakdi krediler içinde payının % 3,5 dolayında olmasına karşılık, gayri nakdi kredilerde paylarının % 5,6 olması dikkati çekmektedir. Ülkemizde yabancı bankalar daha çok nakdi olmayan kredilere yönelerek kârlarını artırmaktadırlar. 1989 yılında gayri nakdi kredilerde artış hızının önceki yıllara göre yavaşladığı gözlenmektedir. Bankaların nakit olmayan kredileri 1987'de % 83,7, 1988'de % 50,6 oranında artmış iken, artış hızı 1989 yılında % 41,3'e düşmüştür.

1989 yılında kamusal sermayeli ticaret bankalarının gayri nakdi kredileri (garantiler, kefaletler, yükümlülükler) önemli artış göstermiş ve bu bankaların gayri nakdi krediler içindeki payı % 30,0'dan % 32,4'e yükselmiştir. Böyle olmakla beraber kamusal sermayeli ticaret bankalarının gayri nakdi krediler içindeki payları, nakdi krediler içindeki paylarına göre (% 47,1) çok düşüktür. 1989 yılında özel sermayeli ulusal ticaret bankalarının gayri nakdi krediler içindeki payı % 57,8 ve % 57,3, yabancı bankaların payı % 5,9'dan % 5,6'ya, kalkınma ve yatırım bankalarının payı da % 6,3'den % 4,7'ye gerilemiştir. Son yıllarda özel sermayeli ulusal ticaret bankaları ile yabancı sermayeli bankaların, nakdi olmayan krediler içindeki paylarının azaldığı gözlenmektedir.

D. Bankalarda Kâr ve Kârlılık

Tüm bankaların kârı (TCMB hariç, kalkınma ve yatırım bankaları dahil) 1989 yılında (dönem zararları indirildikten sonra) net olarak 1.922,9

milyar TL olmuştur. 1989 yılında bankacılık sisteminde (TCMB hariç) kârının oluşumu aşağıda «Tablo XIX»da verilmiştir.

1989 yılında tüm bankaların (TCMB hariç) kârları, bir önceki yıla göre, cari fiyatlarla % 13,2 oranında artmıştır. Bankaların toplam kârlarının 1987 yılında % 96,0, 1988 yılında % 89,0 oranında arttığı dikkate alındığında, 1989 yılında cari fiyatlarla kâr artışında yavaşlama da-

T A B L O XIX
Bankaların Toplu Gelir Tablosu
(1989 - Milyar TL)

Faiz Gelirleri	20.740,2
Faiz Giderleri	(-) 18.257,3
Net Faiz Geliri	2.482,9
Faiz Dışı Gelirler	
Kredilerden Alınan	
Komisyon ve Ücretler	624,6
Bankacılık Hizmetleri	693,4
Kambiyo Kârları (Net)	436,1
Sermaye Piyasası İşlemleri Kârları (Net)	1.384,1
İştirak ve Kuruluşlardan Alınan Kâr Payları	675,1
Toplam Faiz Dışı Gelirler	3.813,8
Faiz Dışı Giderler	
Personel Giderleri	2.541,3
Karşılıklar	471,0
Vergi ve Harçlar	303,3
Verilen Ücret ve Komisyonlar	99,1
Amortismanlar	226,3
Toplam Faiz Dışı Giderler	3.641,5
Faaliyet Kârı	2.655,2
Diğer Gelirler	(+) 1.821,1
Diğer Giderler	(-) 2.149,8
Vergi Öncesi Kâr	2.326,6
Vergi Karşılığı	(-) 403,7
Net Kâr	1.922,9

ha belirgin olarak görülmektedir. 1989 yılında bankaların reel kârları ise bir önceki yıla göre 1/3 oranında azalmıştır.

1989 yılında bankaların kârlılık oranları da, önceki yıllara göre, önemli ölçüde düşmüştür. Bankaların Net Kâr/Öz Sermaye oranı, ortalama olarak, 1987 yılında % 36,3, 1988 yılında da % 38,3 iken, 1989 yılında % 23,2'ye düşmüştür.

Açıklanan banka kârlarına göre, 1980 yılından itibaren öz sermaye kârlılığındaki gelişmeler şöyledir: 1980 yılında % 64,2 olan Kâr/Öz Sermaye oranı, 1981'de % 35,3'e, 1982'de % 25,9'a, 1983 yılında % 18,2'ye kadar geriledikten sonra 1984 yılında % 26,8'e çıkmış, 1985'de yeniden % 23,5'e düşmüş, 1986 yılında % 30,1'e, 1987'de % 36,3'e ve 1988 yılında % 38,3'e yükseldikten sonra 1989 yılında % 23,2'ye gerilemiştir.

Bankalarda öz sermaye kârlılığı ortalama olarak genelde düşüktür. Bankalararası rekabetin artması, bankaların yeni hizmet ve kredi türleri geliştirmede çok başarılı olamamaları, kaynak maliyetinin artması, mevduat munzam karşılığı ve dispo-nibilite oranlarının yüksekliği, yendi- den değerlendirme sonucu banka öz kaynaklarının hesabın artması, donuk krediler sorunu; öz sermaye kârlılığını olumsuz yönde etkileyen etmenler olarak belirtilebilir.

1989 yılında bankalarda kârlılık oranları genelde düşmüş olmakla beraber, yine de kârlılık oranları banka grupları itibariyle farklıdır. 1989 yılında da en yüksek kârlılık oranı yabancı sermayeli ticaret bankalarına aittir. Söz konusu bankalarda öz sermaye kârlılık oranı (Net Kâr/Öz Sermaye) % 43,8'dir. Ancak, yabancı sermayeli bankalarda öz sermaye kârlılık oranı düşmektedir. 1988 yılında yabancı sermayeli ticaret bankalarında Net Kâr/Öz Sermaye oranı % 79,0 idi. Yabancı bankalar grubunda Türk-

Arap Bankası'nın zarar etmekte oluşu, ortalama kârlılık oranını düşürmektedir.

Özel sermayeli ulusal ticaret bankalarında öz sermaye kârlılığı 1988 yılında % 41,3 iken, 1989 yılında % 27,5'e düşmüştür. 1987 yılında da bu gruba giren bankaların öz sermaye kârlılığının % 43,4 olduğu dikkate alındığında, özel sermayeli ulusal ticaret bankalarında kârlılığın ortalama olarak, son yıllarda düştüğü gözlemlenmektedir.

1989 yılında da ticaret bankaları arasında kârlılığı en düşük olan bankalar grubu, kamusal sermayeli bankalardır. Kamusal sermayeli ticaret bankalarının ortalama öz sermaye kârlılık oranı 1988 yılında % 37,3 iken, bu oran 1989 yılında % 20,5'e değin gerilemiştir. Bu gruba giren bankaların, bir tür ihtisas bankaları olmalarının yanı sıra, yönetim sorunları, kârlılığın düşük düzeylerde kalmasına yol açmaktadır.

1989 yılında da kalkınma ve yatırım bankalarında kârlılık oranı, ticaret bankaları grubunun gerisinde kalmıştır. 1988 yılında kalkınma ve yatırım bankalarında ortalama kârlılık oranı % 20,0 dolayında iken, 1989 yılında % 10,0'na düşmüştür. Bu grupta kamusal sermayeli bankalarda Net Kâr/Öz Sermaye oranı % 6,8 oranına kadar düşerken, özel sermayeli bankalarda % 27,1'e yükselmektedir. Özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarının 1989 yılında öz sermaye kârlılığı hafifçe de olsa bir önceki yıla göre yükselmiş, 1988 yılında % 26,1 iken, 1989 yılında % 27,1 olmuştur.

Bankalar itibariyle faiz farkı da, diğer bir deyişle alınan faizle verilen faiz arasındaki oransal fark da değişiktir. Faiz farkı, bankalar genelinde % 12,0, ticaret bankaları grubunda ise ortalama % 10,8'dir. Kalkınma ve yatırım bankaları grubunda mevduat ana kaynağı oluşturmadığından ve

bu bankalar daha çok öz kaynak veya öz kaynak benzeri fonlarla çalıştıklarından, faiz farkı daha yüksek olmaktadır.

Ticaret bankaları grubunda faiz farkı, % 26,0 ile en yüksek yabancı bankalar grubundadır. Özel sermayeli ulusal bankalarda faiz farkı % 11,7, kamusal sermayeli bankalarda da % 9,1'dir. Son yıllarda mevduatın daha çok kamusal sermayeli bankalara yönelmesi ve bu bankalarca verimli bir şekilde krediye dönüştürülemez faiz farkını daraltmaktadır.

1988 yılında bankalar genelinde faiz farkı % 21,3 iken, 1989 yılında bu marj hızlı bir düşüşle % 12,0'ye inmiştir. Tüm banka gruplarında 1989 yılında faiz farkı düşmüş, kalkınma ve yatırım bankaları genelinde % 34,8'den % 30,3'e, yabancı sermayeli ticaret bankalarında % 28,5'ten % 26,0'ya, özel sermayeli ulusal ticaret bankalarında % 21,9'dan % 11,7'ye, kamusal sermayeli bankalarda da % 18,9'dan % 9,1'e gerilemiştir.

Faiz Farkı/Aktif (Varlık) Toplamı şeklinde hesapladığımız net faiz marjı, bankacılık sektöründe 1988 yılında % 3,8 iken, 1989 yılında % 2,3'e düşmüştür. Net faiz marjının en yüksek olduğu banka grubu % 5,6 ile yabancı sermayeli ticaret bankaları olup, yabancı bankaları 2,3 ile özel ticaret bankaları, % 1,8 ile de kamusal sermayeli ticaret bankaları izlemektedir. Kalkınma ve yatırım bankaları genelinde net faiz marjı % 3,7'dir.

1989 yılında banka kârları üzerinde olumlu ve olumsuz etki yapan etmenler satır başları olarak şöyle dir.

Kâr üzerinde olumlu etki yapan etmenler ve gelişmeler şöyle özetlenebilir.

(i) Sermaye piyasasının gelişmesi, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem hacminin artması, aracılık hizmeti yapan bankaların net kâr-

larını olumlu yönde etkilemiş; bankalar 1989 yılında sermaye piyasası işlemlerinden net olarak 1.384,1 milyar TL kâr sağlamışlardır.

(ii) 1989 yılında bankaların kambyo kârları, bir önceki yıla göre önemli boyutta artmıştır. Bankalar 1988 yılında net olarak 3,1 milyar TL kambyo kârı elde etmiş iken, bu tutar 1989 yılında 436,4 milyar TL'ye yükselmiştir.

(iii) TCME 1989 yılında mevduat karşılık oranlarını bankalara daha az yük getirecek şekilde düzenlemiştir. Yeni düzenlemeye göre, bankaların 14 Nisan 1989 tarihli mevduat düzeyleri stok kabul edilmiş, münzam karşılık oranları bu tutarların üzerindeki mevduat değişmelerinde, vadesiz ve üç aya kadar vadeli mevduat için % 20, üç ay, altı ay ve bir yıl vadeli mevduat için % 10 olarak belirlenmiştir. Ayrıca, 2, 3, 4 ve 5 yıl vadeli değişken faizli mevduatlar için münzam karşılık oranları sırasıyla % 8, % 6, % 4 ve % 2 olarak belirlenmiştir.

1989 yılında banka kârları üzerinde olumsuz yönde etki yapan etmenler, gelişmeler çok daha önemlidir. Bu etmen ve/veya gelişmeler de şöyle özetlenebilir:

(i) Bankaların faiz farkı veya faiz marjı önemli ölçüde daralmıştır. 1988 yılında faiz farkı % 21,3, net faiz marjı da (net faiz gelirinin aktif toplamına oranı) % 3,8 iken, bu oranlar 1989 yılında sırasıyla % 12,0 ve % 2,3'e düşmüştür. Faiz marjında bu daralış, bankalarda kârlılığı düşüren en önemli etken olmuştur.

(ii) 1989 yılında bankaların bankacılık hizmetlerinden sağlamış oldukları gelirler cari fiyatlarla dahil artış göstermemiştir.

(iii) TCMB, döviz tevdiat hesapları için oluşturulan karşılıklar dışında TL mevduat karşılıkları için faiz ödenmesine ilişkin olarak 1986

yılında başlattığı uygulamayı 1989 yılında da sürdürmüş, bankalar böylece oluşturdukları TL mevduat karşılıkları için 1989 yılında da faiz geliri elde edememişlerdir.

(iv) Bankaların 1989 yılında toplam aktifleri % 59,5 oranında artarken, personel giderlerinin % 88,4 oranında artması, Personel Giderleri / Aktif Toplamı oranının % 2,0'den % 2,3'e yükselmesine yol açmıştır. Ayrıca personel giderlerinin toplam giderler içindeki payı da (vergi karşılıkları hariç) % 9,0'dan yaklaşık olarak % 10,0'a yükselmiştir.

(v) Bankaların vergi matrahının hesabında ticari kazançlarından indirdikleri Devlet Tahvili ve Hazine Bonosu faizlerine uygulanan Gelir Vergisi kesinti oranının % 5'ten % 10,0'a yükseltilmesi, bankaların ayırdıkları vergi karşılığının önemli ölçüde artmasına neden olmuştur. Bankalar 1988 yılında 231,1 milyar TL vergi karşılığı ayırmışlarken, 1989 yılında ayrılan karşılık, banka kârları cari fiyatlarla çok sınırlı artış göstermiş olmasına karşın, 403,6 milyar TL'ye yükselmiştir.

Kâr ve kârlılığa ilişkin yukarıdaki değerlendirmeler, bankaların açıkladıkları bilanço ve gelir tablolarına dayanılarak yapılmıştır. Banka bilançolarının yeterince şeffaf olmadığı, bankaların tahsili şüpheli batık veya donuk kredilerini bilançolarına tam yansıtmadıkları, bu tür kredileri için yeterli karşılık ayırmadıklarına ilişkin kuşku sürmektedir. Nitekim bilançolara bakıldığında, bankaların 693,3 milyar TL'yi bulan tahsili gecikmiş alacakları için henüz karşılık ayırmadıkları görülmektedir. Kaldı ki tahsili gecikmiş alacakların bilançolarda olduğundan daha az gösterilmesi olasıdır. 1986, 1987 ve 1988 yıllarında kredilendirme faaliyetinden de kâr sağlayabilen bankacılık sistemimiz, 1989 yılında sermaye piyasası

işlemlerinden sağladığı kâr, kambiyo kârları, iştiraklerden alınan kâr payları ile kâra geçmiş gözükmetedir. 1989 yılı, bankalarımız için, önceki üç yıla göre, kârlılık ve verimlilik açısından, başarısız bir yıl olarak nitelendirilebilir.

III. Sonuç

Açıklanan banka bilanço ve gelir tablolarına dayanılarak, 1989 yılında bankacılık alanındaki gelişmeler şöyle özetlenebilir:

(i) 1989 yılında ülkemizde faaliyette bulunan banka sayısı iki artarak 63'e yükselmiştir. Bu, Türk bankacılık tarihinde saptayabildiğimiz en yüksek banka sayısıdır. Son yıllarda ülkemizde yeni kurulan bankaların kalkınma ve yatırım bankası türünde olduğu gözlemlenmektedir.

1989 yılında banka şube sayısında artış sınırlı ölçüler içinde kalmış, bir önceki yıla göre % 1,0 oranında artmıştır. 1989 yılında yeni açılan 65 şubenin 3'ü yurt dışında, 62'si yurt içindedir.

(ii) 1989 yılında bankacılık sektörünün (TCMB) dışında cari fiyatlarla net aktifleri % 59,5, öz kaynakları % 86,5, toplam mevduatı (DTH'lar dahil) % 62,6, toplam kredileri % 65,9, toplam net kârları da % 13,2 oranında artmıştır. 1989 yılında cari fiyatlarla bankaların öz kaynakları, mevduat ve kredileri bir önceki yıla göre daha hızlı artarken, net aktifleri ile net kârlarındaki artış hızı yavaşlamıştır.

(iii) 1989 yılında mevduat artış hızı, bir önceki yıla göre artarak, % 58,8'den % 62,6'ya çıkmıştır. TL mevduat bir önceki yıla göre % 66,5 oranında artarken, DTH'larda artış % 50,6 oranında olmuştur. İzlenen kur ve faiz politikası sonucu son yıllarda TL mevduat artış hızı artarken, DTH'larda artış hızı yavaşlamaktadır. TL mevduatta son üç yılda artış hızı,

sırasıyla % 40,3, % 56,0 ve % 66,5; DTH'larda ise % 115,9, % 68,1 ve % 50,6'dır.

(iv) 1989 yılında DTH'larda artış hızının TL mevduattaki artış hızından yavaş olması sonucu, DTH'ların toplam mevduat içindeki payı % 24,5'ten % 22,7'ye; TL mevduata oranı da % 32,5'ten % 29,4'e düşmüştür. Bu gerilemeye karşın toplam mevduatın dörtte birine yakın bölümünün yabancı para cinsinden olması, gerek bankalar gerek ulusal ekonomi açısından sorun yaratabilecek bir boyut olarak görülmektedir.

(v) 1989 yılında bankalarda mevduatın yapısı, kompozisyonu da bir önceki yıla göre, çok belirgin olmakla beraber değişmiştir. DTH'ların toplam mevduat içindeki payının % 24,5'ten % 22,7'ye düşmesinin yanı sıra TL mevduatın, mevduat türleri itibariyle dağılımı da bir ölçüde değişmiştir. 1989 yılında en hızlı artan mevduat türü sair mevduat (diğer kuruluşlar mevduatı) olmuştur. Geçen yıl % 140,1 oranında artan sair mevduatın toplam mevduat içindeki payı da % 12,9'dan % 16,2'ye yükselmiştir. Sair mevduat, Ekim 1988'de yapılan tanım değişikliğinden, özellikle sosyal güvenlik kurumlarının mevduatını da kapsadıkdan sonra hızlı bir artış göstermektedir. Tasarruf mevduatının, artış hızının bir önceki yıla göre yavaşlamasına % 83,4'ten % 79,6'ya düşmesine karşın, TL toplam mevduat içindeki payı % 43,9'dan % 47,4'e yükselmiştir. Ticari kuruluşlar mevduatının artış hızının bir önceki yıla göre yükselerek % 26,1'den % 47,5'e çıkmasına karşın, ticari mevduatın toplam mevduat içindeki payı % 22,5'ten % 20,0'ye gerilemiştir. % 30,6 oranında artan bankalar mevduatının toplam mevduat içindeki payı % 11,3'ten % 8,8'e, % 58,1 oranında artan mevduat sertifikasının payı % 4,3'ten % 4,1 ve % 14,3 ora-

nında artan resmi kuruluşlar mevduatının payı da % 5,1'den % 3,5'e gerilemiştir. Resmi kuruluşlar mevduatının tanım değişikliği sonucu kapsamının daraltılması, söz konusu mevduatın gelişme hızını etkilemektedir.

(vi) 1989 yılında banka kredilerinin artış hızı, bir önceki yıla göre yükselerek % 48,3'ten % 65,9'a çıkmıştır. Ekonominin 1989 yılının ortalarında hareketlenmesi, özellikle yılın ikinci yarısında kredi genişlemesine yol açmış, genel olarak kredilerdeki artış hızı mevduat artış hızını aşmıştır. 1989 yılında tüm banka kredilerindeki artış hızı bir önceki yıldan yüksek olmakla beraber, bu hızlanma ticaret bankaları kredilerinden kaynaklanmıştır. Ticaret bankaları kredilerindeki artış hızı, bir önceki yıla göre, % 45,0'ten % 67,6'ya yükselirken, kalkınma ve yatırım bankaları kredilerindeki artış hızı, % 71,6'dan % 56,0'ya gerilemiştir. Bunun sonucu tüm banka kredileri içinde ticaret bankaları kredilerinin payı % 85,7'den % 86,6'ya yükselmiş, kalkınma ve yatırım bankalarının kredilerinin payı ise % 14,3'ten % 13,6'ya düşmüştür.

(vii) 1989 yılında banka kredilerinin ana gruplar itibariyle sektörel dağılımı, bir önceki yıla göre belirgin bir değişiklik göstermemiştir. 1988 yılında banka kredilerinin dağılımı, % 28,6 ihtisas kredileri, % 57,1 ihtisas dışı krediler ve % 14,3 kalkınma ve yatırım bankaları kredileri şeklinde iken, bu dağılım 1989 yılında, % 28,7 ihtisas kredileri, % 59,5 ihtisas dışı krediler, % 11,8 kalkınma ve yatırım bankaları kredileri şeklindedir. Ancak, 1989 yılında kalkınma ve yatırım bankalarının verdikleri turizm kredileri, ihtisas kredileri arasında gösterilmiştir. Kalkınma ve yatırım bankalarının verdikleri turizm kredileri, önceki yıllarda tutarlı olmak üzere bu gruba dahil edildiğinde, ih-

tisas kredilerinin payı % 26,9'a gerilemekte, kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinin payı ise % 13,4'e yükselmektedir. İhtisas kredileri içinde yer alan tarım kredileri ile konut kredilerinin toplam krediler içindeki payları 1989 yılında sırasıyla % 16,2'den % 16,0'ya ve % 8,2'den % 7,5'e gerilemiş; ihtisas dışı krediler içinde de ihracat ve işletme kredilerinin payları artarken, yatırım kredilerinin payı azalmıştır.

1989 yılında kredilerin vade dağılımında da kısa süreli banka kredilerinin payı yükselirken, orta ve uzun süreli kredilerin payı azalmıştır. Kredilerin sektörel dağılımında kalkınma ve yatırım bankaları kredileri ile ticaret bankalarının vermiş olduğu yatırım kredilerinde görece azalış, buna karşı işletme kredilerinin payındaki yükseliş de kredilerin daha çok kısa vadeliye kaydığını göstermektedir.

(viii) Bankalar, 1989 yılında da öz kaynaklarını güçlendirmişlerdir. Bankaların öz kaynakları (TCMB hariç) 1989 yılında bir önceki yıla göre cari fiyatlarla % 86,5 oranında artarak 8.264,0 milyar TL'ye yükselmiştir. Bankalar genelinde Öz Kaynak / Net Aktif Toplamı oranı da % 6,5'ten % 7,6'ya yükselmiş, bankalarda finansal kaldıraç veya öz kaynak çarpanı bir ölçüde azalmıştır.

(ix) Uygulanan para politikası, para programı sonucu, TCMB'nın bankacılık sistemine açmış olduğu reeskont ve avans kredilerinde artış hızı son iki yıldır yavaşlamaktadır. TCMB'nın bankacılık sektörüne açmış olduğu krediler, 1987 yılında % 122,6 oranında artış göstermiş iken, bu hız 1988 yılında % 52,7'ye, 1989 yılında da % 40,2'ye düşmüştür. TCMB kredilerinin banka kaynakları içindeki payı giderek azalmaktadır. Bu pay 1989 yılında yaklaşık % 2,5'e değin gerilemiştir.

(x) Kamusal sermayeli bankala-

rın gerek mevduat gerek kredi piyasasında görece ağırlıkları 1989 yılında da sürmüştür. Kamusal sermayeli ticaret bankalarının toplam mevduat içindeki payları 1989 yılında % 47,1, ticaret bankaları kredileri içindeki payı da, % 54,4 olmuştur. Kamusal sermayeli kalkınma ve yatırım bankaları ile birlikte kamusal sermayeli bankaların toplam krediler içindeki payı % 57,8'e kadar yükselmektedir.

(xi) Son yıllarda bankacılık alanında gözlenen bir gelişme de, büyük olarak nitelendirilen özel ticaret bankalarının mevduat ve kredi piyasasında payları gerilerken, küçük ve orta çaplı bankaların paylarının artmakta oluşudur. Türk bankacılık sisteminde dört büyük bankanın bir anlamda egemenliği sürmekle beraber, sistemde rekabet artmaktadır. Yabancı bankalarının sayılarının artmasına karşın, pazar payları mevduatta % 2,0, kredilerde de % 3,5 dolayında bulunmaktadır.

(xii) 1989 yılında bankaların toplam net kârları reel olarak bir önceki yıla göre azalmış, kârlılık oranları da düşmüştür. 1989 yılında bankaların toplam net kârı cari fiyatlarla % 13,2 oranında artarak 1.922,9 milyar TL'ye yükselmiş gözükmeyle beraber reel olarak % 33,4 oranında azalmıştır. Buna paralel olarak, öz sermaye kârlılığı (Net Kâr/Öz Sermaye) % 38,3'ten % 23,2'ye, faiz farkı oranı (alınan faiz ile verilen faiz arasındaki farkın alınan faize oranı) % 21,3'ten % 12,0'ye, net faiz marjı da (net faiz gelirin aktif toplamına oranı) % 3,8'den % 2,3'e düşmüştür. Tüm göstergeler, bankaların 1989'da kârlılık açısından başarılı bir yıl geçirmediğini ortaya koymaktadır.

1990 yılının ilk yarısında kredi talebinin canlı oluşu, kredilerin mevduattan daha hızlı artışı, bankalardaki likidite fazlalarını kredi-

ye dönüştürmek ve kredi faizlerini yükseltmek olanağını vermiştir. Bu gelişme bankaların kârları üzerinde genelde olumlu bir etki yapmıştır. Ancak, mevduat artış hızının yavaşlaması ve mevduatın daha çok kısa vadeli hesaplarla yoğunlaşması, mevduat faizlerinde bir yükselişin gündemde olduğunu göstermektedir. Sonbahar aylarında mevduat faizlerinin yükselmesi olasıdır. Ancak, Ekim 1988 uygulamasından deneyim kazanan bankaların mevduat faizlerini aşırı derecede yükseltmeleri beklenmemektedir.

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ciltlenmiş
eski sayıları :

(1990'da Fiyatlar)

(Mevcut Ciltler - KDV Dahil)

1965 yılı cildi : 10.000 TL

1966 yılı cildi : 10.000 TL

1967 yılı cildi : 10.000 TL

1987 yılı cildi : 20.000 TL

1988 yılı cildi : 25.000 TL

1989 yılı cildi : 30.000 TL

Önemli Not : (1) Öğrenciliğini belgeleyenlere % 50 indirim uygulanır. (2) Ödemeli postalamaya yapılmaz. (3) PTT ile gönderilmesini isteyenlerin cilt bedeline taahhütlü posta pulu karşılığı 2000 TL ilave ederek önceden havale çıkarmaları gerekmektedir.

İSTEME ADRESİ :

Bınlırdirek Mahallesi
Suterözisi Sokak No. 6/2
Sultanahmet - İstanbul
Telefon : 526 34 11

Sermaye Piyasası

Yrd. Doç. Dr.
MEHMET BOLAK

BORSA'da Haziran ayı, 1990 yılı başından beri en büyük oranlı düşüşün yaşandığı ay olmuştur. Daha önce Mart ayında Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi'nde % 5.40 oranında bir düşüş görülmüşken, Haziran ayında % 10.25 oranında bir düşüş yaşanmış, hemen hemen tüm hisselerin fiyatında gerileme olmuştur. Buna bağlı olarak, «25 Haziran 1990, Pazartesi» günü kapanış fiyatları itibariyle dergimiz indeksi 7573.158 puana inmiştir.

İndeks kapsamındaki 40 hissenin 35'inin fiyatı ay içinde gerilerken, yatırımcısına prim sağlayan 5 hisse; T. Şişe Cam (% 9.76), Ege Gübre (% 8.20), Eczacıbaşı Yatırım (% 8.00), Metaş (% 6.90) ve Nasaş (% 1.59) olmuşlardır. Ay içinde, 2000 liradan rüçhan hakkı kullanarak, % 75 oranındaki bedelli artırımını gerçekleştiren ve halen % 75 bedelsiz üzerinde işlem gören Yasaş, % 30.54 ile yatırımcısına en çok zarar getiren hisse olurken; Çimsa (% 20.79), Erdemir (% 20.41), Çelik Halat (% 20.00), Anadolu Cam (% 18.81), Kartonsan (% 18.62), Güney Bira (% 16.95), Teletaş (% 16.28), Good-Year (% 15.25), Koruma Tarım (% 14.81) ve Kordsa (% 14.47) onu izlemişlerdir.

Dikkati çeken bir husus, sermaye artırımına giden şirketlerden Yasaş, Anadolu Cam, Çelik Halat ve Kartonsan'ın ayın en çok zarar ettiren hisseleri arasında yer almalarıdır. Söz konusu hisseler için verim hesabı yapılırken, artan hisse sayıları ve kullanılan rüçhan hakları dikkate alınmıştır. Bu durum, yatırımcıların sermaye artırımını öncesinde, hisselerin değerini gereğinden yükseğe çıkarttıklarını ya da artırım sonrasında hisselerin cazibelerini kaybettiklerini göstermektedir. Yatırımcıların sermaye artırımına katılmak yerine, artırım öncesinde hisseleri ellerinden çıkartmaları ve artırımdan sonra tekrar satın almaları çoğu durumda daha avantajlı olabilmektedir.

Haziran ayında sermaye artırımına giden diğer şirketlerde, önemli bir zarar gözlenmiş olmasa da hiçbiri yatırımcısına prim sağlamamıştır. % 50 bedelli, % 50 bedelsiz artırımla sermayesini 45 milyar liradan 90 milyara çıkartan Arçelik'de hisseler başabaş noktasına gelmiş, 1989 yılına ait % 100 oranındaki bedelsiz hisselerle birlikte, yeni yıl için % 25 oranında bedelli, % 25 oranında bedelsiz artırım yaparak sermayesini 150 milyar liraya çıkaran Koç Holding'de yatırımcılar % 0.5 oranında, % 300 bedelli, % 100 bedelsiz artırımla sermayesini 4 milyar liradan 20 milyar liraya yükselten Deva'da ise % 6.25 oranında zarara uğramışlardır. Şirketlerin sermaye artırımları önümüzdeki aylarda da devam

edecektir. Bu arada Ege Gübre kayıtlı sermayesini 12 milyar liradan 50 milyar 400 milyon liraya yükseltmiş, şirketin gelecek aylarda, % 100 oranında bedelli, % 100 oranında bedelsiz sermaye artırımına gidebileceği belirtilmiştir.

Ay içinde fiyatlarda düşüş olmasının en büyük etkenlerinden biri olarak, ardarda gelen büyük oranlı halka açılma işlemleri gösterilmektedir. Gerçekten de Haziran ayında, Vestel, T. Garanti Bankası, Petkim ve Eczacıbaşı İlaç gibi dört dev kuruluş halka açılmış, arzın birdenbire bu denli artması fiyatların düşmesinde rol oynamıştır. Böylece yıllardan beri talep fazlası ve arz eksiği yaşanan Borsa'da ilk defa arz fazlalığı nedeniyle problem ortaya çıkmıştır. Aslında şirketlerin giderek halka açılma kararı almaları ve Borsa'da işlem gören hisse senedi sayısının artması, Borsa'nın gelişmesi açısından son derece sağlıklı bir olaydır. Bu şekilde Borsa'nın derinliği artacak, yatırımcılar kısıtlı sayıda hisse arasından seçim yapmak yerine çok daha geniş seçme olanaklarına kavuşacak, şirketler arasında rekabet artacak, fonların kârlı şirketlere akması kolaylaşacaktır.

Öte yandan, yurt çapında, hisse senedi yatırımcısı sayısında artış olması mülkiyetin tabana yayılmasına, daha çok kişinin, şirketlerin yarattığı kârlardan pay almasına imkân sağlayacaktır. Bu olumlu yanlara karşılık Borsa'da uzun süreli fiyat durgunluklarının, hatta gerilemelerinin yaşanmasının yatırımcıları tedirgin edeceği ve Borsa'dan soğumalarına yol açabileceği de kuşkusuzdur. Bu nedenle, arz artışının bir miktar da olsa kontrol altına alınmasının ve önemli boyutlara varan halka açılma işlemlerinin belirli aralarla gerçekleşmesine izin verilmesinin yararı olacaktır.

Halka açılan şirketlerden Garanti Bankası, 1000 TL nominal değerli hisse senetlerini 4500 liradan satışa çıkarmış, Genel Müdür İbrahim Betil'in açıklamasına göre, yurt içinde yaklaşık 36 milyon adet ve 162 milyar liralık hisse senedi satılmıştır. Bu şekilde bankanın ortak sayısı 16.800'e ulaşmış, yatırımcı başına ortalama 9,5 milyon liralık hisse satılmıştır. Borsa'da işlem görmeye başlayan Garanti Bankası hisseleri 4.550 lira civarında bir fiyata oturmuştur.

Polly Peck International (PPI) grubuna bağlı Vestel'in halka açılma programında ise 8 gün içinde 298 milyar 250 milyon liralık satış yapılmış, 38 yabancı yatırım fonu ve finansman kuruluşu 194 milyar liralık alış yaparken, 104 milyar liralık hisse senedi de 9.561 yerli tasarruflu tarafından paylaşılmıştır. Böylece yaklaşık % 10 hisse yabancı, % 5 hisse de yerli yatırımcılar tarafından alınmıştır. 1000 TL nominal değerli Vestel hisseleri 13.250 liradan satışa sunulmuş, hisseler Borsa'da işlem görmeye başlar başlamaz 15.000 TL mertebesine yükselmişlerdir. Vestel şirketler grubu başkanı Tahsin Karan, yaptığı açıklamada, Vestel'in halka açılma operasyonunun bugüne kadar en kısa sürede gerçekleştirilen en yüksek miktardaki hisse senedi satışı olduğunu belirtmiştir.

2 trilyon lira sermayeli, ülkenin dev kuruluşlarından Petkim'in hisse senetleri de «25 Haziran 1990, Pazartesi» gününden başlayarak, 2500 TL'den satışa sunulmuştur. Türkiye İş Bankası'nın bilgisayar ağına bağlı 500'e yakın şubesi tarafından yürütülen satış halen devam etmektedir. Bir hissenin değeri 2500 TL

olarak alındığında, Petkim'in piyasa değeri 5 trilyon TL hesaplanmakta ve Borsa'nın en yüksek piyasa değerine sahip şirketi olmaktadır. Petkim hisselerinin halka arzından evvel denetimden geçmiş mali tablolarının halka açıklanmamış olması büyük eksiklik yaratmış, yatırımcılar arasında bir güvensizlik havasının doğmasına neden olmuştur. Şirketin son üç yıllık bilanço ve gelir tabloları gecikmeli olarak Borsa bültenlerinde yer almış, ancak bu tablolar yine de 1990 yılı Mayıs ayında yapılan sermaye artırımını yansıtmak açısından yetersiz, öz sermaye kârlılığını olduğundan yüksek gösterir nitelikte olmuşlardır.

Satışı doğrudan doğruya Borsa kanalıyla yapılan Eczacıbaşı İlaç hisselerinin 20.000 TL'nin altında olmayacak bir fiyattan işlem göreceği açıklanmış, hisseler ilk günden 35.000 liradan işlem görmeye başlamış, bu fiyattan hisselerin ancak % 3'ü satılabiliştir. Daha fazla hisse satışının gerçekleştirilmesi için işlem fiyatının biraz düşmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Halka açılma işlemlerinin önümüzdeki aylarda da devam edeceği beklenmektedir. Sabancı grubuna ait Akbank ve Cıngıllıoğlu ailesinin Demirbank'ı Temmuz ayında halka açılacak şirketler arasındadır. Böylece, İş Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, T.S.K.B., Netbank, Finansbank, Tekstilbank ve Garanti Bankasıyla birlikte hisse senetleri Borsa'da işlem gören banka sayısı 9'a yükselmiş olacaktır.

«11 Haziran 1990, Pazartesi» gününden itibaren Borsa'da hisse senedi işlemlerinde 1. ve 2. pazar ayırımı kaldırılmış, yalnızca «kot içi pazar» ve «kot dışı pazar» ayırımı yapılmaya başlanmıştır. Ancak İMKB İndeksi'nin hesaplanmasında 50 şirkete ait hisse senedinin esas alınması uygulaması devam etmektedir. Bundan böyle İMKB İndeksi'nin 1. pazarda yer alan hisse senetlerinden teşkil edilmesi uygulaması yerine, «kot içi pazar»da yer alan hisse senetleri arasından, işlem hacmi, işlem miktarı, işlem gördüğü gün sayısı, yapılan sözleşme adedi ve piyasa değerlerine verilecek ağırlıklara göre yapılacak sıralamada ilk 50'ye girecek hisse senetleri esas alınacaktır. Haziran ayına kadar olan verilerin değerlendirilmesi sonucunda, Alarko Holding, Enka Holding, Köytaş, Makina Takım ve Pınar Süt'ün indeks kapsamından çıkartılması, bunların yerine Doğusan, Net Holding, Pınar Et, Peg Profilo ve Yünsa'nın indeks kapsamına alınması kararlaştırılmıştır. Ancak, dergimiz indeksi kapsamındaki hisse senetlerinde herhangi bir değişikliğe gidilmemiş olup, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi yıl başından beri hesaplanmakta olduğu 40 hisseye bağlı olarak hesaplanmaya devam edilmektedir.

Şirketlerin 1989 yılı net kârları açıklanmış olup, «Tablo 1»de, 50 şirketin 1989 yılı net kârları 1988 yılıyla karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Önceki yıllarda şirketlerin net kârlarıyla birlikte bilanço kârları da açıklanırken, bu yıl yalnızca net kârlar bültenlerde yer almıştır. Yazımızın sonundaki tabloda, «Takvim Yılı Kârı» başlığı altında şirketlerin bilanço kârları yer almaktaydı. Bu değerlerin mukayesesinde yanılığa sebebiyet vermemek için geçmiş yıllara ait değerler «net kâr» rakamlarıyla değiştirilmiştir. Bundan böyle, «Takvim Yılı Kârı» başlığı altında şirketlerin net kârları yer alacaktır.

«Tablo 1»den görülebileceği gibi, 1988 yılını zararlar ya da Nasaş gibi çok düşük bir kârla kapatan şirketler hariç tutulduğunda, 1989 yılında bir önceki yıla oranla kârını en çok artıran şirketler, Enka Holding (2.84 katına), Siemens (2.329 katına), Sarkuysan (2.323 katına), Koç Yatırım (2.289 katına), Koç Holding (2.219 katına), Kartonsan (2.099 katına), Bolu Çimento (2.082 katına) ve Kav (2.024 katına) olmuşlardır. Şirketlerin 1990 yılı 6 aylık bilanço sonuçlarını da önümüzdeki aylarda Borsa'ya bildirmeye başlamaları beklenmektedir.

Ay içinde bankaların yatırım fonlarına yenileri eklenmiştir. Garanti Bankası'nın 4. yatırım fonu, İş Bankası'nın 6. yatırım fonu, Tarihbank'ın 1. yatırım fonu, Vakıfbank'ın 6. yatırım fonu, Pamuk Fon-2 ve Dışbank Fon-3 Haziran ayı içinde piyasaya çıkan yeni fonlar olmuşlardır. Bunların içinde YKB aktif fon, dünya borsalarında işlem gören hisse senetleri ve tahvillerden, diğer fonlar ise hisse senedi, özel sektör tahvili, finansman bonusu, devlet tahvili ve gelir ortaklığı senedi gibi değerlerden oluşmaktadır. Gözlenen olumlu bir husus, son zamanlarda kurulan yatırım fonlarında hisse senetlerinin ağırlığının artmaya başlamış olmasıdır. Öte yandan, Ziraat Bankası tarafından oluşturulan Ziraat Fon-4 150 milyar TL ile bugüne kadar kurulan en büyük yatırım fonu olma niteliğini kazanmıştır.

Haziran ayında, Kamu Ortaklığı İdaresi'nce çeşitli tarihlerde çıkarılmış gelir ortaklığı senetlerine gelir payı ve anapara ödemeleri yapılmıştır. 22 Mayıs 1989 tarihinde çıkarılan 1 yıl vadeli Köprü ve Baraj gelirlerine indeksli karma A tertibi GOS'ların gelir payı ve anapara ödemelerine «30 Mayıs 1990, Çarşamba» Karakaya Barajı B tertibi GOS'ların 5. dönem gelir payı (% 47.7) ödemesine, «31 Mayıs 1990, Perşembe», Enerji-Köprü B tertibi senetlerin 1. dönem gelir payı (6 ay için % 24.62) ödemelerine «12 Haziran 1990, Salı», Köprü-Baraj B tertibi senetlerin gelir payı (% 46.96) ve anapara ödemelerine de «21 Haziran 1990, Perşembe» gününden itibaren başlamıştır.

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

**100 Soruda
TÜRKİYE'DE BANKACILIK**

(Genişletilmiş İkinci Baskı)

GERÇEK YAYINEVİ / İSTANBUL / 528 45 50

Fiyatı : 10.000.— TL. • Öğrencilere : 7.000.— TL
(öğrenciler yayinevine başvurmalıdırlar)

TABLO 1
Şirketlerin Net Kârı
(Milyon TL)

	1988	1989		1988	1989
Akçimento	4 989	2 504	Koç Holding	40 793	90 511
Alarko H.	1 244	2 234	Koç Yatırım	7 220	16 530
Anadolu C.	8 757	6 573	Kordsa	34 928	34 822
Arcelik	35 583	54 400	Korumu Tarım	7 458	2 020
Bağfaş	22 717	22 450	Köytaş	504	444
Bolu Çim.	4 781	9 954	Makina Takım	282	2 487
Brisa	29 868	43 705	Maret	250	205
Celik Halat	6 462	7 786	Mensucat S.	12 840	14 621
Çimsa	12 985	12 172	Metaş	(9 942)	5 447
Çukurova E.	81 688	136 460	Nasaş	162	1 149
Döktaş	4 523	3 023	Olmuksa	6 292	2 502
Eczacıbaşı Y.	1 713	2 043	Otosan	31 463	41 880
Ege Biracılık	9 607	14 090	Pınar Süt	1 635	2 568
Ege Gübre	900	(1 257)	Pimaş	1 465	28
Enka Holding	1 565	4 445	Rabak	6 753	323
Erdemir	268 834	451 914	Sarkuysan	9 725	22 595
Good-Year	12 548	4 135	Sifaş	5 598	4 522
Gübre Fab.	(3 377)	134	Teletaş	24 473	21 177
Güney Bira	3 388	3 816	T. Demir Döküm	9 472	11 176
Hektaş	3 346	3 330	T. İş Bankası	121 414	124 238
İzdaş	(8 616)	(12 896)	T. Siemens	10 119	23 572
İzocam	4 877	7 680	T.S.K.B.	12 577	15 993
Kartonsan	4 792	10 061	T. Şişe Cam	12 084	17 559
Kav	4 428	8 961	Yapı ve Kredi B.	111 249	133 809
Kepez El.	8 644	8 820	Yasaş	1 609	2 676

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi
(Ocak 1974 = 100)

AYLAR	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Ocak	94.18	135.51	243.11	202.78	297.38	493.05	1711.69	714.75	6793.38
Şubat	94.60	157.44	246.73	207.73	325.71	658.37	1465.45	822.11	7402.13
Mart	97.99	165.21	249.65	214.77	316.36	619.21	1351.48	923.62	6957.24
Nisan	101.49	152.04	235.43	207.07	305.68	613.09	917.93	1009.89	7054.56
Mayıs	102.60	156.08	227.24	209.20	304.85	833.54	1005.71	1334.72	8438.48
Haziran	106.38	176.25	220.66	210.89	306.66	1050.91	924.97	1745.24	7573.16
Temmuz	106.22	176.40	207.07	213.75	323.22	1709.16	927.28	1554.78	
Ağustos	113.08	186.42	204.24	218.60	360.80	2290.94	816.29	1716.64	
Eylül	112.47	199.71	198.36	226.70	394.62	2015.20	881.71	2673.32	
Ekim	115.27	212.63	200.20	238.27	384.48	1548.75	734.01	3486.07	
Kasım	132.45	217.12	200.44	258.90	406.68	1374.18	777.53	3241.70	
Aralık	133.33	242.03	202.10	261.35	438.99	1202.28	722.21	4940.99	

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış Sermaye (Milyon TL)	Takvim Yılı Kârı (Net)			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1987 (Milyon TL)	1988 (Milyon TL)	1989 (Milyon TL)	1987 (Net)	1988 (Net)	1989 (Net)	Haziran 1989	Nisan 1990	Mayıs 1990	Haziran 1990
1	AKÇİMENTO	100.000	84.656,3	6.121	4.089	2.504	168	36	6,60	2.950	8.400	4.800	4.750
2	ANADOLU CAM	150.000	26.850	4.660	8.757	6.573	50	60	29	3.500	12.250	14.000	8.100
3	ARÇELİK	500.000	90.000	25.150	35.583	54.400	80	92	100	5.000	21.500	30.500	15.500
4	BAGFAŞ	—	40.000	6.720	22.717	22.450	85	40	40	3.425	8.200	15.750	14.250
5	BCLÜ ÇİMENTO	—	15.750	3.144	4.781	9.954	181,38	213,45	37	17.300	12.750	13.750	13.000
6	BRİSA	150.000	151.875	14.406	29.668	43.705	63	103,20	44	4.000	15.000	7.900	6.900
7	ÇELİK HALAT	27.000	21.600	4.184	6.462	7.786	100	100	70	4.150	13.750	20.000	8.200
8	ÇİMSA	50.000	56.150	10.554	12.985	12.172	203,87	82,60	44	4.200	20.500	10.100	8.000
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	300.000	75.000	40.317	81.688	136.460	200	250	250	17.200	24.000	27.000	24.000
10	DOKTAŞ	50.000	10.500	6.636	4.523	3.023	100	58,50	27	4.950	15.000	22.000	19.000
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	25.000	2.400	771	1.713	2.043	40	45	45	2.950	33.000	50.000	54.000
12	EGE BİRACILIK	12.800	12.600	1.840	9.607	14.090	35	130	80	12.600	23.000	27.000	23.500
13	EGE GÜBRE	50.400	12.000	1.312	900	(1.257)	50	18	—	1.475	4.650	6.100	6.600
14	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	2.500.000	384.000	66.001	268.834	451.914	55	175	50	29.000	11.750	12.250	9.750
15	GOOD YEAR	80.000	23.448	9.058	12.548	4.135	100	60	15	7.950	12.000	14.750	12.500
16	GÜBRE FABRİKALARI	120.000	100.000	(12.652)	(3.377)	134	—	—	—	840	1.900	2.900	2.600
17	GÜNEY BİRACILIK	8.400	8.400	1.825	3.388	3.816	35	60	35	6.350	11.000	14.750	12.250
18	HEKTAŞ	10.000	5.940	1.419	3.346	3.330	35	75	60,80	4.200	12.000	14.500	12.500
19	İZMİR DEMİR ÇELİK	150.000	150.000	4.935	(8.616)	(12.896)	22,66	—	—	850	2.100	2.100	2.050
20	İZOCAM	30.000	9.000	1.888	4.877	7.680	35	120	85	4.200	20.000	24.000	23.000
21	KARTONSAN	81.000	54.000	3.980	4.792	10.061	35	20	30	3.275	12.250	14.250	5.900
22	KAV	12.000	6.000	2.242	4.428	8.961	130	75	75	11.800	24.000	30.500	27.000
23	KOÇ HOLDİNG	500.000	150.000	15.200	40.793	90.511	32,50	60	110	4.050	37.000	50.000	16.750
24	KOÇ YATIRIM	100.000	24.000	2.588	7.220	16.530	35	50	60	2.075	16.750	12.500	11.000
25	KORDSA	150.000	101.250	17.680	34.928	34.822	96	96	45	4.750	10.100	7.600	6.500
26	KORUMA TARIM	20.000	7.425	2.815	7.458	2.020	66	111	20	5.950	8.800	13.500	11.500
27	MAKİNA TAKİM	3.000	1.500	(170)	282	2.487	—	5	100	1.700	24.000	29.500	26.000
28	METAŞ	75.000	30.000	3.988	(9.942)	5.447	15	—	—	1.150	1.900	1.450	1.550
29	NASAŞ	70.000	50.820	2.543	162	1.145	30	—	2	1.375	2.500	3.150	3.200
30	OLMUKSA	50.000	38.500	4.752	6.292	2.502	45	35	16	3.800	6.000	6.600	5.700
31	OTOSAN	100.000	43.730	18.429	31.463	41.880	26,60	70	60	4.400	13.750	19.500	18.750
32	PINAR SÜT	18.000	5.400	934	1.635	2.566	22,13	37,80	53,60	—	6.600	7.700	7.500
33	RABİK	25.000	15.000	3.773	6.753	323	40	40	15	2.325	6.400	8.200	7.100
34	SARBUYSAN	30.000	7.560	4.708	9.725	22.595	75	90	150	5.450	28.000	38.000	33.000
35	TELETAS	250.000	20.000	22.197	24.473	21.177	120	85,60	55	—	18.500	21.500	18.000
36	TÜRK DEMİR DÖKÜM	50.000	30.000	10.217	9.472	11.176	103	44	30	4.100	10.000	14.000	12.250
37	TÜRK SİEMENS	—	10.500	7.313	10.119	23.572	81	68,50	50	7.900	30.000	42.000	36.000
38	T. İŞ BANKASI «B»	—	30.000	62.246	121.414	124.238	38,38	46,09	37,74	2.100	15.000	20.000	18.000
39	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM	200.000	121.293,4	3.999	12.084	17.559	10	20	15	3.025	10.000	10.250	11.250
40	YASAŞ	—	10.800	783	1.609	2.676	35	20	23,82	—	6.700	9.400	5.300

Ekonomik Boyutları ile Turizm - Çevre İlişkileri

FATİH M. ÜNLÜSOY

GİRİŞ

BİRLEŞMİŞ Milletler Çevre Programı (UNEP)'nin 1979 yılında yayınladığı «Çevre Raporu»nun bazı bölümlerinde ilginç notlara rastlanmaktadır. Bunlara göre, gelişmekte olan ülkeler uluslararası turizmden giderek artan bir pay almaktadır. Turizm gelirleri, bazı ülkeler için önemsiz görünürken, diğer ülkeler için birinci sırada yer almakta ve en önemli döviz kaynağını oluşturmaktadır. Bu anlatımdan da kolayca anlaşılmaktadır ki, ister gelişmiş olsun, ister gelişmekte olsun herhangi bir ülkede turizm endüstrisi denilince geniş bir ekonomik faaliyet alanından söz edilmektedir. Bu yüzden turizm endüstrisinin ne denli ekonomi ile iç içe olduğunu göz önünde bulundurularak, yalnızca göze parlak gelen bir takım ilkeleri üzerinde ısrar etmek, genellikle maliyet ve faydaların yorumlanmasında yanlışlara neden olmaktan öteye gidemeyecektir. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için bu konu kural olarak kabul

edilebilir; çünkü, koşullar sürekli olarak değişiklik göstermektedir. Bu değişkenlerin başlıcaları; fiziksel kaynaklar, işgücü kaynakları, coğrafi konum, ekonomik kalkınma düzeyi ve buna bağlı koşullar, kalkınma araçları vb.'dir.

Özetle, her ülke sayılan nedenlerden dolayı öncelikle kaynaklarını saptamalı, daha sonra bu kaynaklara alternatif olabilecek seçimleri yaparak bu araçları kullanabilecek şekilde turizm kalkınma stratejisine adaptasyonunu sağlamalıdır. Çünkü turizm, zengin ve alabildiğine geniş doğası ile bir ülkedeki insanların yaşama biçimi ve ülkenin kurumları ile **bütünleşme** eğilimi gösteren bir faaliyetidir.

1 — Ekonomi, Çevrenin Düzenlenmesi ve Kaynaklar

Anılan **bütünleşme** sürecinde gözlenen gelişmelerin endüstri ile olan karşılıklı etkileşimlerinin irdelenmesi ve uygulanabilir bir turizm politikasının kapsamına alınmasıyla, ulusal,

bölgesel ve yerel alanlarda ekonomi ve çevre konuları düzenlenir. Düzenlemelerin temel ilke ve yöntemleri aşağıdaki gibi sıralanabilir :

- Turizm açısından gelecekte kullanılması tasarlanan deniz kıyılarının, doğa ve tarih zenginliklerinin kullanma ve yararlanma biçimi saptanarak bunların kirlenmesi ve tahribinin önlenmesi.
- Fiziksel anlamda bölge ve yörelerin kaynaklarına uygun bir turizm gelişmesi ve yoğunluğunun belirlenmesi.
- Bazı yörelerin bitki örtüsü ve canlılarını, doğal kaynaklarını korumak amacıyla milli parkların kurulması.
- Yerleşim yerlerinin, konutların, kamu tesislerinin, sanayi tesislerinin, eğlence ve ticaret merkezlerinin nerelere ve ne biçimde yapılacağına belirlenerek, arazi ihtiyatlarının ayrılması.
- Büyük yerleşim merkezleri arasında anayol ve ikinci derecede önemli yolların güzergâhları belirlenerek; (a) ulaşımın aşırı ölçüde yer kullanmasının ve (b) gereksiz yere doğayı bozmasının önlenmesi.

Turizm günümüzde birbirinden farklı şekilleriyle -uluslararası, bölgelerarası ve yurt içi- genellikle yenilenebilen sayısız kaynağın kullanıldığı, sürekli gelişen bir ana endüstri konumundadır. Söz konusu kaynaklar temel nitelikte ve turizm sorunlarına kişilik kazandıran belirgin özelliklere sahip olup, her şeyden önce yapıları çevresel koşullar nedeniyle değişiklik gösterir. Hoş bir iklim, sahiller, dağ manzaraları, yabancı yaşam, tarihsel kasaba ve köyler, müzeler, sanat galerileri, kültürel olaylar, insanların yaşama biçimi vb...

İkinci konu, kaynaklara coğrafi olarak nüfuz edebilme yeteneğidir. Ülkenin bazı yörelerine bu kaynaklar sanki bağışlanmış gibidir ve bunun sonucu turizm açısından bir yığılma durumu ortaya çıkabilir. Sözü edilen durumun aksine, ülkenin her yanı turistik kaynaklarla bezenmiştir ve bu nedenle turizm az veya çok ülkenin her yanında gelişmiş olabilir.

Üçüncü konu ise, turistik kaynakların, kural dışı durumlar göz önünde bulundurulmazsa, yalnızca turizm endüstrisinin kaynakları olarak yorumlanmayışıdır. Örneğin, manzaralı bir arazi parçasının turistik bir kaynak olduğu kadar tarımsal bir kaynak da olabilmesi, sahil ve iç suların buralarda yaşayanlar için aynı zamanda barınma ve işyeri olabilmesi gibi...

2 — Fiyatlar ve Harcamalar

Turizmdeki gelişmenin ekonomik açıdan diğer bir yönü de, fiyatlar düzeyine olan baskısal etkileridir. Sanayinin tüm potansiyel etkileri, diğer sektörlerde turizmin ulusal gelir içindeki payına göre belirlenir. Turizmin enflasyonist etkilerinin ülkeden ülkeye değişiklikler gösterdiği, uzmanlarca ısrarla belirtilmektedir. Ancak, tartışma götürmez bir biçimde bu etkiler en çok konaklama, hatta bazı ülkelerde temel ihtiyaç maddeleri sektöründe görülmektedir. Her iki sektörün varlığı da çevresel koşullara bağımlılık gösterdiğinden, ortaya çıkabilecek sosyo-kültürel sistemdeki değişmelerin boyutlarını kestirebilmek zor olmamaktadır.

Turist harcamalarına gelince... Bunların, ulusal gelire bir katkıda bulunsa dahi, «net gelir» olarak yorum-

lanmaması gerekir. Çünkü, döviz gelirlerinin belirli bir kısmı;

- a) Turistlerin yararlandıkları hizmetler (çevre düzenlemesi, iletişim ağının kurulması vb.) ve ithal malları,
- b) Turistik donatılar için yapılan finansal yatırımın dövizle ilgili olan bölümü,
- c) Yabancı tur organizatör ve operatörlerine yapılan ödemeler,
- d) Dış ülkelerde gerçekleştirilen promosyon ve tanıtım faaliyetlerindeki harcamalar,

için kullanılır. Kaldı ki, turistik harcamaların yine turistik yöre insanların harcama biçimlerine bir örnek oluşturma eğilimi giderek yaygınlaşmaya ve uzmanlarca tartışılmaya başlamıştır. İşte bu nedenle turizm endüstrisinin ödemeler dengesine olan katkısı ülkeden ülkeye değişmekte ve kesin olarak hesaplanmasında güçlüklerle karşılaşmaktadır.

3 — İstihdam

Turizmin iş yaratma özelliği de, ekonomiye olan katkısı nedeniyle turizme açık bir üstünlük sağlamaktadır. Ancak, söz konusu üstünlüğün sınırları diğer sektörlerde yapılan yatırımlara bağlı olarak tümüyle birey ve çevre koşullarınca belirlenmektedir. Oldukça önemli ve belirgin bir kavram olan «sezon»un da, «iş yaratma» ve «iş bulma» konularında hatırı sayılır bir etkisi vardır. Sezonun uzun veya kısa olmasının, «iş» ile ilgili konularda belirleyici bir rol oynamasına karşılık, istihdam seviyesindeki rolü kayda değer olmaktan uzaktır. Sezon dışı sürelerde açığa çıkarılan işgücünün oranı ülkeden ülkeye

değişiklik göstermekte (sezon uzunluğuna bağımlı olduğundan); ancak, tüm zayıf sezon süresince toplam istihdamın ortalama % 25 gibi bir orana vardığı gözlemlenmektedir. Esasen bu konuda etkilenenlerin, genellikle daha düşük ücretli ve daha az beceriye sahip çalışanlar olduğu da gözlem sonuçları arasındadır. Bugün birçok ülkenin iş yasalarında, istihdam seviyeleri turist sezonuna bağlı olarak düzenlenmektedir.

4 — Maliyetler

İster doğal ister diğerleri olsun, turizmin kendisini kuşatan tüm çevrelerle olan ilişkilerinin düzenlenmesi ve özellikle altyapısının geliştirilmesi, turizm ülkesi olarak kabul edilen bir ülke için külfet denilebilecek ölçülerde maliyetleri de beraberlerinde getirebilmektedir. Altyapısal düzenlemeler arasında elektrik, su, yol, kanalizasyon, trafik, havaalanları, spor sahaları, kamu sağlığı, tuvaletler, tüm iletişim sistemleri sayılabilir. Günümüzde turizm pazarlamasının ortaya koyduğu gibi, turist akışının gelişmiş ülkelere doğru olduğu gerçeği, beraberinde, gelişmekte olan ve turizm ülkesi olarak tanınan ülkelerin turizm sektöründe gerekli yatırımları gerçekleştirerek ziyaretçilerin geldikleri ülkelere benzer altyapıyı kurma zorunluluğunu getirmektedir. Bu ise, birtakım finansal yüklemeler nedeniyle, yeni turizm işletmelerinin kurulmasını güçleştirerek turizmin gelişmesini yavaşlatmaktadır.

Turizmin gelişmesi, çevreye uyumlu ekonomik yapısının çeşitlendirilmesi ve bölgedeki endüstrilerin geliştirilmesi ile sağlanır. Bunun sonucu ola-

rak; turizm amaçlı alt ve üst yapılar inşa edilirken; demir, tuğla, çimento gibi yapı malzemelerine olduğu kadar; su, elektrik, ısıtma gibi donanımların gerektirdiği malzemelere ve buna donatım mallarına da önemli ölçüde talep doğar. Bunların üretilmesi, taşınması ve depolanması çeşitli endüstri ve hizmet kesimleri üzerinde uyarıcı etkiler yaparken, çevre açısından da kirlilikler başta olmak üzere birtakım sorunları ve maliyetleri beraberinde getirir.

5 — Kirlenme ve Kararlı Durum Ekonomisi

Kirlenme, turizmin öznesi olan insanın hayat tarzının bir ürünüdür. Bu nedenle, kirlenmeyle ilgili herhangi bir durumun değerlendirilmesinde, insanların görüş ve davranışları açısından büyük farklılıklar gözlenir. Örneğin, turistik yönü ile gözde olan bir plajın, kirlenmeden dolayı kapatılması, yüzmeyi sevenleri rahatsız ettiği halde, kürek sporunu sevenler için bir anlam taşımayabilir. Kirliliğin niteliği konusunda insanların görüş ve davranışlarının farklılıklarının yanında, değişik kirleticilerin farklı etki alanlarının bulunduğu da gözden uzak tutulmaması gereken gerçekler arasındadır. Kent veya kasaba çöplüğünün katı atıkları, bunların ancak görüldüğü ve kokularının hissedildiği bir alanı etkileyebilirse de, hastalık taşıyan böceklerin üreme alanını dönüş-tüklerinde, etki alanları dikkati çekecek ölçüde genişleyebilir.

Nüfus artıp kentleşme hızlandıkça ve refah düzeyi yükseldikçe, kirlenme hızla artmaktadır. Kirlenme hızını belirlemede ise insan görüş ve davranışları ile kirlenmeden etkilenen alanın büyüklüğü önemli rol oynar.

Ancak, sözü edilenlerle birlikte kirlenme ve kirlenmenin doğurduğu zararları önlemedeki yetersizlikler, atıklarla ilgili hesaplamalarda ekonomik kayıpların oranını yükseltmektedir.

Refah düzeyini artırmak için insanın çevreyi kirletmesi ve kaynakları ölçüsünce tüketmesi, onu, içinde turizm faaliyetlerinin de yer aldığı yeni yaşama biçimleri aramaya yöneltmektedir. Bu çabalar ekonominin çevre ile bütünleşebilmesi noktasında yoğunlaşmış ve sonuçta mühendis ve ekonomistlerce «Kararlı Durum Ekonomisi» (KDE) olarak tanımlanan yeni bir model geliştirilmiştir. Büyüme teorisindeki temel varsayım, büyüme ne pahasına olursa olsun büyüme iken; KDE, dünyada her şey için yeterli olabilecek bir düzey bulunduğunu, temel bir varsayım olarak öne sürmüştür.

KDE düşük enerji ve madde akışı ile yeterli düzeyde insan ve mal stoklarından oluşan bir ekonomidir. Burada üretimin ilk basamağından tüketimin son basamağına kadar, olabildiğince düşük miktarlarda madde ve enerji kullanılır. Modelin ortaya koyduğu varsayıma göre, turizmin ne gibi avantajlara sahip olabileceği ortadadır; çünkü, üretilen maldan çok hizmettir.

Günümüzde çevre ekonomisi tartışmalarında en çok sözü edilen sorunlardan biri de dışsal (externalities) faktörlerdir. Bir üretim sürecinin sonunda ortaya çıkan dışsal faktörler, varlıklarıyla bir başka üretim yaşam sürecini olumsuz yönde etkileyen maddi, manevi olaylardır. Örneğin, bir sülfirik asit fabrikasından yayılan zehirli kükürtlü gazların çevredeki tarımsal üretimi azaltması gibi... Böylesine bir olayın turistik yörelerde ve üstelik bir turizm sezonu sırasında

meydana gelmesi, turistik işletmeleri kuşkusuz çözümünü güç durumlarla karşıya bırakacaktır. Dışsal etkenin, fiyatlandırılarak, onu üreten kuruluşun maliyet hesaplarına katılması içselleştirme (internalising) olarak tanımlanmaktadır. En çok kullanılan içselleştirme metotları; yasal kısıtlamalar ve vergilendirme programlarıdır. Bu yoldan kirletici daha az kirletmeye zorlanmaktadır.

SONUÇ

Günümüzde insan, kendi faaliyetlerinin sonucu yaşadığı çevrenin ne denli kirletildiğinin ve bozulduğunun bilincindedir. Bir dizi faaliyetin sonunda gerçekleştirilen ve ürünün yerine tüketicinin hareket ettiği turizm sektörü de kaçınılmaz biçimde bu sorunların baskısı altındadır.

Çeşitli spekülasyon amaçlı girişimlerin doğal çevreyi yıkıma götürmesi, yeşil alan ve ağaç görüntüsünün katledilmesi, turizm adına kıyıların yağ-

ma edilmesi, doğal görünüm içinde sırttan anarşik bir turizm mimarisinin yaratılması, turizm olayındaki yoğunlaşma nedeniyle ekolojik dengenin bozulması gözler önündedir.

OECD verilerine göre ülkemiz, dünya turizmindeki olumlu gelişmelerden payını alan ve 1986 yılından itibaren sağladığı net gelirle toplam ihracatının % 10'undan fazla döviz girdisi gerçekleştiren sayılı ülkeler arasında yer almaktadır.

Turist, bulunduğu kirlenmiş, gürlütünün bozduğu bir sosyo-ekonomik çevreden her şeyi ile bâkir, temiz, doğal ve sosyal uyumun bulunduğu bir çevreye seyahat eden insandır. Bu nedenle turizmin gelişmesi ve yukarıda sözü edilen başarılı çizginin sürekli kılınabilmesi; ancak, dinamik görüş ve davranışlarla toplum ve insan gereksinimlerinin gelecekteki durumunun saptanması, bölgelerin rasyonel bir biçimde planlanması ve varolan çevre korunması önlemleri ile sağlanabilecektir.

◆ Zamanın ilerlediğini mi söylüyorsun? Hayır zaman duruyor, fakat sen gidiyorsun.

Austin Dobson

◆ Bir insanın büyüklüğü, düşmanlarının çokluğundan anlaşılır.

Alman Atasözü

◆ İnsanı vaktinden önce yıpratmış bir şey varsa, o da tembelliktir.

Hazreti Ali

---

dünün, bugünün, yarının
bankası

T.C. ZİRAAT
BANKASI

“Gücüne erişilmez,”

DIŞ BASINDAN

Derleyen :
Doç. Dr.
NİLSEN ALTINTAŞ

AKILLI PARA VE ŞAMATACILAR (*)

SERMAYE piyasasındaki iniş çıkışları anlamada modern ekonominin bir yar-dımı var mı? Piyasa pratisyenleri ve akademik ekonomistler özellikle ser-maye piyasası olmak üzere finansal piyasaların dalgalanmasını açıklamakta farklı yönlerde gibi görünüyorlar. Birçok tüccar, «piyasaların gerçek temettü akışını en iyi şekilde tahmin ettikleri» fikrini gülünç bulmaktadır. Birçok aka-demik ekonomist de bu kavramı tamamen doğru kabul ederek, araştırmalarında bir aksiyom olarak almaktadırlar.

İletişimin gelişimini, hem gerçek pazar mekanizmalarının dinamiği, hem de bunları harekete geçiren güçlerin bilimsel yönü ile ilgilenen az sayıdaki aka-demiste borçlu olacağız. Bu grubun liderlerinden biri Yale Üniversitesi'nde genç bir profesör olan Robert Shiller'dir. Araştırmalarının bir bölümü kısa bir süre önce basılmıştır. Bu, mali piyasalar hakkında, dikkatli pratisyenlerin ilginç bu-lacakları bir ekonomi kitabıdır.

Akademisyenler ve pratisyenlerin neden anlayamadıklarını anlamak için, akademisyenlerin mali piyasalar hakkındaki görüşlerine neden sıkı sıkı sarıl-dıklarını anlamak gerekir. Bunlar hisse senedi fiyatlarının, temettülerin gele-cekteki akışı hakkında en iyi bilgiyi verdiğini söylerler. (Buna etkin-pazar hipo-tezi veya rasgele-yürüme teorisine de denmektedir. Çünkü bilinenleri yansıtan bir fiyat, bir sonraki bilinmeyen tarafından düşürülecektir.) Bu, gerçeğe çelişkili gibi görünebilir. Fakat düşünceyi bir kez anlayınca, makul ve karşı tezlere da-ryanıklı olduğu görülmektedir.

(*) The Economist, 2 Haziran 1990.

Kilit noktalardan biri : Eğer bu düşünce doğru olmasaydı, pazarın gelecekteki fiyatları tahmin etmede gerekli bilgileri gözönüne almadığı anlamına gelecekti. Bu durumda tahminler optimal olmayacaktır. Bu durumda, bu tür bilgileri elde edenler, büyük kârlar sağlayacak ve pazarda alım-satım yoluyla kâr elde ederken, fiyatları da etkileyeceklerdir.

Demek ki etkin-pazar hipotezini doğrulayan bir mekanizma mevcuttur. Pekî deliller mevcut mudur? Hisse senedi fiyatlarının tahmin edilebilir olmaması bir çeşit delil sayılabilir. Eğer tahmin edilseydi, tahmin modelinin kendisi kullanılmamış bir bilgi kaynağı olurdu. Uzun dönemlerde (bir yıl veya daha fazla) hisse fiyatları biraz tahmin edilebilir. Mr. Shiller'in araştırmalarından biri Wall-Street'in ortalamadan yüksek temettü ödediği yıllarda (fiyatların temettülere oranla daha düşük olduğu yıllarda), fiyatların ortalamadan daha fazla arttığını göstermektedir. Korrelasyon çok kuvvetli değildir ama vardır ve optimal-tahmin teorisinin tersinedir.

Ancak, çalışmaların da gösterdiği gibi, hisse fiyatları kısa dönemlerde gelişigüzel bir yol izlemektedir. Daha önceki dönemlerdeki fiyatlarla ilgili bilgilere ve hatta (teorinin daha titiz versiyonlarında) elde olan tüm bilgilere bağlı olmaksızın fiyatlarda yükselme kadar düşme eğilimi de vardır. Demek ki deliller optimal-tahmin teorisinin lehinedir.

Bir de başka bir grup delili ele alalım. Sermaye piyasasının geçiciliği, optimal-tahmin teorisinin aleyhine görünmektedir. Hisse fiyatları eğer gelecekteki temettülerin iskonto edilmiş ağırlıklı ortalamasıysa, temettülerdeki dalgalanma-

Bankacıların ve
İş Çevrelerinin Beklediği Kitap :

VECDİ ÜNAY

**BANKALARCA
DIŞ TİCARETİN
FİNANSE EDİLMESİ
USULLERİ**

YENİ ÇIKTI

ES Yayınları – Telefon : 526 34 11

ları düzenlemeli ve temettülerden daha az dalgalanır olmalıdır. Gerçekte ise çok daha fazla dalgalanmaktadırlar. R. Shiller, gelecek temettülerdeki belirsizliğin, temettülerdeki geçmiş değişkenlik ile ölçülebileceğini söylüyor; hisse senedi fiyatlarındaki dalgalanma optimal-tahmin teorisine uygunluğu açısından 5 ila 13 kez daha fazladır (incelenen döneme bağlı olarak).

Teori yine de kurtarılabilir. Gelecekteki temettülerin belirsizliği hakkında tahminde bulunmak için bunların geçmiş değişkenliklerine bakmak hatalı olabilir. Veya beklenen gerçek faiz oranlarının çok değişken olacağını farz edebilirsiniz. Bu, hisse fiyatlarındaki büyük farklılıkları açıklayabilir. Piyasanın gelecekteki temettülere uygulayacağı iskonto oranında bir değişikliği ifade eder. Fakat R. Shiller beklenen gerçek faiz oranlarının, hisse senedi fiyatlarındaki dalgalanmaya etki etmek için ne kadar farklılık göstermesi gerektiğini bulmaya çalışıyor. 1928 - 1979 dönemi için gerekli olan farklılık (diğer bazı faraziyelerle birlikte) eksi % 8 ile artı % 17 arasındadır. Beklenen gerçek faiz oranları ile ilgili dalgalanmaların bu kadar geniş bir aralıkta olması inanılır görünmemektedir.

Birbiriyle bu kadar çelişen delilleri uzlaştırmak için R. Shiller sermaye piyasası ve diğer mali piyasalarda yer alanları ikiye ayırıyor: «Akıllı para» ve «sıradan yatırımcılar» ya da «şamatacılar». Genelde akıllı para optimal-tahmin teorisinin öngördüğü şekilde davranan yatırımcılar gibi davranmaktadır. Gerekli tüm bilgiyi topladıktan sonra bunu hızla fiyatlara yansıtmaktadır.

Pazarın büyük bir kısmını oluşturan şamatacılar ise heveslerden ve modadan etkilenmektedir. Yeni bilgileri (akıllı-para uzmanları tarafından yapılan tavsiyeler de dahil olmak üzere) anlamakta yavaş davranırlar. Aptal değillerdir. «Hayırlı» anlarda «yanlış» davranarak, akıllı-paradan daha iyi kazanç elde edebilirler. Akıllı para, 1937'nin ilk yarısında değerinin üstünde işlem gören sermaye piyasasından çekilmiştir, bazı şanslı şamatacılar «yanlış yaparak» kâmlar ve ancak Ekim'in ilk haftasında çekilmişlerdir.

R. Shiller ve diğerleri, piyasada en zengin olanların akıllı para değil, cüretkârlık veya sade şans ile büyük bir servet yapan az sayıda şamatacı olduğuna işaret etmektedir.

İki-bölümden oluşan bu piyasayı analiz etmek güçtür. Akıllı para ve şamatacılar çok komplike bir biçimde davranmaktadır. Mesela akıllı para sadece «esasları» değil şamatacıları harekete geçiren modayı da izler. Bütün bunları ortaya çıkarmak için sadece teori değil çok fazla ve yakın gözlem de gerekir. R. Shiller ikisinde de başarılıdır.

Bu araştırma halen başlangıç aşamalarında. Ancak, piyasanın akıllı para ve şamatacılar tarafından nasıl paylaşıldığının açığa çıkması büyük bir bilinmezi çözecektir. Eğer akıllı para piyasa bilgilerinde var olan kâr olanaklarını iyi kullanırsa, optimal tahmin teorisinin ve delillerin de gösterdiği gibi, fiyatların tahmini iyice zorlaşacaktır. Akıllı para ve şamatacılar birlikte, pazardaki şaşırtıcı dalgalanmanın cevabı olabilir.

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (HAZİRAN 1990)

Ülkeler	GSMH/GSYİH *	Toplam Fiyatlar	Üretler Kazançlar *	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi ** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Cari İşlem Dengesi (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Faiz Oranları (%)			
							Para Piyasası (3 Aylık)		Ticari Bankalar	
							Kredi	3 Aylık Hurdat	Kredi	3 Aylık Hurdat
A.B.D.	2.2	3.1	4.1	5.3	-105.7	-105.9	8.15	10.00	8.28	
Avustralya	5.6	6.6	6.2	6.3	- 3.6	- 16.2	15.11	18.75	15.11	
B.Almanya	4.4	1.4	5.4	7.3	73.1	53.4	8.20	10.50	7.46	
Belçika	b.d.	0.4	5.5	7.9	1.5	3.9	9.40	13.25	9.20	
Fransa	2.9	- 1.6	4.4	9.3	- 6.7	- 3.3	9.88	10.50	10.06	
Hollanda	3.9	- 1.3	2.7	5.0	3.1	6.8	8.22	10.25	8.22	
İngiltere	1.6	6.2	9.5	5.7	- 34.9	- 32.0	14.54	16.00	14.83	
İspanya	b.d.	2.2	5.3	15.5	- 28.9	- 12.7	15.00	16.25	7.25	
İsviçre	0.7	3.5	11.4	1.3	2.6	- 6.1	12.65	14.00	12.50	
İsviçre	2.9	1.0	3.6	0.5	-6.6	5.9	8.81	11.00	8.06	
İtalya	2.8	5.3	7.6	11.1	-10.9	-10.9	11.50	13.00	b.d.	
Japonya	5.4	1.7	4.0	2.1	66.0	48.2	6.86	7.13	3.63	
Kanada	2.4	0.1	5.4	7.6	3.4	-15.8	13.70	14.25	13.70	

Açıklamalar : (b.d.) Belli Değil ; (*) Yıllık Yüde Değişim ;

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya ve Kanada

İthalat P.O.B., İhracat P.O.B. ; Diğerleri C.I.F. / P.O.B.

AYIN EKONOMİK OLAYLARI

DR. YILDIRIM KILKIŞ

1990 yılbaşından Nisan ayına kadar devamlı artış gösteren enflasyon, geçtiğimiz Mayıs ayında hızını kesmiş ve geçen yıl olduğu gibi iniş göstermiştir. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE)'nin rakamlarıyla 1990 Mayıs ayında toptan eşya fiyatlarındaki artış % 2.3, tüketici indeksindeki artış ise % 3.7 olmuştur. 1990 Nisan ayındaki rakamlar sırasıyla % 3.1 ve % 6.6 idi. Gerçi bu durum, enflasyon hızının yavaşladığının göstergesi olarak kabul edilemez. Bununla beraber biz, bu gelişmenin fiyat artış hızının azalmasına başlangıç olmasını temenni ediyoruz.

1990 Haziran ayında ortaya konan bir olay da sanayi üretiminin artışı ile ilgilidir. DİE rakamlarına göre sınıai üretim geçen yıla nazaran % 11.1 artmıştır. Kapasite kullanım oranı da buna paralel olarak yükselmiştir. Geçen yıl ilk 3 ayda % 68 olan kapasite kullanım oranı, bu yılın aynı döneminde % 73.5 olmuştur. Beyaz eşyada ve birçok inşaat malzemesinde bu oran, son zamanlarda % 90'ın üzerine çıkmıştır. Otomobil üretiminde de Ocak-Mayıs ayları itibarıyla geçen yıla göre % 25'in üzerinde artış vardır. Ayrıca, Gümrük Vergisi'nin düşürülmesi de otomobil ithalatını hızlandırmıştır.

Piyasalardaki kısmi canlanma, nakit sıkıntısına da yol açmaktadır. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'ndaki hareketler, mevsimin etkilediği talep artışı, Kurban Bayramı'nın getirdiği canlılık, bankalardaki mevduatı olumsuz etkilemektedir. Gelir Vergisi ikinci taksidinin ödenmesi dönemi de nakit talebini artırmaktadır.

Bütçe açıkları da 1990 Ocak-Mayıs döneminde artmaya devam etmiştir. Bu dönemde 3,5 trilyon lirayı aşan bütçe açığı, geçen yılın aynı döneminde 400 milyarın altında idi.

1990 Haziran ayı, yılbaşından beri gittikçe hızlanan menkul kıymetler hareketleriyle önem kazanmıştır. Birçok özel ve kamu kuruluşunun hisse senetlerinin halka açılması, sermaye piyasasında canlılık yaratmıştır. Bu canlılığın Kurban Bayramı'ndan sonra da devam etmesi beklenmektedir.

1990 Haziran ayındaki başlıca ekonomik olaylar şöyle özetlenebilir:

Dış Ticaretle İlgili Olaylar

İhracat artış hızının yavaşlamasına karşılık, ithalattaki çok hızlı artış, dış ticaret açığımızın büyümesine, ihracatın ithalatı karşılama oranının da azalmasına yol açmıştır. 1989'un ilk 3 ayında dış ticaret açığı: 515 milyon dolar iken, 1990'ın ilk 3 ayında bu açık 1,759 milyar dolara yükselmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı, aynı dönemde % 89.7'den % 57.5'e gerilemiştir.

İhracatımızda önemli yeri olan tekstil ürünlerinin, iplik fiyatlarındaki artış karşısında, dış rekabette zor duruma düşmeleri; ihracatçıları şikâyete yöneltmiş, çözümü olarak, pamuk ipliği ithalatına gidilmesi yolu seçilmiştir. Giyim sanayicilerinin 1990 Haziran ayında, ucuz fiyatla iplik ithalatına başladıkları gözlenmiştir.

İhracatın yavaşlanmasıyla ilgili olarak döviz kurunun düşük tutulması sorunu daima gündemde kalmaktadır. İhracatçıları desteklemek amacıyla, bir süredir ödenmeyen DFİF'nda birikmiş prim alacaklarının ödenmesine başlandığı öğrenilmiştir. 174 milyar liraya ulaşan pazarlama primi alacaklarının ödenmesinin bir miktar ferahlık sağlayacağı sanılmaktadır.

Halka Açılma Genişliyor

Bazı bankaların ve büyük gruplara bağlı şirketlerin sermaye temini için hisselerinin bir kısmını halka satmaları ile ilgili uygulamaların arttığı görülmektedir.

Garanti Bankası'nın, Sabancı Grubu'nun, Eczacıbaşı'nın hisse senetleri geçtiğimiz dönemde İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda satılmış ve büyük ilgi görmüştür. Sümerbank satış mağazalarının halka açılmaları ile ilgili duyurular başlamıştır. Bu arada Petkim hisselerinin satışı da devam etmiştir. Yakın bir tarihte Akbank'ın, Türk Hava Yolları'nın ve Tüpraş'ın hisse senetlerinin de satışa çıkarılacağı anlaşılmaktadır.

Sermaye toplamanın bu yolu, şirketlere cazip gelmektedir. Şirket hisselerinin bir kısmını halka satarak nakit sıkıntısının hafifletilmesi uygulamalarının daha da artacağı beklenmektedir.

Libya'dan Alacaklar Ödeniyor

Libya'da iş yapan müteahhitlerin 235 milyon dolara yakın atacaklarının ödenmesi için Türk ve Libya Hükümet yetkililerinin yaptıkları görüşmeler olumlu sonuçlanmış ve müteahhitlere ödemelerin yapılmaya başladığı öğrenilmiştir.

Çimento Fonu Artırıldı

27 Haziran 1990 tarihinden itibaren, çimento fabrikalarının yurt içi satışlarından alınan çimento fonu % 46 oranında artırılmıştır. Fabrikaların ton başına ödedikleri fon primi 8000 liraya yükseltilmiş; kalkınmada öncelikli yörelerdeki

fabrikalar ile İskenderun fabrikasından yapılacak satışlarda fon 7000 lira olarak tespit edilmiştir. Bu rakam daha önce 4800 lira idi.

Mali Konular

• **Perakende Satış Fişleri Gider Yazılabilecek** : 5 Haziran 1990 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanan Maliye ve Gümrük Bakanlığı Tebliği, ticari işletmelerin işyerlerinde kullanmak amacıyla alınacak mal ve hizmetler için düzenlenen 300 bin liraya kadar olan perakende satış fişleri, bundan böyle «Gider Belgesi» olarak deftere yazılabilecektir. Satışa konu olacak mal ve hizmetlerin alımında ise bedeli ne olursa olsun fatura düzenlenecek ve deftere kayıt edilecektir.

• **Ödeme Kaydedici Cihazları Kullanma Mecburiyeti Tebliği** : 15 Haziran 1990 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanan Maliye ve Gümrük Bakanlığı 25 seri no.lu Tebliği; «ödeme kaydedici cihaz kullanmak zorunda olan mükelleflerin söz konusu cihazların mali hafızalarından her ay alacakları aylık raporları, o aya ait Katma Değer Vergisi beyannamelerine ekleyeceklerini» açıklamaktadır.

• **Trafik Sigortasında Önemli Artış** : 1 Temmuz 1990 tarihinden itibaren zorunlu trafik sigortasının prim ve tazminat tutarları yükseltilmiştir. Buna göre; sigorta şirketlerinin ödeyecekleri tedavi masrafları, ölüm tazminatı ve maddî tazminat artırılmış ve bunun sonucu olarak trafik sigortası primleri de % 50 ilâ % 733 oranında yükseltilmiştir.

Zamlar Devam Ediyor

Ortalama fiyat artış hızının Mayıs 1990'da azalmasına rağmen, Haziran ayında yine önemli zamların yapıldığı gözlenmiştir. Bu zamların bazıları şöyledir :

- Ayçiçek yağları fiyatlarına % 6 ile % 22 arasında değişen oranlarda zam yapılmıştır.
- Pamuk fiyatları (kg. olarak) 1990 Haziran ayı içinde 6000 liradan 8500 liraya yükselmiştir.
- Süper benzin fiyatına % 11, normal benzin fiyatına % 3 zam yapılmıştır. 13 Haziran 1990 gününden başlayarak süper benzinin fiyatı 1263 liradan 1410 liraya yükseltilmiştir. Normal benzinin yeni fiyatı ise 1264 liradır.
- Demir-Çelik Fabrikaları'nda üretilen inşaat demiri ve kütük demirin fiyatına % 7.8 oranında zam yapılmıştır.
- Zeytin fiyatları genelde % 30 oranında artırılmıştır.

◆ **Liyakat göstermeden kazanılan, müstahak olmadan kaybedilir.**

Shakespeare

◆ **Yazarlığı meslek olarak seçen, atılganlığı da meslek olarak seçmelidir.**

Beaumarchais

YENİ YAYINLAR

M. TARIK YAŞA

MİLLİ PRODÜKTİVİTE MERKEZİ'NİN YENİ YAYINLARI (*)

Milli Prodüktivite Merkezi (MPM)'nin 1989 yılında bize gönderdiği kitapları, Dergi'nin bir önceki sayısında kısaca tanıtmaya çalışmıştık. Aşağıda, MPM'nin 1990 yılında çıkan kitaplarından bize ulaşan ikisi, yayın sırasıyla tanıtılmaktadır.

İŞGÜCÜNÜN SEÇİMİ VE İŞE YÖNLENDİRİLMESİNDE PSİKOTEKNİK YAKLAŞIM SEMPOZYUMU

MPM Yayınları No. 403, Ankara 1990,
178 sayfa, (KDV dahil) 5.000 TL.

Kitap, 13-15 Haziran 1989 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlenen

«İşgücünün Seçimi ve İşe Yönlendirilmesinde Psikoteknik Yaklaşım» konulu sempozyumda sunulan 11 bildiriyi içermektedir.

Kitabın «Sunuş»unda da belirtildiği gibi; «Günümüzde işletmelerin gündeminde yer alan en önemli konulardan birisi de işletmenin teknik yapısı ile sosyal yapısının bütünleştirilmesidir. Böyle bir bütünleşmenin sağlayacağı uyum sonucunda kişi hem daha verimli çalışacak hem de yaptığı işten tatmin duyacaktır. Bu ise işletmenin kazançlı çıkması sonucunu doğuracaktır.

«Teknolojinin yalnız başına bir işletmenin amaçlarına ulaşmasını gerçekleştirilmeye yetmediği, bu teknik yapı ile uyumlu biçimde çalışacak insan faktörüne de özen gösterilmesi gerektiği, artık tartışma götürmemektedir.»

Psikoteknik yaklaşım; işin gereklerine uygun özellikleri olan kişileri seçmeyi ve belirli özellikteki kişileri; özelliklerine uygun işlere yönlendirmeyi ve böylece hata payını düşürerek işletmede verimliliği niceliksel

(*) MPM'nin yayınlarından almak isteyenler şu adrese başvurmalıdır: «Milli Prodüktivite Merkezi; Gelibolu Sokak No. 5-6; 06690 Kavaklıdere-Ankara». Telefon: 167 55 90 (10 hat)

ve niteliksel olarak artırmayı hedeflemektedir.

Kitapta yer alan bildirimleri sempozyumda sunan konuşmacılar ve işledikleri konular sırasıyla şunlardır:

- Prof. Dr. İlhan Erdoğan: «Personel Seçim Sisteminin Düzenlenmesinde Psikoteknik Yöntem»
- Ömer Çırpar: «TCDD Ankara Hastanesi Psikoteknik Laboratuvarı»
- İrfan Doğan: «Türkiye'de Mesleğe Yönelme ve Psikoteknik»
- Doç. Dr. Mahmut Paksoy: «İşletmelerde Terfi Çalışmalarında Psikoteknik»
- Prof. Dr. Zeyyat Sabuncuoğlu: «Eğitimde Psikoteknik Yöntem»

- Doç. Dr. Erdal Tekarlan: «Trafikte Psikoteknik Yöntemlerden Yararlanma»
- Candan Ertübey Kurt: «Şoförlerde Kaza Yapma Eğiliminin Ayırdedici Reaksiyon Zamanı Testi ile Belirlenmesi Çalışması»
- Nejat Bilginer: «Pamukbank Personel Seçim Sistemi İçerisinde Psikoteknik Uygulamanın Yeri ve Önemi»
- Dr. Nursel Telman: «Rehabilitasyon ve Mesleğe Yeniden Yönlendirmede Psikoteknik»
- Dr. Handan Kepir: «İşletmelerde Yönlendirme Çalışmalarında Psikoteknik Yöntem»
- Dr. Yaşar Spor: «İş Kazalarını Minimize Etmede Psikoteknik»

E S Yayınları Sunar

VECDİ ÜNAY

BANKALARCA DIŞ TİCARETİN FİNANSE EDİLMESİ USULLERİ

Bankaları, bankacıları, bankacılık eğitimi gören gençleri, ithalat ve ihracat işleriyle uğraşan firmaları yakından ilgilendiren kaynak kitap

410 sayfa (büyük boy) - 15.000 TL (KDV dahil)

İletme Adresi:

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.
Binbirdirek Mah., Suterazisi Sokak No. 6/2
Sultanahmet - İstanbul
Telefon: 528 34 11

Not: Kitabı almak isteyenler, bedelini, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi'ndeki 768, İş Bankası Törbe Şubesi'ndeki 15410, Yapı Kredi Çarşıbaşı Şubesi'ndeki 2269-9, Akbank Törbe Şubesi'ndeki 443 no.lu hesaplarından birisine, "kitap bedeli olduğunu belirterek" havale emeli, ad ve adreslerini tarafımıza bildirmelidirler. Ödemeli postalamaya çalışılmaktadır.

İMALATÇI KAMU KURULUŞLARINDA MALİYET VE VERİMLİLİK KARŞILAŞTIRMALARI

DOĞAN, Abdullah - AYDIN, Alper;
MPM Yayınları No. 407, Ankara
1990, 189 sayfa + 7 çift sayfadan
oluşan EK, (KDV dahil) 6.000 TL.

Kitabın «Sunuş»unda da ifade edildiği gibi; «Günümüzde verimlilik, ülkelerin kalkınma çabalarının yanı sıra teşebbüslerin başarı düzeylerinin ölçülüp değerlendirilmesinde temel göstergelerden birisi olarak kabul edilmektedir. Çıktılarla girdiler arasındaki ilişkileri ele alan verimlilik, belli üretim kaynaklarıyla en çok üretimi sağlama ya da belli üretimi en az kaynak kullanımıyla gerçekleştirme uğraşdır.»

İşletmeler açısından son derece

önemli olan verimlilik oranları, ancak ölçülerek elde edilebilir. Bu, işletmelerde kurulacak bir verimlilik ölçüm biriminin oluşturacağı verimlilik ölçüm ve analiz sisteminin uygulanmasına bağlıdır.

Kitap dört bölümden oluşmaktadır. «Giriş» başlıklı birinci bölümde; «Verimlilik Kavramı Tanımı ve Önemi», «İşletmelerde Verimliliğin Önemi ve Amaçları», «Çalışmanın Amacı» anlatılmaktadır.

«Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi» başlıklı ikinci bölümde, önce «Kapsam» üzerinde durulduktan sonra «Yöntem»; «Çalışmada benimlenen verimlilik ölçüm yaklaşımı», «Modelin imalatçı kamu kuruluşlarına uyarlanması» ve «Verimlilik ölçmede kullanılan oranlar sistemi» altbaşlıklarında incelenmektedir.

Üçüncü bölüm «Verimlilik Ölçmede Kullanılan Oranların Anlam ve Yorumları»na ayrılmıştır. Bu bölümde ele alınan konulardan bazıları şunlardır: Toplam faktör, toplam kazançlar, katma değer işgücü, toplam faktör kâr, dönüşüm kâr, fişel kâr ve işgücü kâr verimliliği; üretimde çalışan kişi başına net satış hâsılatı ya da çıktı değeri; katma değer net satış hâsılatı ya da çıktı ile maddi duran varlıklara oranları; çalışan kişi başına maddi duran varlıklar; çalışılan işçilik saati başına ücret ve giderler...

Dördüncü bölümde «Verimlilik Karşılaştırmaları Uygulama Çalışmaları» üzerinde durulmaktadır. Bu arada; kömür üretimi, metalik cevher üretimi ve zenginleştirme, yem sanayii, dokuma-giyim eşyası ve deri sanayii, orman ürünleri sanayii, kâğıt ve kâğıt ürünleri sanayii, ana kimya sanayii, taş ve toprağa dayalı sanayi, demir-çelik ana metal sanayii, ma-

kine ve teçhizat sanayii, silah sanayii firmalararası verimlilik karşılaştırmaları verilmektedir.

Kitabın sonunda; «Verimlilik ve Firmalararası Karşılaştırma Soru Formu» EK : 1 olarak, «İmalatçı İşletmelerde Stoklar Elimine Edilerek Mal ve Hizmet Satışları Maliyetiyle Çıktıya İlişkin Üretim Maliyeti Giderlerinin Düzenlenmesi» EK : 2 olarak yer almaktadır. Kitap, ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiş olan «Kaynaklar» ile son bulmaktadır.

Kitabı oluşturan çalışma, imalatçı kamu kuruluşlarına yönelik «Tekdüzen Muhasebe Sisteminin ürettiği verilere dayalı olarak yapılmıştır. Bu çalışmanın, ileriki yıllarda daha da geliştirilerek özel kesim kuruluşlarında da yaygınlaşacağı ve uygulayıcılara yararlı olacağı açıktır. Bu vesileyle çalışmayı yürütenleri kutluyor ve ilgilenenlere kitabı okumalarını salık veriyoruz.

◆ Kitaplar benim sevgili dostlarım, gerçek yol gösterenlerimdir. Çünkü, iki yüzlülük etmeden bana görevlerimi hatırlattılar.

Alphonse Daudet

◆ Savaş bilmeyen, barışı da bilmez.

Japon Atasözü

◆ Dünyanın gördüğü en büyük başarı, önce bir hayaldi. En büyük çınar bir tohumda, en büyük kuş bir yumurtada gizliydi.

Allen

Türk bankacılığında yeni bir boyut: Nixdorf teknolojisi.

Bütün dünyada ve Türkiye'de, hem teknoloji hem de iş dünyası için zaman boyutu giderek değer kazanıyor. Bilginin hızla işlenmesi, sonuçların hemen somutlaştırılması ve bunun mümkün olduğunca çok birime aynı zamanda yansıtılması...

Bu yüzden bankacılık çok yönlü bir alan: Ulusal ve uluslararası düzeyde uzmanlaşmayı gerektiriyor. Bir yandan günlük ve tekdüze, bir yandan da son derece karmaşık.

Bu zorlukların içinden çıkabilmek için, bütün dünyada birçok banka, Nixdorf'un Bütünsel Bankacılık Çözümü'ne başvuruyor. Özel olarak bankaların gereksinimlerini karşılamak için tasarlanmış bir donanım ve yazılım birleşimi; buna ek olarak hizmet ve eğitim... Nixdorf'u bütün dünyaya tanıtan ve tercih nedeni yapan özellikler gelişen Türk Bankacılığında da başarının yolunu çiziyor. Dostlarıyla ilişkileri her gün daha çok gelişen Türkiye'nin birçok önemli bankasında Nixdorf'un Bütünsel Çözümü'nden yararlanılıyor. Türkler ve Almanlar, aynı değeri, aynı zaman içinde aynı hızı ve çözümleri paylaşıyorlar.

Bankacılar, bütünsel haberleşme sistemlerinin bir parçası olarak işleyebilecek bilgisayara sahip olmak da yeterli değil. Bunun ötesinde o bilgisayar sisteminin arkasında deneyimi ve bilgisayarı sürekli destek olacak bir kuruluş gerekiyor.

Nixdorf, donanım alanında modüler yapıya sahip teknolojinin gelişimine paralel olarak eski modül yenisiyle değiştirilebiliyor.

Aynı işlem, yazılımdaki gelişmeler için de geçerli. Evet, Nixdorf bilgisayar hep genç kalır ve uzun bir süre donanım ve yazılım yatırımı korunmuş olur.

Avrupa bankalarının yarısından fazlası Nixdorf'la çalışıyor. Bütün dünyada 150.000'in üzerinde terminal, bankalarda hizmet vermeyi sürdürüyor.

Bütün bankacılar Nixdorf'u tanır.

Şimdi siz de tanıyın.

Türk-Alman dostluğu geleceğe bakıyor.

NIXDORF
COMPUTER

SELNİKEL

ISITMA VE KLİMA CİHAZLARI SANAYİİ A.Ş.

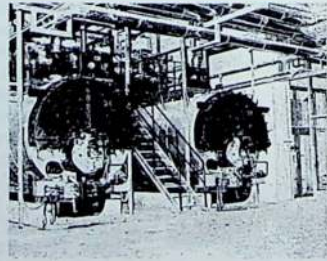
KALİTEDE **35** YILLIK
TECRÜBE

İMALAT PROGRAMIMIZ

1. YÜKSEK BASINÇLI KOMPLE BUHAR VE KIZGIN SU SANTRALLERİ
2. ENDÜSTRİYEL TİP SIVI YAKIT ROTATİF, SIVI YAKIT-GAZ KOMBİNE VE GAZ BRÜLÖRLERİ İLE EV TİPİ GAZ BRÜLÖRLERİ
3. KAT KALORİFERİ KAZANLARI
4. ALEV VE DUMAN BORULU UÇ ÇEKİŞLİ YÜKSEK VE ALÇAK BASINÇLI BUHAR, KIZGIN SU VE SICAK SU KAZANLARI 0,5-20 atü basınç ve 0,2-22,5 ton/h kapasitelerde, alev duman borulu 3 çekışli sistemde
5. SU BORULU YÜKSEK BASINÇLI BUHAR VE KIZGIN SU KAZANLARI 5-100 atü basınç ve 5-100 ton/h kapasitelerde, su borulu sistemde
6. ISI SANTRALI YARDIMCI TEÇHİZATI Konden deposu, Ekonomizer, Siklon, Degazit, FPI istasyonu v.b.
7. EŞANJÖR VE BUHAR JENERATÖRLERİ 7,1 milyon Kcal/h ısıtma kapasitelerine kadar
8. BOYLER, HİDROFOR VE SU DEPOLARI
9. AKARYAKIT TANKLARI
10. SU YUMUŞATMA CİHAZLARI VE KUM FİLTRELERİ
11. ENDÜSTRİYEL DEMİR VE ÇELİK İŞLERİ
12. SU ARITMA TESİSLERİ
13. OTOMOBİL ISITMA RADYATORLARI
14. ENDÜSTRİ VANTİLATÖR VE ASPIRATORLARI 3000 mm SS topları basınç ve 500.000 m³/h kapasitelerine kadar, aksiyal ve radyal tiplerde
15. ISITMA, HAVALANDIRMA VE KLİMA CİHAZLARI 200.000 m³/h hava, 3.600.000 Kcal/h ısıtma ve 1.200.000 Kcal/h soğutma kapasitelerine kadar, hijyenik veya normal tiplerde
16. SOĞUTMA KULELERİ
17. İNDÜKSİYON CİHAZLARI
18. SALON, DUVAR VE TAVAN TİPİ CİHAZLAR
19. BİNALARIN KOMPLE MEKANİK TESİSATI
20. BOYAMA VE BOYA KURUTMA TESİSLERİ
21. KOMPLE FABRİKA MONTAJI

Ataköy Isıtma Havalandırma Klİma ve Sıhhi tesisatları

Duman borulu yüksek basınç kızgın su kazanı

ANKARA : Tunus Cad. 5

İSTANBUL : İnönü Cad. 69/12

İZMİR : M. Kemal Bulv. 291/A

Bakanlıklar

Taksim

Küçükyalı

Tel: (4) 117 60 30 - 31

Tel: (1) 149 03 62

Tel: (51) 46 07 54

Fax: (4) 117 60 32

Fax: (1) 143 71 41

Fax: (51) 19 34 45